

TÁJÉKOZÓDÁS

IRTA:
VARGA LÁSZLÓ SJ.

BUDAPEST · 1944 ·
PÁZMÁNY PÉTER
IRODALMI
TÁRSASÁG
KIADÁSA ·

T Á J É K O Z Ó D Á S

IRTA:
VARGA LÁSZLÓ S. J.

BUDAPEST, 1944
PÁZMÁNY PÉTER IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA

Nr. 45/1944. Imprimi potest. Budapestini, die 15. Febr. 1944. Stephanus Borbély S. J. Praep. Prov. Hung. — Nihil obstat. Franciscus Zsiros S. J. censor dioecesanus. Nr. 1408/1944. Imprimatur. Strigonii, die 29. Febr. 1944. Dr. Michael Török vicarius generalis subst.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest.

Teljesebb magyarság felé

Szellemi életünk ismét erősen zajlik, talán a kelleténél is erősebben. Mintha heves láz ütött volna a nemzet szervezetébe, amilyen csak erős népeket szokott meglepni, akik ezeréves történelmi mult után is fiatalok tudtak maradni. Egyrészt a teljesebb magyar élet magaslata felé törő fiatalság forrongása ez, másrészt jele annak, hogy a neki nem való, idegen valamitől, ami beléje szivárgott, szabadulni akar.

Türelmetlenül árad a rengeteg gondolat és írás és a termelő szellemek mohón igyekeznek kijutni a teljes világossághoz a bizonyosságot kereső kétkedés homályából, azonban egyesek merő ingerlékenységből a legjobb értékek valódiságát is kétségbe vonják, mérhetetlen sokat ártva az ügynek éppúgy, mint önmaguknak. Teljes bizonyosság esetén is megengedett, sőt kívánatos a módszer-tani kétely, de értéket rombolni, igazi nagyságokat porba rántani még az igazságkeresés címén sem szabad. Aki ilyet tesz, annak lehetnek ötletei, de komoly gondolkodónak nem számítható. Még nagyobb baj, hogy a küzdelem hevében kiváló emberek jószándékát és tehetségét is kétségbe vonják. Aztán szellemi taglóütésekre sincs semmi szükség, amikor ezt a harcot csak a higgadt és szabatos gondolkodás finom pengéjével lehet sikeresen elintézni.

Már a nagyközönség érdeklődése is felgyulladt, mert egész nemzeti életünk gyökerproblémájáról van most szó: a nemzeti műveltség újjáépítéséről. Mivel ez nagyon szent és hatalmas dolog, csak az nyúlhat hozzá, akinek

a lelke a szeretet áhítatótól meleg, mint azoké, akik új házat, új otthont építenek a családnak.

Ki akarják cserélni a külső formákat, de még inkább a belső tartalmat és a terítőhímzéstől kezdve fel az erkölcsi dogmákig csak azt fogadják el, ami az ősi néplélek talajából nőtt és az idegen hordalékoktól megtisztítva klasszikus műveltséggé fejleszthető. Már a programmok is készülnek, ami nem jó jel, mert a program sohasem teremti új életet, hanem csak az új értékek látásától megihletett lelkű emberek. Amíg a tárgyi javak felkutatása folyik és a személyiség kultúrájának kérdéseiben sokan csak a pusztá megérzésnél és meglátásoknál tartanak, addig a legfőbb teendő a mindenben gyökerig menő tájékozódás. A hozzászólót mérhetetlen felelősség terheli, mert ha a lényegyet megragadó kérdésekre végig nem gondolt válaszokat ad és szilárd tételek helyett pusztán ötleteket rakétáz a tájékozatlanok elé, éppen akkorát vétkezik a magyarság ellen, mint a kerékkötő maradiak vagy az ostoba közönyösek.

A nemzeti műveltségünk gyökeres reformját célzó mozgalomnak egyszerre több indítóoka is van. Szekfü Gyula hatalmasan megmutatta, hogy nemzeti létünk legnagyobb szerencsétlensége, a török uralom milyen végzetes hatással volt sorsunkra egészen napjainkig. Azóta mesterségesen, gyakran ugrásszerűen kell pótolnunk, amit akkor borzalmas kénytelenségből mulasztottunk. Hogy a népek kíméletlen versenyében le ne maradjunk, mindig mesterségesen kellett nálunk siettetni a fejlődést, amit más szerencsések egyenletes haladással értek el. Bár nem egészen tudatosan, úgy hisszük, most is annak az iszonyatos letörésnek élménye dolgozik bennünk és valósággal korbácsol, hogy megint egyetlen nekifeszüléssel hozzuk helyre az akkor szenvedett és a jelenben is kínzó veszteségeket.

A magyar szellemi élet mindig az európai áramlatok

hatása alatt állt és nagy legyöngülésünk miatt ez a hatás néha a kíváncsnál is jóval erősebb volt. E nyugati divatok igen gyakran lényegükben elhibáztak voltak, mert félígazságok és súlyos tévedések egyvelegéből álltak elő. Nem egyszer előfordult aztán, mint a legutóbbi időkben is láttuk, hogy belőlük csak a rosszat válogattuk ki magunknak, míg az esetleg előnyösen utánozhatót figyelmen kívül hagytuk. Ma is ilyen egyetemes áramlatnak vagyunk tanúi. A hazaszeretet nacionalizmusba csapott át és szinte kozmikus erejű szenvedéllyé fokozódott, amely végletes rajongásban gyakran az önmegsemmisülésig ragadja híveit. Kizárólagossága miatt megvan a veszély, hogy szellemi téren európai Tibet lesz az egyes országokból, mivel a műveltség sajátos nemzeti tartalmát tekintik feltétlen értéknek és az általános emberinek alapvető jelentőségét semmibe veszik. Pedig nyilvánvaló, hogy a magyar, olasz, francia ember és kultúra csak az örök embernek egy-egy sajátos árnyalatú és gazdaságú változata. De azt is meg kell látnunk, hogy eddig még nem sejtett, nagyszerű fejlődés indulhat el ebből a mozgalmából, ha vezetői és lelkesült hívei a végletesség zátonyát okosan elkerülik. Merő önvédelemből szükséges ennek a teljesebb nemzeti kultúrának megteremtése, mert szellemi önállóság nélkül a mai Európában egyetlen nép fenn nem maradhat, viszont elszakadnunk sem szabad a többiektől, mert a rövidlátó elszigetelődés is menthetetlenül pusztulásra vezet. Más kérdés, vajjon mennyiben lehet ma még egységes európai szellemről és a nyugati kultúra egyetemességéről beszélni? Amelyik népnek azonban nincs önálló erős irodalma, saját művészete, természetének megfelelő életformája, lelki alkatával egyező jogrendje és politikai szervezete, az szükségképpen mások cselédje lesz és a legrosszabb, a szellemi hódoltságban tengeti nyomorult életét. „Jót nem szülhet, — írja Andrássy Gyula — ha a pusztá létért egyén vagy nemzet

nemesebb érzéseiről, magasztosabb érdekeiről, szent kötelességeiről lemond s ellentétbe helyezkedik belső lényével." A szellemi honvédelmet szolgálja tehát az a törekvés, amely egész műveltségünket a népi hagyományok alapján rostára veti és újjáteremti. Milyen hatalmas eredménye lehet ennek a vállalkozásnak, abból is sejthető, amit a népi nyelv és a népi zene művészi továbbfejlesztésével elérünk.

Van azonban ennek a mozgalomnak mélyebben fekvő oka is. Valami másfél századig tartó önámításból kezdenek fölébredni az emberek. A tiszta ész kritikájából leiszűrődött pozitivista gondolkodás határozta meg ebben a korszakban a kultúra tartalmát, amikor is a metafizikai valóságokat egyszerűen tudomásul sem vették és az alkalmazott természettudományban vélték meglátni azt a mindenható szert, amely az embert a világ és a természet korlátlan urává teszi. A káprázatosan tökéletessé fejlesztett technika segítségével a természet őserőit, a szén, a víz, a villamosság, az olaj energiáját szolgálatunkba fogtuk. A hódító tudás és akarat a gépben öltött testet és szinte korlátlanlanná fokozta nagyonis véges képességeinket. A gépesített ipar soha nem látott gazdagságot termelt és máról-holnapra százával hozta létre az óriási ipari településeket és forgalmi gócpontokat: a nagyvárosokat. Uralkodó jelszó lett a racionalizálás és a városi életforma a kíváncsian haladás eszménye. Sokkal kevesebb munkát követelt és lényegesen nagyobb jövedelmet nyújtott, mint a falusi élet és az olcsó élvezet minden lehetőségét megnyitotta még a szegény proletár előtt is. Csakhamar milliós tömegek özönlöttek az „elmaradt” vidékről a gazdag és csábító városokba és azóta a nyugati társadalmak életének egyik jellemző vonása lett a falusi lakosság szakadatlan elvándorlása. Nemrég vettük észre, hogy ez a jelenség a társadalom súlyos betegségének tünete, amelynek nyomában járt a büntető következmény: a nyugati népek rohamos sorvadása élettani és erkölcsi téren egyformán. Az ok-

szerű termelés és munkamódszer végül is nagyon oktalan-
nak bizonyult, mert amint egyetlen, óriási rendszerre erő-
södött, egymásba kapcsolódó, egymást feltételező mér-
hetetlen számú részeiből valami képtelen arányú eleven
gépezet állt elő, amely könyörtelenül maga alá gyűrte al-
kotóját, az embert. Jelképe a futószalag lett és félistene
a versenyórás mérnök, mert a gép a maga gyorsaságát
rákényszeríti a kiszolgáló emberre is. Személytelenné lett
a rendszer s azért szükségképen embertelen, mert hiszen
többnyire már a vállalkozó sem ura az üzemnek, hanem
párnázott motorülésen rohangászó rabszolgája. Ott áll fö-
lötte a gyilkos végzet, az üzlet démona, kezében a verseny-
óra, amihez képest a régiek Damokles-kardja szinte balzsa-
mos csillapítószer lenne. Minden modern nagyváros a szó
szoros értelmében egy-egy szarkofág, mert emberi ideget,
velőt, egészséget fal szüntelenül s azért indult meg a leg-
újabb időben a városi lakosság elvándorlása a vidék felé
a városszéli település formájában. A hétvégi elutazások
a „természetbe”, a kertes családház egyre népszerűbb
eszménye, a kis nyaralók gombamódra szaporodó telepei
könnyen megközelíthető vizek partján és erdőségek szél-
lén az emberi léleknek egészséges visszahatásából szület-
nek és nemcsak a divat szeszélyes ötletéből vagy majmo-
lási ösztönből.

A nagyvárosi álkultúra hontalan nomáddá tette az em-
bert, mert a bérházak lakói csak földrajzi értelemben
szomszédok, de a lelki közösségnek nyoma sincs bennük.
A nagyvárosi családnak nincs maradandó otthona, a csa-
ládi szervezet köteléke megdőbrentően laza, egyrészt az
otthon bizonytalansága, másrészt a városokban elhatalma-
sodott szabadgondolkodó vagy szocialista, de mindenké-
pen keresztényellenes életfölfogás következtében, mert itt
a színházaktól kezdve jóformán minden erkölcsi halált su-
gároz a lelkekbe. Ezért lett aztán olyan elviselhetetlenül
rossz ennek a társadalomnak az idegállapota és lelki köz-
érzete; folyton izgalom és ujság után lohol, sőt kábító-

szerekhez nyúl, mert örömtelen az élete és hazátlan, gyö-
kértelen a lelke. Úrrá lett a természetén, meghódította a
világot és acélból, kőből meg cementből készült alkotá-
sainak rengetegében hontalannak érzi magát, mivel vét-
kezett a saját természete ellen. A városi kultúra kietlen
sivatagában sorvadásra van ítélve az élet s ezért akarják
most a látóbbak ezt a bálványaiiban csalódott, örömből ki-
fosztott embert visszavezetni a technikától a természethez,
az ujságoktól a nemzeti hagyományhoz, a kávéházi üres
programmoktól a mult bölcseségéhez, vagyis mindahhoz
az értékhez, amit a lenézett vidék meg az elmaradt pa-
raszti nép úgy-ahogy őriz. A város kultúrája elsörendű
életértékek tekintetében is mélyebb lehet, mint a falué,
de jelenleg általában véve nem az, és gyakorlati szempont-
ból ez a tény a fontos. Első tekintetre nyilvánvaló
ugyanis, hogy például a csiki székelyek kultúrája mé-
lyebb, mint a budapesti vagy párizsi munkásnegyedeké,
pedig ezek gazdaságilag előnyösebb helyzetben vannak,
mint az előbbie. A székely községek népében nagyobb
a közösségi érzék, egészségesebb az erkölcsi felfogás, lé-
nyegesen szilárdabb a családi szervezet és nagyobb a faj-
fenntartó életerő, pedig hasonlíthatatlanul kevesebb a
civilizáció. Egyszóval: a racionalista műveltség túlságosan
sekély és szegény ahhoz, hogy az emberiség beérje vele
és azért fordul most figyelme a természetesebb életformá-
ban megőrzött értékek felé. Az egymást meghazudtoló
elméletek szemfényvesztő ígéreiteitől csömörlötten a ha-
gyomány kipróbált okosságához menekülünk, hogy a kul-
túrának gazdagabb és értelmesebb tartalmat adjunk.

Nálunk még más célok is sugalmazzák a teljesebb ma-
gyar kultúrát keresőket. Tragikus történelmi sorsunk
miatt nekünk még nem volt időnk és módunk, hogy
klasszikus művelődést teremtve nemzeti egyéniségünket
tökéletesen kifejllesszük és kifejezzük, mint a nálunknál
szerencsésebb nyugati népek tették. Többek között abból
is nyilvánvaló ez, hogy a filozófiai műveltség és érdeklődés

a legfelsőbb körökben is ijesztően fogyatékos, sőt majdnem egészen hiányzik. Ez a hiányosság érezhető egész irodalmunkon, sajtónkon, közoktatásunkon és nevelésünkön. Azért nálunk a gyökérig menő elmélyedéssel készült műveknek eddig nem volt nagy keletje, de az ifjúság egy részében már jelentkezik a komoly érdeklődés. A népi kultúra csak alap és kezdet lehet, amelyet tökéletessé kell fejleszteni, jól összhangba olvasztva benne az egyetemes emberi és a sajátosan magyar tartalmat. Majd ha ez sikerül, akkor fogja a magyar nép szunnyadó tehetségeit és alkotó képességét minden irányban csodálatos gazdagsággal kibontani és akkor majd nem kesergünk annyit a magyar lét sokszor siratott, nem egyszer megátkozott kezdetlegességén és céltalanságán.

Nagyon igaza van Györffy Istvánnak, amikor a magyarabb műveltség szociális jelentőségére is felhívja a figyelmet. Fővárosunk ugyanis az utóbbi évtizedekben jórészt idegen szellemiség uralma alá került, amelynek semmi gyökere nem volt az ősi magyar lélektalajban, de a középosztályt túlságosan átjárta és meghódította magának. A felsőbb körökben a bizonyos szempontból kétségtelenül szükséges német, francia és angol műveltség bírása annyira kötelező volt, hogy ennek címen még az akadozó és magyartalan magyar beszédet is elnézték. Így alakult ki az a különleges magyar társadalomszemlélet, amely még ma is az „úr” és „paraszt” kategóriában gondolkodik és a társadalmi ellentét, sőt osztálygyűlölet súlyos feszültségével terheli meg közéletünket, mert a két réteg műveltsége között félelmetes űr tátong, az életszintek távolságáról nem is beszélve. Majd amikor a közép- és felső iskolákban egészen európai, de teljesebben magyar lesz az oktatás és nevelés, eltűnik társadalmunkból a szociális szakadék, amely a belső nemzeti egységnek eddig akadálya volt, mert nemcsak a száj, hanem a lelkek és érzelem nyelve is azonos lesz.

Amíg a népi hagyományok gyűjtése és tudományos

feltározása serényen folyik, a reform elvi kérdéseit taglaló irodalom is rohamosan gyarapszik, de véglegesnek mondható eredményt még egyáltalában nem mutathat fel, mivel szellemi életünk túlságos szétagoltsága, sőt zilált volta miatt a kutatók nem a tárgynak megfelelő helyes és egységes módszert alkalmazzák. Jóformán csak írói ösztönökre, meglátásaikra, megérzéseikre hagyatkoznak, holott tudniok kellene, hogy ezen a téren csakúgy, mint a hagyomány tartalmának feldolgozásában a szabatos és szakszerű gondolkodás nélkül nem boldogulhatnak. Életet, reformot és kultúrát csak dogmákra lehet építeni. Akár tévesek, akár igazak ezek a dogmák, nélkülük elindulni sem tudunk, mert minden cselekvés előfeltétele a szabatosan fogalmazott gondolat. A nemzeti művelődés lényegében nemzetnevelés: a felsőbbrendű embereszmény kialakítása a nemzet tagjaiban. Mielőtt vésőjével a köhöz nyúl, a művésznek pontosan és világosan látnia kell a maga lelkében és képzeletében, milyen gondolatot vagy életmozdulatot akar a holt anyagban kifejezni. A teljesebb magyarság ügyét tárgyaló írásokban ez a világos és biztos látás többnyire még hiányzik és ezért félő, hogy a közönséget sokkal jobban megzavarják, mint amennyire tájékoztatják. Garmadával lehetne itt a példákat felsorakoztatni.

Az egyik író valósággal kamaszosan labdázik az elméletekkel, amikor kutatja, honnan eredhet a nagy magyar szellemek hagyományos sötétenlátása. A lélek-elemző iskola komplexelméletétől kezdve egész halom képtelen ötletet felsorol e jelenség magyarázatára. Mindezt hagyján, ha csak valami könnyű ötletgyűjteményt akart volna szerkeszteni a reggeli kávéhoz, de a végén a súlyos témához odacsapja a maga siralmas álláspontját is: „Hátha íróink, — mondja ő — akik a nemzetnek lelki alkatot adtak, íróknak is túlságosan nagyok voltak? Minden nagy író bölcsen reménytelen, mert hisz maga

az élet is az." Mit akarhat ez a jó ember, aki a reménytelenséggel avatja naggyá az írókat? Amint soraiból kivettem, sokáig élt a franciák között; azért kértem tőle, vajjon Racine, Pascal, Veuillot, Bourget, Bazin, Claudel, Gabriel Marcel, Péguy, Bremond, Maritain és nálunk Balassa, Pázmány, Zrínyi, Prohászka, Babits, Mécs, Szabó Dezső mind nem voltak nagyok és bölcsek, mert nem voltak reménytelenek? Még a Vén cigány se végződik keserű káromkodással! Az igazság egyszerűen az, hogy vannak az életben csalódott emberek és vannak ugyancsak sokan, akik meglátják az élet nagyszerűségét és meg is hódítják azt. Pár sorral följebb ugyanő megállapítja, hogy a magyar parasztság nem ismeri ezt a pesszimizmust. Mi lesz a szegény néppel, ha az új műveltség lelki alkata reá is átragad? Talán ez a „bölc” reménytelenség fogja bámulatos életerejét megacélozni? Nem! Ilyen készületlenül, ilyen kezdetlegesen és felelőtlenül még független magyar írónak sem szabad szellemi életünk főbenjáró problémáit kezelni. Sok szó esett már az írástudók árulásáról, de mégis kevés ahhoz, hogy több árulás ne legyen!

Egy másik sokat bajlódik a vallás ügyével. Eszes ember létére jól sejti, hogy a műveltség gyökerei a metafizikai valóságban erednek és jöllehet kellő műveltsége ezen a téren nincs, mégis perdöntő ítéletet mer mondani többek között a kereszténységről is. Szerinte a középkorral elmúlt az igazi kereszténység, mivel már nem uralkodik úgy a világon, mint akkor és eredetileg is kevés volt az embernek, de azért az új európai vallás, amelyet ő és mások hirdetnek, a kereszténységgel szemben nem lesz ellenséges. „Nem fogadjuk el a kereszténységből, ami okatlan gyötrellem: a gondolat fölösleges megalázásait, az öncsonkitást, a kételyen táncoló áhitatot, az egyházat. Az egyház elégtelenségéből származó meghasonlottság — külön keresztény nyomorúság.” Ebből is, mint

az összes többi kísérletekből világos, ami a tárgy lényegében fekszik: aki olyan mult után, mint a miénk, új életformát keres, annak a teológiától nem lehet függetlenítenie magát, különben a feleúton megreked. A teológia pedig az a tudomány, amelyben az ember egész személyiségével, minden szenvedélyével, szeszélyével, minden életvágáival és tévedésével, kedvenc gyöngeségeivel és erényeivel érdekelve van sokkal inkább, mint bármely más tudományban.

A teológiai megismerés van legalább annyira biztos, mint a történelmi, tehát nem a bizonyosság hiánya miatt folyik ma is oly éles küzdelem a kereszténység körül. Ha valahol, itt érvényes a régi közhely: quod volumus, libenter credimus, — szívesen elhisszük, amit szeretünk és igen hamar tévesnek mondjuk, amit következményei miatt nehéz elfogadni. Mivel egyrészt a vallási meggyőződés, főképen a radikális kereszténység személyiségünk elevenjébe vág, és mivel másrészt a beható teológiai megismerés nem tartozik a könnyű szellemi műveletek közé, egészen természetes, hogy az egyik ember a legfőbb bölcseségnek tartja, amiben a másik égbekiáltó oktalanságot lát. Aki azonban őszintén keresi a világban „Isten pénzét”, vagyis az igazibb és bőségesebb életet, annak mindenekelőtt tudnia kell, mi az Isten és mit ér az ember az abszolút igazság mérlegén, különben egyszerűen megkerüli a gyökérproblémát, és a műveltség kátéja helyett mitológiát szerkeszt a szellemi gyermekkorba visszaesett nép részére. A kereszténység az erdőbe toloncolta vissza az isteneket a Pantheonból, de egyetemien doktorrá választotta az acribia mesterét, Aristotelest és jóformán szentté avatta Sokratest meg Platont. Aki ezt nem veszi észre és nem olvasta Hume és Kant kortikájának bírálataát Hartmanntól és Schelertől, vesse le a prófétaköntöst. A magyar ifjúságot már elégszer falnak vitték és ma

éppen nem kívánatos megismételni ezt a szerencsétlen műveletet.

A harmadik mester, tele bölcs jósággal, páratlan tehetséggel és magát gyötrő szeretettel fajtája iránt, valósággal Zrínyi lelkének egyenes örököse. Nem bágyadt a reménytelenségtől és nem Hellasz megkopott ragyogásába akarja beleábrándítani a magyart, de egészen az ősi hagyomány mélytalajában áll, mint a halhatatlan Péguy, akit most forró áhítattal olvas a magára ébredő francia ifjúság. Világosan mondja, hogy „nincs szolidaritás, nincs organikus közösség, nincs egységbe ölelő hit dogmák nélkül — ha ezek nem is mindig és nem mind vannak szavakba foglalva”. A gondolatzáró mellékmondat olyan kérdőjelet tesz a remekbe metszett tétel mögé, amely annak erejét nyomban elmállasztja és világosságát kioltja. Igen, visszavonhatatlanul igaz: nincs kultúra élet-egység nélkül és nincs egység dogmák nélkül, mert aki műveltséget és embert mond, menthetetlenül teológiát is mond. Csak ne mondaná tovább, hogy az egyházi dogmák „ma már csak a teológiai tudomány hivatásos gyakorlóinak számára jelentenek mindennapi valóságot. Künn a tettes mai életben, bármennyire hívők is éljék ezt az életet: ma nemigen jelentenek végzetet, sem korlátokat az emberi akaratra. Szinte azt mondhatnám, hogy ami zsarnoki és elkorlátozó volt bennük, az belehalványult az elmúlt századokba.” Ez is egy vélemény a dogmákról, még hozzá végzetes és elkorlátozó és annál iszonytatóbban végzetes, mert jóhiszeműen téves. Mióta lett, kérdem, az igazság próbaköve a népszerűség? Mióta lett egy dogma azért tévedés, mert az emberek, akár több nemzedék elpártolt tőle? A művelődés életalakítás határozott célok és elvek szerint és a magyarnak is ilyennek kell lennie, ha nem akarjuk, hogy szólamokban, vezércikkekben, kódos sejtésekben és gyerekes kísérletekben fulladjon el. Dogmák kellenek, de micsoda dogmák azok, — a görög szó tan-

tételt jelent magyarul is! — amelyeket nem foglalunk szavakba, úgy mint az élet erős és nagyszerű törvényeit? Szabatosan fogalmazható törvények nélkül az életet elgondolni sem lehet.

Unalomig folytathatnók ezt a tallózást a mai magyar írásokban, de ennyiből is kitudnik, milyen forró feszültség lett úrrá szellemi életünkön. Boldogító nagy csoda, egy ország újjáteremtése születhetik ebből, csak a gondolatmunka legyen most olyan gyökérig menő, mint amilyen elszánt a szeretet és a látás is oly tiszta legyen, mint a jószándék. A tárgy maga kényszerít, hogy a módszeren változtassunk, mert a metafizikába torkolló kérdéseket megfelelő szellemi fegyverzet nélkül kioldozni nem lehet.

Egyszerű magyar eszmélődés

Minden bizonnyal többen lesznek a mai honfitársak között, akik ezt az írást nem egyszerűnek, de kiméretlenül és meggyőződéssel együgyűnek fogják mondani. Pedig nagy és titokkal teli dolgokról, amilyenek az emberi és még inkább a nemzeti létünk isteni értelme, csak nagyon egyszerű, keresetlen szóval lehet beszélni, valahogy úgy, mint az Írás példázza. Megméretnek most a népek és a legnagyobbak is érzik, hogy többé nem a jólétükről, gazdagságukról, hatalmi helyzetükről, de a pusztá „mezítelen” létükről történik majd döntés. Ezért is nem merőben valami szellemi divatnak vagy tudományos kíváncsiságnak hódolnak azok, akik ma magyarságunk mibenlétét, történelmünk mélyebb okait és teljes értelmét kutatják. Az eseményekben ható és kényszerítő belső logika parancsa ez, amit csak az vesz hallatlanra, akiben a lecsökent életosztón már pusztán az elemi életigények kielégítésére szorítkozott.

Mindig voltak és most is sokan vannak közöttünk, akik valósággal századokban élnek és gondolkoznak, rendszeren a többiek, a tömeg helyett is, mert a nemzeti megmaradás gondjának terhe, mint valami végzetes örökség nehezedik lelkükre és semmi módon nem tudnak szabadulni tőle még akkor sem, ha megkísérelnék, hogy a közösséget erőszakkal feledve az egyéni és családi gondok szigetére húzódjanak vissza tőle. Ezek gyötrődnek most az ilyen kérdésekkel: mi a magyarság, ki a magyar és mit ér az ember, ha magyar? Ők ismételve rendületlenül Zrínyivel, hogy nem vagyunk hitványabbak más nemze-

teknél és bennük visszhangzik az orkánember Petőfi dermesztő felkiáltása: Isten csodája, hogy még áll hazánk!

A magyar történelem filozófiáját még nem írták meg és ha majd hozzáfognak, akkor sem találnak kielégítő feleletet a legfőbb kérdésekre. A tények okait tüzetesebben megmutatják majd, ha mélyebben ásnak a jelenségek gyökerei után; élesebben és gazdagabban írják majd le az írók az emberinek azt a különös és káprázatos változatát, ami volt a magyarság sokszázados élete, de a legizgatóbb rejtélyt, ennek a magyar létnek célját és értelmét, akár csak az egész emberiségét sem a történelemtudomány, sem a filozófia módszerével kibogozni nem fogják. Egyrészt megismerésünk a tényeket illetőleg nagyon hézagos, hiszen például a források a történelem kezdetéről jóformán semmit sem mondanak, másrészt — pedig az itt a lényeges — amíg a befejezett egész nem áll előttünk, célját és értelmét komolyan vizsgálni nem lehet, mivel az idő értelme az időtlenségben nyugszik. Ezért minden történelemfilozófiai kísérlet, amely a lényeg meglátását keresi, eleve halálra van ítéelve.

Egyik közhely ezen a téren, hogy a történelem értelme az emberiség állandó fejlődése kultúrában. Éppen jelenlegi értesüléseink és tapasztalataink mutatják, mennyire nem lehet egyenesvonalú haladásról beszélni. Megengedjük, hogy bizonyos területeken, amelyek azonban nem lényegesek, mint az elméleti tudás vagy technikai vívmányok, csakugyan van haladás, de erkölcsi és szellemi műveltség tekintetében sokkal többször látunk hanyatlást, mint haladást. Ami áll az egész emberiség történetéről, fokozottabb mértékben érvényes az egyes nemzetekére nézve. A kutató ész erejét teljesen megbénítja, a legnagyobb szellemek törekvéseit is eredménytelenségre ítéli a fenséges titok mérhetetlen homálya. Az eddigi tényekből csak annyit következtethetünk, hogy a negyvenedik század társadalmának élete részben hasonló, részben pedig más lesz, mint a mostanié, mert a sokban meg-

változott viszonyok között is ugyanaz marad az ember természete, de a történelemnek önmagában a pusztaság érzésénél nézve, akkor is éppolyan kevésbé lesz értelme, mint a mainak.

Ezt a homályt egyedül a természetfölötti megismerés fénye hasítja át, de még ez sem szünteti meg. Akiben azonban a kegyelmi látóképeség hiányzik, ezt a kívülről sugárzó világosságot nem veheti észre, és innen van a rengeteg értelmetlen locsogás a történelem értelméről. Ez a fény ugyanis sűrű éjtszakában világít „messziről lobogva tenger pusztaságban” és csak a bölcseknek elegendő, hogy nyomában a nappal elérjék, de az oktanoknak eggyel több ok arra, hogy elvakuljanak. Isteni közlésből tudjuk, hogy a Mindenható ezt a történelmet minden látszat ellenére erős jósággal irányítja, amely kezdettől végig ér. Ez a kijelentés biztosít arról, hogy ez a mi iszonyatos és örült történelmünk olyan gazdag és nagyszerű értelmet hord magában, amilyen nagy maga a Teremtő. Ez biztosít bennünket, hogy az Ő erkölcsi és fizikai végtelen hatalma uralkodik minden iszonyatosság fölött, amivel a népek a napokat és századokat megtöltik. Ő a teremtmény minden lázongása ellenére eléri a maga céljait, bár a végrehajtás módjai és útjai majdnem teljesen rejtve vannak előttünk.

Egy vonalon azonban már most is nyilvánvaló előttünk ennek a legfőbb akaratnak parancsoló fölénye. Személyesen meghirdetett igazsággal és véres halállal alapított lelki világbirodalmának fennmaradásáért isteni szava kezeskedik, mivel kijelentette, hogy ezen az országon, amelyben együtt nő az emberbúza a konkollyal, semmiféle rontás véglegesen erőt nem vehet. Ezért az Egyház, a kereszténység története állandó lélektani valószínűtlenség, vagyis olyan világjelenség, amelyet természetes erőkkel megmagyarázni nem lehet. Itt az okok egymásba fonódó láncolatában szüntelenül olyan elemeket találunk, amelyek nem e világból valók és más közösségek

életében föl nem lelhetők. Másszóval ennek az országnak főnnállását Isten föltétlenül akarja, mégpedig úgy, hogy a többi események mind ezt a legfőbb szándékot szolgálják még akkor is, ha közvetlenül annak megghiúsítására törnek, amint annakidején a lángeszű Tertullián és még inkább Ágoston tökéletesen megfogalmazták. Tárgyilagos elme ezt a tényt ma is kézzelfoghatóan láthatja, amikor a Vatikán hadsereg, terület és vagyon nélkül mint legfőbb szellemi világhatalom képviseli az emberiség jobbik énjét. A nemzetek fölé emelt jel ez, és állandóan világító bizonyossága annak, hogy a történelemnek mélységes és teljes isteni értelme van, amelyet sokan elfogadnak és ugyancsak sokan megtagadnak. Tehát van benne tökéletes igazságosság is, de csak az idő és tér határán túl érvényesül, mert az egész onnan nyeri minden értelmét is. Azért Isten előtt rendesen alig számít valamit az, amit az emberek fontosnak tartanak, sőt a két álláspont állandóan annyira ütközik egymással, amint a Golgota keresztségében nyilvánvalóan kifejezésre jutott.

Az isteni álláspont magaslatáról nézve olyan mozzanatok tűnnek elő a népek történetében, amelyeket a merőben evilági szemlélet sem meglátni, sem jelentőség szerint értékelni nem képes. Krisztus országa ugyan nem ebből a világból való, de azért ebben a világban él és minden népnél otthon van, ahol az igazságosság, a béke és öröm isteni kultúrájára éhesek az emberek és azt be is fogadják. Nagyon valószínű tehát, hogy az egyének mellett bizonyos mértékig azokra a népekre is kiterjeszkedik a megváltó Isten különös gondviselése, amelyek mint politikai közösségek magukévá tették a keresztény kultúrát, vagyis a gondolkozásban, törvényhozásban, nevelésben a keresztény elveket tekintik mérvadónak. Krisztus ígérete ugyan szorosan véve csak az Egyház megmaradását biztosítja az idők végéig és egyáltalán nem jelenti azt, hogy ilyen értelemben azok a népek is halhatatlanok, amelyek az evangéliumot elfogadták, de azt sem lehet állítani, hogy

létük vagy nem létük teljesen közömbös lenne az istenország szempontjából. Azonban amennyire bizonyos a Gondviselés ténye, olyan nyilvánvalóan titokzatos tevékenységének módja az egyének és nemzetek életében s azért nem szabad még rendkívüli eseményeket sem tüzetes kivizsgálás nélkül isteni beavatkozásnak tulajdonítani.

Mindezt szem előtt tartva nézzük végig a magyarságnak vérözöntől felázott hosszú életútját a látszólagos céltalanság nagyszerű értelme után tapogatva a titok sűrű homályában. A nyugati életszint magaslatáról nézve első tekintetre megdöbbenően szegényesnek látszik ez a mi magyar létünk, akár a kölni Hohenzollern-híd korlátjára támaszkodva, akár egy vallon kigazda udvarán állva mérem össze a dolgokat. Nekünk nem is lehet olyan városunk, mint az a fönséges és büszke Colonia Agrippina, amelyet két évezred tehetsége, szorgalma és vagyona varázsolt oda a királyi Rajna két partjára; a dóm csodája, amelyen századok dolgoztak, a még ősbib Gereonskirche, a híres iskolákból kinőtt egyetem, amelyekben Nagy Albert, Aquinói Tamás, Duns Scotus meg Eckehart mester tanítottak. Még álmodni sem merjük az időt, amikor a negyvenholdas gazda egész házanépe vajat reggelizik, csupa elsőrendű fajtát tart, villannyal és géppel dolgozik és olyan műveltsége van, mint bármelyik jómódú városi iparosnak és kereskedőnek. Nálunk éppen akkor tört le az ország, akkor lett borzalmas pusztasággá nagyrésze, akkor fogyott le harmadára a népünk, amikor az önálló, magas kultúra fölépítésére megérett a nemzet lelke. Azóta magyarnak lenni legfeljebb végzet vagy dicsőség lehet, de semmiesetre sem szerencse vagy előny, mert nemzeti nagylétünket „Mohácsnál” véglegesen eltemették, és amikor a borzalmas hódoltság jármából felszabadult, nagyhatalmi állást már csak a kettős monarchia keretében tudott szerezni magának. Azóta jóformán csak a napról-napra való életért viaskodunk a teljes megsemmisülés ellen és

azóta győtri éppen nagyjaink lelkét a fenyegető nemzet-halál látomása, nemzedékről-nemzedékre.

Ugyanakkor van ebben a magyar történelemben valami őszerejű folyamatosság, valami alig érthető szívósság és rendkívüli nagyság, amely csodálatot és tiszteletet parancsol. Abban ugyanis nincsen semmi különös, hogy egy századokon át esztelen vérvesztésre kényszerített nép, amely lassankint saját hazájában is kisebbség lett, mint valami töredék, mint egy nagyhatalomba bekebelezett tartomány tovább tengeti szegény életét, de ha ez a nép két világhatalom ütközői közé szorítva saját állami szervezetét, alkotmányát és szellemi önállóságát is meg tudja őrizni, ha érdemesnek tartja magához húnek maradni, ezt a lélektani tüneményt nem lehet a mindennapiak közé sorozni. Bizonyára nem követünk el túlzást, ha az egészet röviden fogalmazva azt mondjuk, hogy a magyar történet egyszerűen a valószínűtlenségek sorozata. Másszóval benne valami nem törvényszerű, valami egyszer való, valami nagyokosságú szertelenség, ellentmondásnak látszó kettősség, Spengler-féle fönséges céltalanságon diadal-maskodó hit, amely céllal és értelemmel tölti meg a véres forrongásokat és küzdelmeket csakúgy, mint a keserű bölcseséggel enyhített halálos mozdulatlanságot. „Mi századokban élünk és azért századokban gondolkozunk” mondotta az a Teleki Pál, aki ezzel a hittel szívében roppant össze egy nehéz óra terhe alatt. A kisebbek, úgylátszik, mindíg könnyebben bírják el ezt a sorsot, mint a nagyok!

Valószínűtlen valóság ez, olyan, mintha egy kozmikus emberfölötti fantáziából született volna. Példátlanságát csak az érzi, aki minden vérsejtjével és gondolatával benne él, de ugyanakkor a felfedező idegen szemével is tudja látni. Egy urali nép, amelyet a testvérek nyomása és a hazát kereső nyugtalanság hajszol a Kárpát-medencébe, és bizonyos mértékben európaibb nép, mint a francia, mert legföljebb végső szükségben paktál a törökkel, de

merő nagyhatalmi érdekből, mint napkirályék, soha, és mindig érzi, hogy a pogánnyal való barátsággal önmagát árulná el és az egész Nyugatot meg az Istent. Mikor legutóbb a szovjetkormány ajándékát, a villágosi honvédezászlókat átvettük, emlékezünk, milyen zavaros és kételkedő volt a vékony örömünk, mintha szentségtörő áruszt követünk volna el, mert az iszonyatos szomszédal, az új Batu kán tisztjeivel kénytelenek voltunk egy futó pillanatra hazug udvariasságból kezet fogni. Nem hisszük, hogy sok nyugatibb nép hasonló esetben olyan hangulatban lett volna, mint a magyar. Kénytelenségből elfogadtuk, amit ilyen kormánytól sohasem kértünk volna.

Van valami hihetetlen abban is, hogy ez a turk-finn-ugor nép több mint ezer évre meg tudta vetni lábát Európa határán és századokon át a keletről nyugatra zúduló fajilag rokon rabló népek ellen védelmezi a keresztény kultúrát és még elbukása után is ebben a harcban látja legfőbb hivatását. Megtehetette volna, mint a szerb és még annyi más nép, hogy a nagy letörés után a menthető mentése végett teljesen meghódol a győztes előtt, beilleszkedik a roppant birodalomba és a török oldalán hadakozva kárpótolja magát a további hadjáratokban. Ezt a magyarság egyszerűen erkölcsi lehetetlenségnek érezte, mert a kereszténység nélkül el sem tudta gondolni az életet. A krisztusi kultúra tehát minden fogyatékoságunk ellenére is egészen mélyében járta át a nép lelkét, még hozzá aránylag igen rövid idő alatt. Mi sem mutatja ezt meggyőzőbben, mint az a rendkívüli jelenség, amit az Árpádok családjában találunk. A sietve történt megtérés után ez a ház a keresztény élethősök egész sorát termi, köztük a thüringiai fejedelemszont, akinek nagysága egész Európát besugározza és csodálatba ejti. Lélektani szempontból ennek a ténynek csak egyetlen elfogadható magyarázata van, mégpedig az, amelyet a hittudomány ad. A keresztény életszentség magaslatára

felsőbb erők segítségével nélkül az emberi természet felemelkedni nem képes, mert hiszen amint a tudományosan is ellenőrizhető mindennapi tapasztalat mutatja, vallási alap nélkül az egyszerű emberi tökéletességet sem tudjuk elérni, még kevésbé a sajátosan krisztusi erények hősies fokát. Nyilvánvaló tehát, hogy a „szent korona teste” elsősorban Szent István tevékenysége nyomán eleven alkotó része lett a „titokzatos testnek”, amelyre különös gonddal vigyáz az isteni világkormányzás. Amint az Egyház a megpróbáltatásokban tisztul és újul meg időről-időre, a nagy nemzeti szerencsétlenségek nyomában nálunk is rendesen a lelki élet fellendülése járt. Míg Európában a vallási kérdés szenvedélyes vita tárgya volt és leginkább polgárháborúkat robbantott ki, nálunk a vallásszakadás ellenére nemzeti létkérdés maradt, és míg a 18. században Nyugaton a jansenizmus és felvilágosodás nyomában szánalmasan elsorvadt a vallásos élet, nálunk teljes virágzásban van a barokk műveltséggel járó lelki újjászületés.

Még különösebb tünet, hogy amikor a múlt világ-háború után a forradalom valósággal állandósult Európában, a két forradalomban és országvesztésben nyomorékká lett magyarság ismét a kereszténységben kereste a felemelkedés erőforrását. A Szent István-évben találóan mondta egy külföldi: nincs ebben az országban élőbb ember, mint István király. De még találóbb egy derék székely kijelentése: Nem értem, miért nem hirdetik most a papok, hogy az idén revízió lesz, mert István király esztendeje ez. Ez az együgyű mondás mint valami ígézet villámlott fel bennem az emlékezet homályából, amikor hónapok múlva, november 5-én, így kezdte a magyar rádió a felejthetetlen bemondást: Szent István esztendejében, Imre herceg napján a magyar csapatok átlépték a Dunát a Felvidék megszállására. Az ész ugyan azt mondhatja: paraszti hiedelmek, babonás sejtések ezek, de

az észnél is mélyebb valami a nép szavának ad igazat. Az sem a véletlen szüleménye, hogy nálunk az egyház-ellenes hangulat sohasem tudott annyira megerősödni, mint a legkeresztényibb Franciaországban és a legkatolikusabb Spanyolhonban. Nincs még ország, ahol az Egyház és állam viszonya a mindenféle uralkodó korszak ellenére olyan megértő és rendezett volna, mint nálunk, ami kifejezésre jut a nemzeti élet liturgiájában is. A legfőbb állami szimbólum a Szent Korona, a címer, az apostoli kereszt, a Himnusz és a trianoni Hiszekegy imádság és a legfőbb ünnep István király napja. Valóban jól mondotta egy francia: mi a magyarokat sohasem fogjuk megérteni, mert ők folyton történelmi kategóriákban gondolkoznak, míg mi az elvont gondolkodás kategóriáiban hiszünk. Másszóval a magyar politikai létnek szakrális jellege van, amit annakidején nemcsak itthon, de Rómában és másutt is így fogalmaztak: ez az ország *antemurale christianitatis*, a kereszténység védőbástyája, és úgy hisszük, most is ebben a küldetésben járunk.

Van valami valószínűtlenség abban is, hogy egy farkonaiktól teljesen elszakadt nép az indogermán népek tengerében megmaradt önálló szigetnek és nyelvét is megőrizte, sőt bámulatos tökéletességig fejlesztette. Ma Európa lelkét és a magáét egyforma könnyedséggel és tüneményes művészettel tudja vele kifejezni, amint Pázmány, Prohászka, Bangha írásai vagy Babits halhatatlan fordításai bizonyítják, míg a bolgár, az ír, a breton és a baszk vagy egészen elvesztette vagy legfeljebb mint régiségtári, kegyeletos ereklyét őrizte meg. Hozzáértők szerint volt idő, amikor a befogadott kunok többen voltak az országban, mint a magyarok és a bőséges adatokból jól tudjuk, hányszor töltötték fel idegen elemekkel az ősi törzsek ijesztően megritkított szállásterületeit. A magyar mendence ezer éven át népek olvasztókemencéje volt, mert a magyarság a nagy világtörténelmi vonulások országútjára, egy végzetes viharzónába telepedett. Gye-

rekjáték volt az angolnak, németnek, franciának eredeti jellegét megőrizni, mikor úgysem tehetett mást, annyira nem voltak e tekintetben problémái, miután a középkori államok kialakultak, de valósággal csak Isten a megmondhatója, miként maradt meg ez a nép magyarnak, mikor az eredeti törzsek igazi leszármazottaiból a tudomány lámpájával is alig lehet töredékeket találni. És ma mégis azon az úton vagyunk, hogy a mult hagyományaiból a diszitóművészettől kezdve a magas zenéig teljesen újjáteremtsük a magyar kultúrát.

Ha mármost ezt a nagyon hosszú életű, — a magyar állam életkora majdnem akkora már, mint a római birodalomé volt — fejlődésében és a mai állományában oly hihetetlenül gazdag, ezt a halhatatlan nagyság és a teljes megsemmisülés végletei közt győzelmesen uralkodó vagy vérvesztetten hányódó magyar valóságot egy képbe foglaljuk, feltétlenül éreznünk kell, hogy egy roppant titokkal állunk szemben. Ha még azt is hozzávesszük, hogy majdnem minden ellenségünk sokszorosan erősebb volt, mint magunk; ha meggondoljuk, hogy végzetes harcainkban folyton testvértelenül álltunk és idegentől segítséget vajmi ritkán kaptunk; ha azt sem feledjük, hogy nem egyszer magunk is mindent elkövettünk, hogy többé ne legyünk és életünknek magva szakadjon, akkor legalábbis sejtenünk kell, hogy ennek a páratlan történetnek és mai létünknek titka az idő és tér határai fölé magasodik. Úgy tetszik, mintha egy végtelen hatalmú Akarat vigyázná a valószínűtlenség kódéből homályló sorsunkat és mintha annak az évezredek céltalanságnak valami olyan értelme lenne, mint a kereszt oktalanságának, amely bölcsőbb az emberek okosságánál és gyengeségében erősebb az emberek hatalmánál.

Emberművelés

Az orvos általában elég pontosan tudja, milyen az egészséges ember s azért nyugodtan kezdheti vizsgálódását a kórismerettel. Amikor azonban a társadalmi élet vagy a kultúra betegségéről van szó, ez a módszer nem vezet célhoz, — pedig szinte mindenki ezt alkalmazza gondolkozás nélkül — mert ma már vajmi kevesen tudják, miben áll a kultúra igazi lényege. Hiszen a válságról is bizonyosan azért írnak oly töméntelen sokat, hogy a lényegről ne kelljen beszélniök! A magyar művelődés reformját tárgyaló írásokban is lépten-nyomon ezt a hiányosságot tapasztaljuk. Mintha titokban összebeszéltek volna ezek a szakértők: a tizedik kérdésről bőségesen értekeznek, de az elsőről, a többit megalapozóról, amely nélkül a következőknek nincs is értelme, valósággal konokul hallgatnak. Holott tudniok kellene, hogy a társadalmi válságról addig okosan nem beszélhetünk, amíg a helyes társadalmi rend mibenlétét fel nem ismerjük. Ugyanez áll a kultúra egész területéről!

A holnapi életforma kialakításaért két szellemi áramlat viaskodik egymással. Az egyik szerint van az életnek természetes, szükségszerű rendje, amely végső fokon a természet Alkotójától származik. Az ember alá van vetve a természet törvényeinek, mert része a mindenségnek és igazi kultúrát csak akkor teremthet, ha minél hűségesebben alkalmazkodik a természet bennható bölcsességéhez. A másik irányzat hívei meg vannak győződve, hogy a természettudomány segítségével annyira úrrá lehetünk a

természeten, — a magunkén is! — hogy törvényeit teljesen figyelmen kívül hagyhatjuk. Élhetünk a természet ellen, mert a haladás éppen abban áll, hogy a tudomány erejének birtokában felszabaduljunk a természet zsarnokságából. Az egyik oldalon áll a földművelő ember, bele-nőve a természetbe, évezredek tapasztalati bölcseséggel vértézetten, amelyet a hagyomány szentesített; a másik oldalon a városlakó ipari és szellemi munkás, aki elvesztette kapcsolatát a természettel. A főkérdés tehát részben így is hangzik: Vajjon a paraszti életforma megszüntethető-e véglegesen és lehetséges-e a tisztán városi kultúra, amely a vidéket, a falut és tanyát is városítaná? Vajjon az ember kénytelen lesz-e mindenkor számolni a természet törvényeivel, avagy felszabadulhat alóluk a nélkül, hogy a természet összezúzza?

Durván fogalmazva így szól a probléma és első tekintetre kitetszik, hogy megoldása nem lesz könnyű feladat, mert szükségképen a végső létkérdések falához szorít bennünket, s aki valahol közben megáll vagy leszökik az útról, csak szellemi gyöngeségről tesz bizonyosságot és elveszti jogát a hozzászóláshoz. Minden kultúra valamilyen világnézet talajába van ágyazva, mert nélküle még a fogalmat magát sem tudjuk meghatározni. Abban mindenki egyetért, hogy a kultúra az ember lényegének kifejlesztése a cél és rendeltetés, vagy modernebbül mondva, a tökéletes embereszmény irányában. Benne foglaltatik az egyén tehetségeinek kiművelése, ennek kedvező társadalmi rendszer felépítése és a külső természet olyan átalakítása, hogy az összes életfeltételek és körülmények lehetővé tegyék a minél nemesebb és boldogabb életet. Némileg abban is megegyezünk, hogy a személyi kultúra a tárgyi fölött áll és az emberi élet egész terét munkába veszi. Továbbá lényegénél fogva kívánja a részek egységbe kapcsolását, és összhangot követel az értékek rangsora szerint. Ez a meghatározás és a belőle

fakadó gondolatmenet a tárgy belső logikájából folyik és minden tudós német vagy angol lexikonban megtalálható, de amilyen általános, olyan keveset mondó is, mert a főbenjáró kérdéseket teljesen nyitva hagyja.

Mihelyt ugyanis a kultúra tartalmának közelebbi megállapítása kerül szóba, vagyis az élettől lüktető egész valóságot kell megragadni, az egymással marakodó nézetek vadul zsibongó vására tárul elénk, ahol nagyképű műkedvelők, szédelgők és vakoskodó doktorok igyekeznek egymást túllicitálni a szemfényvesztésre éhes tömeg előtt. Nem csoda, hogy a nagy Chestertont a válságirodalom olvasása vezette vissza a kereszténységhez, amikor átlátta, milyen papiroságyúkkal döngetik a szabadgondolat szegénylegényei a keresztény igazság acélbástyáit. A válságirodalom pedig nem több, mint az irodalom és az írók belső válságának kinyilatkozása, a semmibe zuhanó életek halálsikoltása és az európai kultúra kegyetlen önvallomása a beteljesülő végzetről. Amikor a nevelők nem tudják, mit kezdjenek a mai gyermekkel és Freud Zsigmondhoz menekülnek megváltásért, amikor a természettudósok és filozófusok tanácstalanul állnak az emberi lét titka előtt; amikor útonálló anarchisták és vérbajos messiásmajmolók világtörténelmet csinálhatnak, akkor magától értetődik, ha M. Lyons, a gyermeked álmaiban csalódott kommunista, csak azt tudja kiáltani a szovjetrendszer iszonyatos sikereit látva: úgylátszik, mintha Isten is az istentagadók pártján volna!

Érdemes idézni ezt a naív amerikait, aki mint az United Press tudósítója hat évig élt Moszkvában és csak nagyon későn vette észre, hogy egy hanyatló világkorszak tudósítója lett és megrendítő könyvében százmilliók helyett tett ilyenforma gyónást: „Kétségbeesés környékez, mivel nincs elég művészerőm, hogy legmélyebb érzéseimet másokkal is átéltessem. Az én oroszországi tapasztalatom meggyőzött arról, hogy életvággyammal a merő táplálkozási igények fölé kell emelkednem és el kell ismer-

nem, hogy nemcsak kenyérből él az ember. Az orosz kísérletet megismerve szégyenkezés nélkül állítom: érték az igazságosság, az emberiség, az igazság, a tárgyiilagosság és az emberi méltóság. Ezek nélkül, bátran merem kijelenteni, minden szociális rendszer csak a régi igazságtalanság újabb változata. Minden mozzgalom, mely csak gazdasági változást hoz, értéktelen, sőt veszélyes, ha nem tartja tiszteletben az életet, a szabadságot és igazságosságot." Hallja a gúnyosan fölényeskedő ellenfelek kérdéseit: mi az igazság, szabadság és szépség tudományos meghatározása? Milyen a színe, mekkora a súlya, hol található tiszta formában kitenyészve? A felhőkarcolókban lakó vadember eszelős vigyorgására feleli: „Talán imádnom kell a rútságot, mert eddig nem sikerült meghatároznunk a szépséget és le kell borulnom a sötétség előtt, mert nem tudom megjelölni a vonalat, ahol a világosság kezdődik?"

Ennek a művelt, modern embernek hat esztendő kellett töltenie a szovjetpokolban, hogy megtanulja, amit nálunk minden falusi gyerek tud a kiskátéból! Shaw is járt a proletárok mennyországában, de ő képtelen volt ezt az egyszerű leckét bevenni, mikor Gide megrendült a vörös rémdrámától és Plisnier megtagadta kommunista hitét. Gorkij keserősége még dühödtebbé lett és helyeselte a törvényes gyilkosságok sorozatát. Jünger tagadja a személyiség önálló értékét, holott Nietzsche még a magános szöke ragadozó felségjogait hirdette. D'Annunzio magát sasszárnyú sertésnek érzi és Galsworthy a fehér majomról ír, amelynek arcára a végső iszonyat merevedik, mert elvesztett valamit, de nem tudja, mit. A csodálatos France rossz bestiának címezi barátait, a párizsi hölgyeket és urakat és szegény Ady a nagy mocsártól undorodik, amely a lelke alá gyűlt fürtelemből. Talán Európa nagyobb fele nevében hangzanak ezek a vallomások s azok nyilatkoznak így, akik Isten nyomát is ki akarták törölni a világból s azért törték szét az

európai kultúra egységét. Azt hitték, az ember boldogulásának egyetlen akadálya Isten. „A mi vallásunk a jövőben — mondotta Jodl professzor — egyetlen tételre fog szorítkozni: az ember istene maga az emberség.” A közhelyeket szaporítanók, ha ennek a történelemben egyedülálló kísérletnek eredményeit felsorolnánk. A külső események amúgy is másodrendű jelentőséggel bírnak ahhoz a megsemmisüléshez mérten, amely a lelkek világában bekövetkezett, mióta az ember elvesztette kapcsolatát az élet forrásával, Istennel. Dosztojevszkij utóéletetlen tökéletességgel írta le ezt az összeomlást, amely szükségképen bekövetkezik, mihelyt valaki önmagában kioltja Istent és a véges létet tekinti egyetlen valóságnak. Az ember valóban emberfölötti lesz a romlásban, démoni erők birtokába jut, az őslázadónak megszállottja lesz, csak a semmi ürességét látja már maga előtt: a Mindentől elszakadt végességnek borzalmas kietlenségét, amely még az egyetlen reményt, a teljes fizikai megsemmisülés bizonyosságát sem adja meg.

Akik azt hiszik, legyőzték magukban az Istent, nem bírnak szabadulni a démontól. Szerencsére legtöbbször nem is juthatnak el, legalább ebben az életben a végső állomásig; alig emberek ezek, akik az állati jólét gondtalanságánál többet nem kívánnak, és komolyan talán pillanatig sem gyötri őket az istenkérdés, mert embervoltuk tudatára is alig ébrednek. De amikor a prosperity déli bájja összeomlik és a korlátlan álmódott fogyasztási lehetőség korlátaiba ütköznek, mikor vállalataik összedőlnek, tőzsdéiken a fekete napok ismétlődnek és bombázások rombolják a városaikat, akkor kezdik kutatni, hol követtek el valami súlyos számítási hibát. A legjobbak a gyermek megrendítő komolyságával eszmélődnek és őszinte beismerésekből új lendületet vesznek a holnap építésére, mint Carrel tette. Új embert kell teremtenünk, mert a mostani elmaradt alkotásai mögött. Barbárok vagyunk, kiáltja mindenki arcába, mert még a tudósaink is a való-

ságnak csak egy kis részét látják és a mennyiség mellett a fontosabbat, a minőséget elhanyagolják. Csak azzal törődtek, ami mérhető, és a nem mérhető figyelemre sem méltatták. Az egész kultúra olyan útra tévedt, amely a természettudomány győzelméhez és az ember elromlásához vezetett. Carrel milliók gondolatait tükrözi elénk, amikor bevallja, hogy az embert rengeteg szaktudásunk ellenére sem ismerjük és a legfőbb problémáink ma is teljesen megoldatlanok. Az unalomig ismétli, hogy nem ismerjük az emberi természetet és azért tudománnyal és technikával nem neki való környezetbe kényszerítettük. A nagyvárosokra valósággal átkokat szór, mert bennük elsatnyult az ember a természetes életkörülmények hiánya miatt.

Ugyanakkor javíthatatlan nagy gyermek Carrel és vérbeli amerikai. A helyzetkép eredeti megrajzolása után nyomban olyan megváltó javaslattal áll elő, amelyet mi öreg európaiak csak tamáskodva vehetünk tudomásul. Azt ajánlja, állítsunk fel az embertudomány művelésére olyan intézetet, amelyben csak egyetemes képzettségű tudósok dolgoznának, akik ötvenéves korukig megtanulják az egész bonctant, fiziológiát, életvegytant, lélektant, filozófiát, kórtant, orvostant és e mellett alapos tájékozódást szereznek a fejlődéstörténetben, a pedagógiában, esztétikában, erkölcsbölcseletben, hittudományban, társadalomtanban és közgazdaságtanban. Ezt a szellemi teljesítményt Carrel mindenképpen lehetségesnek tartja, ha csupa kivételes tehetségű egyént válogatunk össze. Ez a száz vagy még több tudósból álló társaság lenne az embertudomány szerzetesrendje. Távol a világ zajától, mindenről lemondva, a tökéletes aszkézist vállalva, egyrészt végleges, azaz kimerítő véleményt mondanának az emberről, másrészt vezérletük alatt indulna el az a páratlan vállalkozás, amelynek célja az emberiség újjáteremtése lenne. Majdnem úgy hangzik ez a szó, mintha Pál apostol

a világ Akropoliszán beszélne a mai pogányok nyelvén. De csak a szavak hasonlók, mert az értelem egészen más, amikor Krisztus újjászületést mond és Szent Pál az új teremtmény isteni nagyszerűségét hirdeti, mint a mai szellemi ingoványban vergődő szánalmas kis elméletek az elromlott teremtés kijavításáról.

Ez az amerikai ötlet azonban nem egy magános tudós különc ábrándja, mert más-más formában világszerte találkozzunk vele. A gondolatok és kifejezések ugyan kezdetlegesek, de a vágy, amely szülte őket, embervoltunk ősmélységéből fakad, ahonnan természetünk főigényei a tudat körébe törnek, amikor a szenvedés hatalma azt a mélységet megszólaltatja. Van valami rokonság bennünk az istenivel, de legtöbbször ezt csak akkor sejtjük meg, ha a nagy fájdalom ünnepi csendet teremt a lélek templomában, ahol az élet hétköznapijain a fogyasztási javak zsidórusai ordítanak. Igen jól mondta azért Burckhardt: „A középkorban az élet valóban élet volt, a mi mostani életünk azonban csak üzlet.” Kant ugyan hatalmas szofizmaival mesterséges ködöt vont az ember és a valóság közé, de ő is nyíltan hirdette, mert látta a fő belső tény: hogy az ember végtelenül több, mint ember és létünk középpontja nem önmagunkban, nem a végesben, hanem a végtelenben van.

Ha a társadalom köztudatában nem uralkodik ennek a ténynek ismerete, ha nem ez a többi értékek rendező elve, akkor az emberi lét mint értelmetlen titok mered elénk és csakhamar figyelmünket is elfordítjuk tőle. Akkor pedig a személyiség kultúrájának hiánya miatt az egész többi kultúra szükségképpen mind ellenünk fordul és az építésre jó vívmányok a rombolás eszközei lesznek. Vagyis minél nagyobb tömegben él az ember és minél tökéletesebben tudja elemi életszükségeit kielégíteni, annál kevésbé élhet meg a személyiség teljes kultúrája nélkül. Innen van, hogy az életcsömör, a halálos unalom végzettszerűen rohanja meg éppen azokat, akiket a sze-

rencse minden földi gondtól mentesít. Spengler ezt a törvényszerűséget látta meg és azért hirdette olyan démoni meggyőződéssel, hogy minden magas kultúra méhében hordja a pusztulást és nem több, mint a megsemmisülésbe omló élet csillogó maszkja. Szépítőszer, amellyel a hiúság kendőzi a kétségbeesés halásápadtságát. Előbb tehát azt kell tudnunk, mit ér az ember és csak aztán mondhatjuk meg, mit ér az ember, ha magyar.

Míg a nyugati társadalom nagyrésze az első kérdésre csak valami zagyva dadogással felel vagy nagyképű, de annál üresebb szólammal leplezi tudatlanságát, a magyar nép zöme még valahogyan tudja a helyes választ, mert még keresztény. Ma ugyanis jóformán csak a keresztények ismerik már az ember mivoltát, míg a többiek, a mindenféle szabadgondolkodók és mitológia-szerkesztők előtt olyan rejtély ez, amelynek kulcsát véglegesen elvesztették. Mélységes értelem mutatkozik meg abban a különös tényben, hogy akik a hit bizonyosságát kétségbe vonják, menthetetlenül kételkednek az ész megismerő képességében is. Ugyanígy, akik Istent nem akarják tudomásul venni és elismerni, az ember természetét is végzetesen félreismerik. De azért szüntelenül beszélnek a kultúra nagyszerűségéről, a művelődés szükségességéről, a nemzetnevelésről és fajnemesítésről, jóllehet még komoly sejtelmük sincs az emberi „nyersanyag” mibenlétéről. Teljesen mindegy nekik, szentet vagy gyémántot, agyagot vagy márványt vesznek-e munkába, csak az a fontos, hogy csináljanak vele valamit és a gondolkodó anyag, az eszes állat ész és gondolat nélkül vesse alá magát minden korszerű kísérletnek. Ez a felelőtlenség olyan borzalmas, mint maga a kárhozat és egyáltalán nem csoda, ha miatta a föld a pokol előcsarnoka lesz!

Habár a haladás nevében ma már igen sokan vérlázító arcátlansággal tagadják a becsületesség és igazság-érzet, a tárgyilagosság és szeretet feltétlen értékét is, a

józanok mindig csak azokat fogják jó embernek tartani, akikben ez értéket megtalálják. Ezek a többet érő, a megbízható és alkotó szellemek, ők az emberiség fájának nemes termései, ők a tömeggel szemben a kíváncsi minőség, akik valóban embert érnek. Még ha nem is keresztények, akkor is egyértelműen vallják, hogy az embert csak akkor lehet nagygyá és értékesé nevelni, ha előbb méltóságának tudatára ébresztettük. Egy ilyen emberben több szellemi erő és hatalmasabb életérzés van, mint millió másban együttvéve s azért csak ilyenek lehetnek a koronatanúk és bírák, amikor e roppant ügyben dönteni kell. Így találkozunk aztán a természetes emberlátás a keresztény tanítással, amennyiben az utóbbi az elsőt tökéletesíti és meghaladja, és ezért mondta a fogányságból jött Tertullian: Minden lélek természeténél fogva keresztény. Az élmény világosságának kényszerítő hatalma alatt állnak mind, akik Boëthius-szal mondják: ha a test öröme elég volna az embernek, akkor az állat is boldog lehetne. Ez az életvágy, a lelkünk természet törvénye csak a Mindenben, a végtelenben nyugszik meg. És ezt a beteljesedést megtalálja a kegyelem isteni kultúrájában. Azért a kereszténység az egyetlen kulcs, amely beleillik a zárba, jelenti ki Chesterton. Platon nagy íróművész és gondolkodó volt, de tanítványa, Ágoston sokkal többet tudott. Platon kiváló ember volt, Ágoston tökéletes, sőt isteni ember volt. Platon nagy volt, mert tiszta szenvedéllyel kereste, amit Ágoston ujjongva megtalált. Szent Ágoston az örök ember, aki elég akar lenni önmagának és gyenge ahhoz, hogy Istent nélkülözze. Így lett az új Európa megteremtője, aki egységbe olvasztotta a hellén-római és a krisztusi kultúrát.

A keresztény hit a biztos tudáson nyugszik és csak azért hiszünk, hogy többet tudjunk meg a valóságból, mint amennyit a természetes értelem megfoghat. A tudatlanság és kétely gyengeség. Ágoston is hosszú ideig ebben vergődött és valósággal menekült a világosság elől,

mert gyengének érezte magát, hogy meghódoljon a keresztény törvény nagyszerűsége előtt. Az erős szellemek addig nem nyugszanak, míg a hit birtokába nem jutnak. Hittel fogom meg, amit csak Isten lát és azért hiszek, hogy többet tudjak, mint amit a tudomány elérhet. Így fogalmazza meg mesteri szabotossággal Ágoston a hit lélektanát. Az emberi szellem legmagasabb kultúrája ez, mert a hitben azonosul értelmünk a legfőbb Értellemmel. Így tudom meg az emberi lét isteni nagyságát is: a Teremtővel való rokonságunkat, mert végső képmásai vagyunk a végtelennek. Szellemünk képes a dolgok lényegébe hatolni és akaratunk szabad, hogy szeretni tudjon, mint az Isten. Ezért vagyunk halhatatlanok, vagyis lelkünkkel olyan erősen állunk a létben, hogy természeti erő onnan ki nem szakíthat bennünket. A megváltó újjáteremtés rendje szerint pedig egyenesen részesei vagyunk az isteni természetnek. A szolgáló szeretetben beteljesedik rajtunk, amire a démon lázadással tört: olyanok vagyunk és leszünk, mint az Isten!

A kereszténység tehát az ember isteni kultúrája és ezzel a műveltségnek olyan tartalmat és célt ad, amelynek lehetőségeit a legnagyobbak sem fogják soha ki-meríteni.

Önmagában véve is szánaalmas tákolmány az autonóm, az emberfölkötti ember mítosza vagy a szocialista aranykor meséje, de csak a keresztény embertant ismerve látjuk igazán, micsoda visszafeklködés történt abban a korszakban, amelynek varázsigéje a haladás volt. Az emberi értékszint alá nyomták az embert, amikor az isteni világrend alól felszabadították. A tőke, a hatalom, a rendszerek és a gyűlölet rabszolgái lettek, akik az Isten fiainak szabadságát keveselték.

A kereszténység lényege a tett. Benne a gondolat, a tudás, sőt az elvonuló szemlélködés is mind a cselekvést szolgálja. Tenni kell az igazságot szeretetben,

mondja Pál apostol, mert csak az akarássá lett igazság válthat meg bennünket. Életet termő ige az evangélium; Istentől áradó és Istenig feszülő erő, amely a bűn világában működik. Ha tehát a tényekben nem nyer igazolást, belső valótlan-sága és ellentmondása miatt összeomlik. De teljességgel igazolta magát azokban, akik az igét és erőt magukba fogadták. A Getszemáni-kert sírjából, amelyet a gyilkosok rettegése lepecsételt, új emberiség született a történelemben, amely többé nem hal ki a világból. „Akkora alkotás ez, — mondja Bossuet — hogy ha nem Isten csinálta volna, szerzőjétől örökre irigyelné.” Csakugyan második teremtés ez, amely átjárja az elrontott elsőt és olyan embereket hoz létre, akikben a szív legmagasabb vágyai beteljesülnek. Erősebbek, mint egy világbirodalom káprázatos hatalma és ami ennél is több: elbírák az Egyház siralmas válságait és a kereszténység többszörös elgyöngüléseit is. A bilincseit diadallal csörgető Tarzusi Pál, az orosz-lánfogak közt megörlődni vágyó Ignác püspök, a tűzrostélyon vidámkodó Lőrinc szerpap, Attilát kérlelő Leó pápa, a császárt leckéztető Hildebrand barát, Ferenc, a boldogságával nem bíró isteni koldus, a négerek genyét csókolgató Kláver Péter, a szellem tüzeiben eléggő Pascal, Bosco tisztelendő, a rongyos kis inasok szolgálja, a buja Galliáért vezeklő tisztaságos Teréz; aztán Ampère, Pasteur, Mendel, Wasmann és Dantetól Claudelig az írás halhatatlanjai, mind csupa „együgyű” szellemóriás, ez az újjáteremtett emberiség, Istennek egyetlen és halhatatlan családja abban a világban, amelynek fejedelme a sátán. Krisztus minden csodájánál nagyobb csoda ez a lélektani valószínűtlenség! Az ő életük perdöntő ítélet mindazok fölött, akik jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot, mert cselekedeteik ítélnék fölöttük.

Kultúra a magyar vagy német szövőipar és nagy munkát végeztek a vállalkozók, akik létrehozták e hatalmas műveket, hogy milliókat felruházzanak, de igazi

kultúrája csak annak a Martinus nevű római tisztnek volt, aki Krisztus nevében levágta köpenye felét, hogy egy didergő nyomorultat betakarjon vele. Az első az anyag kultúrája, a másik a szív műveltsége, amit méterrel mérni és piacra vinni nem lehet, mert akkora érték, hogy az anyagiakkal összemérni sem tudjuk.

Nagy szerencse, hogy mi magyarok még valahogyan keresztények vagyunk. Ez a népi hagyományunk veleje. Amint megmutattuk, a kereszténység az emberre van szabva, szinte a természetünkre van öntve, mert természetnek és kegyelemnek egy forrása van: a Teremtő bölcsesége. Annaira belénk nőtt ez az életforma, hogy a magyarságot el se tudjuk képzelni nélküle. Amikor tehát mélyebb emberi és magyar műveltséget keresünk, nekünk nem kell előbb buta bálványokat rombolnunk és nem kell a laicizmus vagy hasonló szellemi járványok ellen harcolnunk, mert népünk még keresztény, de attól félünk, korántsem eléggé művelt és cselekvő ahhoz, hogy a jövőben is az maradjon. A megszokásban nagy megőrző erő van, de igen könnyen lelketlen formává zsugorítja magát az életet is.

Ha az Egyház már nem több, mint anyakönyvi hivatal, ünneprendező, kegyes múzeumokat őrző meg szónokló társaság, akkor már semmi köze a kereszténységhez. Legföljebb annyi élet van benne, mint egy régészeti egyesületben vagy jótékony teaestélyen. A valóság széleire csúszik és kimúlása elkerülhetetlen. A nyárspolgárnak ugyanis csak szobadisz a biblia és baromfiudvarba tenné az evangéliumi sást. A magyar kereszténységben mindenfelé észlelhetők ezek a tünetek, de roppant tavaszi láz is borzongatja, ami a multhoz szokottakat ijedt aggodalommal riasztja. A falvak és gyárak fiatalságának meg a főiskolák népének szíve magyar húsvétot harsonáz. Krisztusba öltözötten magyar életet akarnak művelni. Isteni bőségű élet kell nekik, amely újjáteremti a

föld színét és ezt Krisztusnál keresik. Aki ezt nem látja meg, menthetetlenül a múltba bukik még akkor is, ha szellemi forradalmat emleget. Itt most új teremtés folyik, hogy aki megnézi a magyar lélekarcot, Istenre ismerjen benne.

Az igazolt fundamentum

Minden kultúra közösség alkotása és vagyona. A nemzetté fejlődött nép szellemi otthona, amelyet századok munkájával épített magának. Szent örökség, amely apákról fiakra száll és minden nemzedék kötelességének érzi, hogy minél többet adjon hozzá a maga terméséből. Vannak megkövült részei is, de a maga egészében eleven valóság és azért a változás törvényének van alávetve. Az emberi szellem természeténél fogva a végtelenbe van horgonyozva, még azé is, aki ezt nem akarja tudomásul venni. Ez a tény oltja bele az örök nyugtalanságot, amely a hiányos jelennel elégedetlenné és a teljesebb jövőt álmódó vágyak rabjává teszi. Mikor az elégedetlenség keserű szenvedélybe csap át, olyan fordulatot idézhet elő egy nép életében, amelyhez képest naprendszerek beomlása nem több, mint egy jelentéktelen utcai baleset. Gyakran sokszázados mult semmisül meg az ilyen törekben és nemsokára kiderül aztán, hogy a vadonatúj rendszer nem is nagyon különbözik a régitől, mert vagy a szabadságnak áldozzák föl a rendet vagy a rendnek a szabadságot.

A mai magyar élet sok nyugtalansága ennek az egyetemes törvénynek engedelmeskedik, amikor kultúránknak új alapot keres. Valami egészen jót, mindenkinek megfelelő és főleg korszerűt iparkodnak fölfedezni, de mielőtt ezt tüzetesen kidolgoznák, a könyörtelen bíráló csákányával rontanak neki jóformán minden meglevőnek, csak azért, mert a multból való, régi. Ezek a vak-

merő szellemek, mint ez már történni szokott, még arra sem igyekeznek, hogy a maguk állításait legalább gyengén alátámasszák, még kevésbé van aprópénzüik mások igazolásának komoly fontolgatására. Az egyik komoran kettészakítja a Szentírást: az újabb részét sok fenntartással meghagyja, a régít utálattal elhajítja. A másik az Egyháztól függetlenül talál egyesülést Krisztussal. A harmadik kiszemezgeti a kereszténységből az „örök emberi értékeket” és a többi mint avult jószágot a történelem lomtárába dobja. A negyedik jóformán Leninnek egy gyilkos jelszavát festegeti nemzetiszínűre, hogy még ettől is kolduljon a magyar. Az álpróféták vásári palástjában fenségest mímelő műkedvelés bohóckodása ez, bár többnyire komoly meggyőződésből történik. Ha senkire se hatnának az ilyenfajta írások, kár volna legcsekélyebb figyelemre is méltatni őket, de mivel ma a világnézet ügyében a tévedésre betegesen hajlamosak a lelkek, az izletes hazugságot nyomban készpénznek veszik és az üdvös igazságot is gyanúperrel fogadják. A kereszténység pedig az ösztönnel és az egymást sűrűn váltogató korszerűséggel szemben egyedül az ember gondolkodóképességéhez és az elfogulatlan jóakarathoz fellebbezhet, ha igazolni akarja magát. Ez látszólagos gyöngeségének oka, főleg olyanok szemében, akik az igazság próbakövének mindig a többség, sőt az utca véleményét tekintik.

Ha a nemzeti kultúrának olyan alapot akarunk vetni, amelyet a mindenkori közvélemény ellenállás nélkül hajlandó elfogadni, mivel az eszme amúgy is a „levegőben van” már, a szívekben bujkál és a legutolsó eredménynek tartják, legtöbbször mindig a lényeg és igazság mellé fogunk beszélni. A mai divat szerint igen sokan a szilárd igazságok elől a mítoszok kódéba menekülnek és az értelmet lesajnálva az ösztön állítólagos csálhatatlanságára hagyatkoznak. Az igazolt hit helyébe a fana-

tikus hit lépett, amely a józan kételkedést is erkölcsi gyöngeségnek minősíti. Végzetünk lenne a magyar kultúrát ilyen korszerű hevületekre építeni, mert a hevület egyszer lelohad és a felocsudásban szóhoz jutó értelem megint igazolható fundamentumot keres az élet számára.

Pál apostol csak azért merte kijelenteni, hogy „más alapot senki sem vethet azonkívül, mely vettetett, mely Jézus Krisztus” (I Kor. 3.), mert hitét minden kétséget kizáróan igazoltnak látta. Homályosan ezt sejtette Sorel is, a mai történetek egyik megsejtője és előfutárja, mikor a századfordulóban figyelmeztette a pozitivistákat és szocialistákat arra, hogy a katolikus tudomány a legújabb időben is mestermunkát végzett; ellenségei tehát vigyázzanak, mert ha inkább csillogó, mint alapos készültséggel támadják, menthetetlenül kudarcot vallanak. A jó Sorel aggodalmán ma már keserűen mosolygunk, mikor nap mint nap tapasztaljuk, milyen kevés készültséggel és mekkora eredménnyel képes a vak gyűlölet a keresztény kultúrát pusztítani olyan szellemi légkörben, ahol a gondolatnak és tudásnak nem is lehet egyelőre visszhangja.

Az eltompult fogékonyság azonban újra föléled, ha a vigyázók iparkodnak, hogy az igazság hangjai a bábéli zsvajban el ne némuljanak. Minden hit igazolás nélkül csak babona és mese. A kereszténység már eredetében elegendő igazolást nyert és tárgyi igazsága meg belső ereje biztosítja örök korszerűségét. Főleg sötétben tapogatózó szegény kortársainkra való tekintettel érdemes fölfigyelni arra az igazolásra is, amelyet a legújabb korban a gondolat nevében ellene indított támadások eredményeztek. Azok a fegyverek, amelyeket egyes mostani mozgalmak alkalmaznak, olyan komolytalan eszközök, hogy gondolkodó ember csak ámulhat együgyűségükön.

Az első rohamot a bölcselet nevében indították és a támadás vezetője nem kisebb ember volt, mint Kant Immanuel, a tiszta meg a gyakorlati ész kritikájának

mestere, akiben a szabad gondolat vallásalapítóját tiszteli. Minden akkor szereplő iskolával szemben diadalmasan érvényesült öldöklő kritikája, de önmagával szemben elképesztően gyenge volt, különben észrevette volna, milyen önkényes és igazolatlan föltevésekre építette ellentmondásoktól hemzsegő rendszerét. Ha kivételes kritikai tehetségét maga ellen is alkalmazta volna, azt is sejthette volna, hogy később Isten és az erkölcsi rend létét reá hivatkozva fogják támadni és tagadni, holott ő még józan következetlenséggel vallotta Isten valóságát, az erkölcsi törvény és a kötelesség szentségét. Filozófiájának történelmi termése Hegelen, Marxon és Leninen keresztül a bolsevizmusban érett meg. A szellemi élet hatalmas forradalmára volt, aki a mindenség középpontját az emberbe helyezte át és csak egy Hegelnek sikerült Kantot lényegileg jóformán még életében elföldelni. Ma már pontosan tudjuk, milyen türelmetlen volt önhittsége és egyoldalúsága. A görög gondolkodókat alig, a skolasztika nagyjait egyáltalán nem ismerte, különben aligha tévedett volna el annyira az igazság mezsgyéjéről az igazolatlan föltevések és álokoskodások rengetegébe... Legföljebb annyi haszna volt, hogy a katolikus gondolkodás több ösztönzést kapott a nagy rombolótól, saját tételeit jobban elmélyítette és még szabatosabban fogalmazta. A kritikai szellemnek ez a féktelen tobzódása arra is jó volt, hogy a katolikus tanrendszer emberfölötti szilárdsága még nyilvánvalóbb legyen. A szellem történetében páratlanul álló jelenség ez: az egész mindenséget átfogó tant ízekre szedték és kíméletlenül megrostálták, de ellentmondást nem bírtak felmutatni benne. Ha ugyanis Kantnak és utódainak sikerült volna egyetlen ellentmondásra bukkanni, az Egyház ma már csak mint szekta vagy egy felekezet tengődnék tovább, mert legfőbb szellemi oszlopai, akik egész életüket teljes lemondással rátették, a gondolkodók és tanítómesterek, nyom-

ban elhagyták volna. A tájékozottabb kritika elporlasztotta az egyoldalú kritikát és bebizonyosodott a nagy katolikus iskolák meg a kívülállók munkálatai nyomán hogy a gondolat lázadása is csak az elfogulatlan értelem fölényét kénytelen igazolni.

A magyar közönség zömét ez a szellemi küzdelem, amely a tudomány legmagasabb fórumán, a filozófia és teológia areopágján zajlott, közvetlenül alig érintette, de annál inkább foglalkoztatta az a támadás, amely a természettudományos gondolkodás nevében folyt a vallás és a kereszténység ellen. Ma már ez a harc is elült, miután köztudomású lett Donat, Kneller, Buysse és számos mások művei nyomán, hogy a természettudomány nagy úttörői és hősei bebizonyíthatóan Istent ismerő vallásos emberek voltak, mégpedig főképen azért, mert mélyebben láttak a teremtés titkaiba, mint az átlagember. 1928-ban egy északfranciaországi bányavárosban a kommunisták működésének véget akartak vetni azzal, hogy a nyilvánosság előtt torkomra forrasztják a szót. Öt szocialista hitben jól képzett szónokot vonultattak föl ellenem. Főképen a materialista hitvédelem természettudományos érveivel álltak elő és amikor a szakmunkákra hivatkoztam, meg Ampère, Volta, Pasteur, de Broglie, a rengeteg egyházi és világi katolikus nagyság és a többiek nyilatkozatait felsoroltam, akkora volt a megrökönyödés és elnémulás, amilyenre gondolni sem mertem. A materialista, ha tárgyilagos megfontolásra kapható, nyomban kénytelen megtántorodni hitében, mihelyt felfogja Sombartnak azt a szellemes megjegyzését a szocializmusról írt munkájában, hogy a szocialista világszemlélet veleje egyetlen ellentmondásból áll: tagadja a személyes teremtő Bölcseséget és ugyanakkor vakon hisz a fejlődés csodálatos célszerűségében, amint ez Lenin írásaiból is nyilvánvalóan kitűnik.

A modern természettudományos gondolkodás mérlegét e tekintetben Bavink foglalta össze páratlanul nagy-

szabású művében (Ergebnisse und Probleme der Naturwissenschaften), amely ma a természettudomány legjobb summájának tekinthető. Szerinte ez a tudomány szükségképpen a fizikán túli valóságba vezet át, mert felismerte már, hogy az egész világ objektivált eszméknek és fogalmaknak rangsor szerint tagozott rendszere. A ható okok összefüggései fölött a célok összefüggései vannak. Itt minden egyetemesen egymásra van hangolva, mint ahogyan a póknak táplálék a légy. Az utolsó, a legnehezebb feladatot: a rossz problémáját a természettudomány sohasem fogja megoldani. Annyit világosan látunk, hogy nem ezért az életért élünk, hanem a titok végett, amely mögötte rejlik. A mű zárószavai a tudós összegező vallomása és így hangzik: Kezdetben nem az anyag volt; kezdetben az élet sem volt; kezdetben volt a Logos. Egy igen régi könyv bevezető mondatai villámlanak föl ebben a tételben: Kezdetben vala az Ige (logos) és az Ige Isten-nél vala és Isten vala az Ige. (Jn. 1, 1.)

Aki az eredeti keresztény gondolatot ismeri, egyáltalán nem csodálkozik ezen az összehangzáson, mert jól tudja, hogy minden valóságnak és igazságnak, akár dogma, akár biológiai tétel legyen az, egyetlen ősforrása van: a Teremtő végtelen bölcsesége. A mélyebb tudás mindenkit erre a belátásra kényszerít. Ne is álljon meg sehol a kutató ész, hanem ásson csak minél mélyebbre a teremtett lét titkaiba és akkor halványan megsejti majd a világegyetem Mérnökének térdre kényszerítő nagyságát.

A történelmi kritika fegyvereit is felhasználták a kereszténység hitelének megsemmisítésére. Főképpen az első századra vonatkozó katolikus értékelés megdöntését célozták ezek a támadások. Hatásuk széles tömegekre végzetes volt, de tárgyi eredményük egyedül a katolikus álláspont újabb igazolása lett. Kétségbevonták az evangéliumok hitelességét, valósággal ízekre szaggatták az

összes kútfőket, átértékelték az eseményeket és a tanítást, de főleg Krisztus egyéniségének megítélésében halmozták egymásra az elméleteket, hogy a kereszténység középponti dogmáját, a megtestesülést valószínűlenné tegyék. Minden gondolkodó ember érezte és érzi ma is, hogy ez az európai kultúra gyökerkérdése. Ahol nem hisznek Krisztus istenségében, ott vége a kereszténységnek is, bármennyit írnak és beszélnek még róla tovább. Európa valóban önmaga megsemmisítésére tört, amikor egyetemi tanszékeken és sajtóban azon fáradoztak évtizedeken át, hogy a keresztény ókor forrásműveit a népköltészet és vallási fanatizmus termékei közé sorozzák. És a nagy vállalkozás teljes kudarccal végződött, mert a tények ezt követelték. Ennek a kritikának eredményét K. Adam, a német hittudomány egyik kimagasló tekintélye klasszikus tömörséggel így fogalmazta meg: tisztán tudományos szempontból nézve a Krisztus-kérdés ma így áll: vagy elfogadjuk az egész, a csodatevő Istenember, Krisztus történeti létét, vagy minden történelmi tényállás és bizonyosság ellenére azt állítjuk, hogy az evangéliumok Krisztusa sohasem élt. Kétségtelen érdeme a vallástörténeti iskolának, hogy kívülállók előtt is igazolta a mindig változatlan katolikus tant, amely szerint az őskeresztény irodalom nem ismer más Krisztust, mint az Istenembert. Micsoda szánalmas látvány a tudomány megállapításaival szemben még mindig holmi pozitív kereszténység meséjével kísérletezni a tájékozatlan tömegember elszédítésére! Ilyet igazán csak a vasikos tudatlanság, az örült gyűlölet és a szemérmetlen hazugság merészelhet!

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy ezekre az igazolásokra a kereszténységnek szüksége nem volt, mert az Egyház mindig tántoríthatatlanul tudatában volt a maga igazának, de nehéz megérteni, honnan veszik ma magyar földön a magyar nép állítólagos érdekében irkáló és

fecsegő hivatlan műkedvelők a bátorságot, hogy minden teológiai műveltség nélkül megfellebbezhetetlen hangú ítéleteket mondjanak a keresztény vallásról és az Egyház történelméről. Azért mert valaki rengeteg mindenféle könyvet összeolvas komoly szaktanulmány nélkül és mert tűrhető regényeket és drámákat, ízletes pamfleteket vagy önvallomásokat szerkeszt merész hangon, még semmi joga sincs, hogy a szellemi élet legnehezebb kérdéseiben nyilatkozzék vagy egyenesen tanítson. Különös idő ez a mostani! Olyan emberek, akik soha komolyan nem tartoztak talán semmiféle egyházhoz, legkevésbé a katolikushoz, valóságos atyai tanácsokkal meg bírálatokkal halmozzák el az Egyházat és lázas buzgalmukban a vallást is szeretnék reformálni.

Korunk uralkodó eretneksége, a szocializmus a polgári szabadgondolat minden „vívmányát” mesteri módon elsajátította és kihasználta, hogy tömegeiben a materialista világnézetet meggyökereztesse és újabb támadási felületet is vélt találni a kereszténységben, amennyiben bennünket a fennálló kapitalista rendszer egyik szellemi bástyájának és védő őrségének bélyegzett. Mióta XI. Pius pápa szociális körleveleinek tartalma köztudomású lett és a katolikus szociális mozgalmak törekvéseit is megismerte a világ, a szocialista kritika alytalansága is nyilvánvaló minden jóhiszemű ember előtt. Úgylátszik azonban, a jóhiszeműek már sokkal kevesebben vannak, mint a jóléertesültek.

De ha így áll a helyzet, ha a kereszténység és az Egyház ennyire igazolva van a legigényesebb kritika ítélőszéke előtt is, akkor azt is meg kell magyaráznunk, miért nem foglalja el azt a helyet a világban, amely joggal megilleti; miért nem uralkodik legalább az európai közvéleményben és miért keresnek nyugtalan magyar lelkek is valami teljesebb és igazabb életformát, mint az evangéliumi. Ennek földérítésében jön megint segítsé-

günkre Szent Ágoston páratlan lélekismerete. Pogány kortársaival szemben sohasem éri be tanításának tárgyi bizonyításával, hanem nyomban rámutat a hitetlenség legfőbb lélektani okára is, amikor szüntelenül ismétli, hogy nincs szemük a látásra (non habent oculos videndi!). A megismeréshez, főleg a hitbelihez egyáltalán nem elég a tárgy belső igazságának világossága, mert kell hozzá megfelelő látóképesség is. Tisztítsd meg a szemedet, barátom, sürgeti Ágoston, mivel hályogos, zavaros, gyöngye szemmel nem bírod meglátni az isteni valóságokat! A baj ma sem annyira az emberek rosszakaratában, még kevésbé a keresztény hit nehézségeiben és titkaiban rejlik, mint inkább a nyugati ember szellemi magatartásában találja magyarázatát. A lelki szeme megöregedett és elgyöngült, azért nem képes többé meglátni az egész valóságot, főképen azt, amely a fizikán túl van és a tapasztalat körét meghaladja. Gondolkozása hallatlanul elszegényedett, szellemi látóköre összeszűkült és csak olyan fogalmi kategóriákkal dolgozik, amelyek egyenesen eltávolítják az isteni tények világától és pusztán a jelenségek mindenségét tükrözik vissza.

Még ennél is tovább kell mennünk, hogy ezt a korunkra jellemző hitetlenséget megértsük. A nyugati ember gondolkozása hagyományosan istentelen lett. Isten neki magától értetődően a legnagyobb valószínűtlenség és belerögződött minden kritika nélkül az a meggyőződés, hogy ezt az álláspontot nyilvánvalósága miatt nem is kell igazolni. Amint a középkori ember nem tudta elgondolni a világot Isten nélkül, a mostani nem látja be, miért kellene a világ mellett még Istent is gondolni. Ezért nincs az érzékfölötti valóságok iránt fogékonysága. Vakon hisz előítéleteinek bizonyosságában és hideg közönnyel, megvetéssel vagy ideges ellenszenvvel utasít el magától minden más nézetet. Amit pedig a szem nem lát, távol van a szívtől is. A kereszténység nemcsak mint

világkép, de mint életforma, életérzés és tartalom is merőben idegen neki; valósággal irtózik tőle, mint akár a tibeti lámák vallásától. Ámde a hit bizonyossága csak akkor lesz teljes bennünk, ha az ember megéli magában a felülről jövő kegyelem értelmet világosító és akaratot erősítő hatalmát. Akinek tehát csak valami hallomásból vagy lexikonból szerzett fogalma van a kereszténységről, mint annyi jószándékú kortársunknak, és belülről, élményből nem ismeri meg és nem bírja azt a világosságot, amelyet a szeretet fakaszt az értelemben, szükségképpen félreismeri az Egyházat.

Továbbá ma azt is látnia kell, hogy a keresztények jóformán mindenütt kisebbségben vannak, és emberi számítás szerint a jövőben sem lesz különb sorsuk. Nyilvánvaló, hogy ennyi kedvezőtlen hatás valósággal kényszeríti a lelket elutasító magatartásra. Nálunk azonban a kereszténység helyzete még egészen más, mint tőlünk nyugatra eső országokban, mert még nemzeti kultúránk lényegéhez tartozik. Azért a magyarság eretnekeinek kell tartanunk mindazokat, akik bennünket ebből a hitből ki akarnak forgatni. Tudjuk, mi vezeti ezeket a jószándékukra hivatkozó magyarokat. Félnek, hogy elmaradunk a fejlődésben és gyöngék leszünk, ha nem tartunk lépést azokkal, akik a történelem iramát diktálják, mert a szellemi honvédelem is korszerű felszerelést követel. Amilyen tetszetős, olyan téves is ez a felfogás.

Az aggodalmaskodóknak, a korszerű magyarságért reszketőknek röviden csak azt válaszoljuk, hogy a hamis és torzított kereszténységtől valóban óvakodjunk. Súlyosan tévednek azonban, ha azt gondolják, hogy az Egyház mai társadalmi és történelmi helyzete véglegesnek mondható. A kereszténység, a misztikus test egyáltalán nem kész s befejezett valami s azért állandó fejlődésben és növekedésben van annyira, hogy bizonyos értelemben még dogmafejlődésről is beszélünk. Lényegének változat-

lansága mellett szüntelenül forr, lüktet és áramlik, mint a diadalmas élet. Lehetnek válságai és átmeneti hanyatlásai, csak arra nem képes, hogy megöregedjék, mint a többi mozgalmak, hitek, kultúrák és birodalmak. A katolikumnak annyiszor szemére hányt merevség és hajthatatlanság az elvi kérdésekben, a belső fogyatkozatlan életerőnek szembeszökő bizonyossága. Csodálatos, hogy annyi élettani ismeret birtokában éppen a mai ember nem veszi ezt észre, holott jól tudja, mennyire nem állhat meg az élet kivételt nem tűrő, kemény törvények nélkül.

Aki az ember életét ismeri és szabatos fogalma van a tiszta és kiteljesedett emberségről, annak igen egyszerű indukcióval arra is rá kell jönnie, hogy a tiszta emberséget csak isteni erők tudják megvalósítani. Amennyire ugyanis istenien nagyszerű az elénk tűzött eszmény, annyira elégtelen hozzá a bennünk levő természetes tehetség. Azért teljes embernek lenni szükségképen emberfeletti valami. A görög kalogathia és a felvilágosodás humanizmusa, meg a szocialista embereszmény hiú ábránd és semmi köze a történelmi valósághoz. Amíg tehát a földön emberek lesznek, akik szomjasak a tökéletes jóságra és igazságosságra, akik megkívánják a szeretet hősiességét, amely a Golgotáról sugárzik az erkölcsi nyomor tengerére, mindig lesznek teljesértékű keresztények is közöttünk, mert egyedül az idő fölött álló érték marad mindig időszerű.

Aki pedig érzi, mekkora felelősséggel tartozik népének, az a holnapai magyar kultúrát csak időtálló, véglegesen igazolt fundamentumra építheti és semmi másra.

Evangelium és népi kultúra

A tudomány lehetőleg éles megkülönböztetésekkel dolgozik, hogy a tárgy lényegét napfényre hozza. Ez az eljárás helyes és szükséges, mert szabatos fogalmak nélkül nincs biztos megismerés, de mindig nagyon kell vigyáznunk, nehogy a szétválasztás és rendszerezés által nyert értelmi kép túlságosan eltávolodjék a valóságtól. Főleg az élet, a történelem és műveltség tudományos kutatásában kell óvakodnunk a nagyon világos és nagyon egyszerű meghatározásoktól, mert legkevésbé a tudományosság nevében szabad eltérni a tárgyi igazságtól. Közkeletű lett már ez a tétel: a nemzetmegtartó hagyományok letéteményese a parasztság, az európai, nemzetközi magas műveltség hordozója pedig az úriosztály. Éppen egyszerűsége miatt megtevesztő lehet az ilyen kijelentés, mivel egészen nyilvánvaló, hogy a magyar népi műveltségben szerves egységbe olvadt az egyetemes emberi (kétértelműsége és mellékíze miatt szándékosan nem használjuk a nemzetközi szót!) és a sajátosan nemzeti; viszont középosztályunk szellemiségében is elég mély gyökeret vert a nemzeti hagyomány, bár életérzésben, érdeklátásban és politikai gondolkozásban még tisztulnia kell.

A nép lelkében éppúgy megvannak az örök emberi életigények, mint a felsőbb osztályokéban, sőt a mély kultúra javait rendszerint készségesebben fogadja be, mint az utóbbiak. A kereszténység ezért talál nyomban visszhangra minden egészséges pogány nép lelkében, ha

az igehirdetés elé politikai és egyéb érdekek erői gátat nem vetnek. Igazoló példaként az angol néphagyományból emelünk ki egy szépséges darabot. Amikor Nagy Szent Gergely elküldte híthírdetőit Angliába, ezek Edvin királytól kértek engedélyt az apostoli munkára. A király tanácsba hívta a nép véneit és eléjük terjesztette a pápa követének kívánságát. A legöregebb harcos azután így nyilatkozott: „Királyom, az ember ezen a földön olyan, mint az a kis madár, amelyik zimankós éjszakán sátorházunkba menekül, hogy megmelegedjék. Mikor magához tér, megint tovább repül. A sötétből jön és a sötétbe megy. Így vagyunk mi is: anyánk méhének sötétjéből jövünk, azután egy kicsit megmelegszünk a földön, míg a halál sötétjébe nem távozunk (like the little sparrow). Ha ez a pap meg tudja mondani, honnan jövünk és hová megyünk, úgy gondolom, érdemes lesz meghallgatnunk őt.” Ezzel kezdődött a kemény százszok megtérése a hagyomány szerint.

A nép lelkének örök kérdései nyernek isteni választ a „jó hír” hatalmas igéiben. Az egyszerű emberek nem okoskodnak és vitatkoznak rajta, mint a zsidó bölcsek és a görög tudósok, mert a hangján, ízén, világosságán megérik a tanítás belső igazságát. Nekik csakugyan „jó hír” az evangélium, bár az akkori műveltebb szemében, mint Pál apostol is írja, csak botrány és oktalanság, mert a szegényeknek hoz vigasztalást, erőt és békességet. Amint a forrásokból ismerjük, egyetlen isteni méretű népi vállalkozás az egész kereszténység. Bár arámi nyelven hirdették és a görög népnyelven jegyezték fel, bármilyen szóra fordítják, nyomban megértik, mert elsősorban a szegényeknek hirdettetik. Krisztus egyenesen erre az igazoló jelre hivatkozik János tanítványai előtt, mikor megkérdezik Tőle: Te vagy-e az eljövendő vagy mást várunk? Ugyanakkor azonban olyan népmozgalom ez, amely páratlanul áll a történelemben, mert a forradalmi-

ságnak, politikának, a proletárhangnak, a tömegesítésnek nyoma sincs benne. Valóban Istenhez méltó, reá valló vállalkozás s pusztán lélektani szempontból nézve is magán hordja az emberfölöttiség minden vonását. Ezért maradt mindig időszerű és otthon lesz mindenütt, ahol emberi szívek az élet teljességére áhítoznak — innen az ájtatos szó is — és nem érik be a véges jólét szegénységével.

A kommunista istentagadás mozgalma most szedi elő azokat a régiségtári fegyvereket, amelyekkel egykor a polgári szabadgondolat idő előtt győzelmet harsonázva rohanta meg a kereszténység történelmi forrásműveit. Azt hitték, hogy a természettudomány nagy eredményei véglegesen a mesék országába utalták a szent könyveket, mert a geológia, az élettan, a földrajz és csillagászat tanításai sorra megdöntötték a Szentírás állításait, holott az Egyház tanítása szerint e könyvnek minden ízében igaznak kellene lennie, mivel Isten a szerzője. A katolikus hittudomány a rengeteg támadásra jóformán egyetlen szóval felelt és a bírálók, ha nem is szégyenkezve, mindenesetre megzavarodva kénytelenek voltak elhallgatni. Akik még élnek közülük, most a szovjet propagandájában saját hangjukra ismerhetnek. Az Egyház felelete pedig így hangzott: a Szentírás egy népkönyv (Volksbuch, mondja a német hittudomány), amely egyedül a vallási műveltség szolgálatára íratott és nem valami tudományos munka. Amit mond, teljesen igaz, de az előadás módja, nyelve, stílusa az egykori népies észjárás formáját tükrözi vissza. Második része, a krisztusi történet merő alkalmi írásokból áll és éppen népies egyszerűségében szinte érzékelteti az olvasóval az események meg a tanítás isteni fonságességét. Nagy szellemek később hatalmas tudományt szerkesztettek belőle, de az evangélium egyáltalán nem tudományos irat. Legfeljebb Pál apostol leveleinek néhány része tekinthető tudományos jellegű fejtegetésnek.

Az evangéliumok színtere annyira a vidék, hogy a milliós nagyvárosok emberének, aki a természettől el-

szakadt, hovahamar minden szavát külön meg kell magyarázni. A példabeszédek és hasonlatok fogalmai a tanyák, a kis falvak, a tóvidék, a földműves, a gazdaember, a pásztor, a halász, a cseléd, az adószedő, a szántóvető életét vetítik elénk. Az ókori irodalomban alig akad még egy írás, amely hasonló közvetlenséggel festené meg a vidék egyszerű kultúráját. Majdnem egészen ebben a környezetben folyik le Krisztus élete. A fővárosban csak ritkán jelenik meg. Azt mondhatnók: csak a vidéken él igazán, ott érzi otthon magát. A város valósággal fojtogatja és a végén megöli, mert a vezető osztályoknak nem kell az ács fia, az iskolázatlan ember új tanítása. Úgy érezzük, száz évvel ezelőtt akár a Tisza vidéke vagy a Balaton környéke majdnem teljesen azonos színteret nyújtott volna az evangéliumi történethez. A parasztlelet minden mozzanata és gondja szerepel ebben a könyvben: az eke, a járom, az ösztöke, a rosta, a háló, a varsa, a kaszálás, kapálás, a trágyázás, aratás, az őrlés, a szórólapát, a szérű, a bortömlő, a legeltetés, a halászat, a galileai vidék állat- és növényvilága. Ebben az egyszerű és mégis változatos környezetben Krisztus megtalálja a szemléltető tanítás minden lehetőségét, hogy paraszti képek és fogalmak segítségével fejezze ki azokat az isteni nagyszerűségeket, amelyeknek szemléletétől áhítatba roskadnak a legnagyobb szellemek. Pársoros példabeszéd a konkolyról elég neki, hogy megmutassa az isteni világkormányzás egyik vezérgondolatát: az isteni Gazda földjében együtt nő az ember-konkoly az emberbúza mellett. Ő csak jót vetett, a konkolyt az ellenséges ember hintette a vetésbe, de egyedül Ő az aratás ura, aki a búzát csűrbe gyűjti és a konkolyt elégeti. Világosabban ezt a roppant titkot kimondani nem lehet. Jól mondotta: csak egy mesteretek van nektek, akinek a tudósok is csak ámuló tanítványai lehetnek. Szószéke a domboldal, a halászcsonak, az ebédlőasztal, bazilikája a tópart, a város-

tér, a lekaszált rét vagy a falusi utca egyformán. A templomban alig tanít az, akit szentek szentjében az elvakult papság imádva tisztel.

Maga is egy a nép milliói közül. Az ács fia és ő is ács. Mikor ezt a mondatot olvasom, mintha a magyar paraszti szót hallanám: varjúnak varjú a fia is. Egy jelentéktelen adat a császári népszámlálás számoszlópaiban. Kérges a tenyere a fejsze meg a fűrész nyelétől; faluja jelentéktelen kis fészek egy dombvidéken. Paraszti házakat épít és ezzel keresi kenyerét. Később, mikor az Atya országát építi, nincs helye, ahol a fejét lehajtsa. Mint egy koldusasszony gyereke útmenti istállóban születik és útonálló közbe szegeznek bitófára a vesztőhelyen, mint nyomorult rabszolgát. A munkássá, szolgává, egyszóval a néppé lett Isten. Országának alkotmánya a hegyibeszéd és a lelki szegénység boldogságát hirdeti. Csak a nép érti meg, csak ez a névtelen, felelőtlen elem áll melléje nyiltan. Nikodémus, az úriember csak éjjel mer bekopogtatni Hozzá, mert fél a közvéleménytől és félti az állását.

Szabadulást hirdet a raboknak, jó újságot a szegényeknek, jajt kiált a gazdagokra és üdvösségbe helyezi a nyomorult Lázárt. Az éhség, a poklosság, a bénák, a vakok, az inaszakadtak, a megszállottak, a láztól gyötörték, az elbukottak, a gyászolók rajzanak körülötte szüntelen. Az emberi nyomor könyörgése szegélyezi minden útját. Árulás és gyilkos gyűlölet ólálkodik körülötte és amikor órája elérkezik, ellenállás nélkül adja magát a nép urainak kezébe. A nép hőse és a hatalmasok áldozata, mondaná az értetlen tömegember. Pedig soha forradalmat vagy politikát nem akart, nehogy műve lényegét veszítse. A tömeg politikai rajongása elől a hegyi magányba menekül, mert a búzakenyérnél is különbséget akar nekik adni. Tudja jól, politikából akkor is túlságosan sok volt, de lélekkultúra annál kevesebb. Erre hívta meg a népet, de a szegények is csak nagyon lassan

értették meg. Isteni kultúrát hozott azoknak, akik embernek sem számítottak abban a világban. Ezért kellett mind a nép, mind az urak előtt elbuknia, hogy ebből a bukásból legyen megváltása a világnak. A tisztaság, az igazság és a jóság legfenségesebb tragédiája ez az élet, a legnagyobb dráma a történelemben. Ezért lett minden művészetnél hatalmasabb alkotás az evangélium: poézis a szó eredeti értelmében. Nem csoda, hogy ma is ez a legelterjedtebb könyv, a nép könyve, mert a nép az örök gyermek, aki igazságra és jóságra éhes. A hős szó is túlságosan szegény ennek a nagyságnak kimondására, mert Jézus minden hősnél mérhetetlenül több: ő az ember, aki Isten szívével emberként akart szeretni mindenkit és ezért kellett meghalnia. És amíg igazi, romlatlan, természetesen érző nép lesz a földön, nekt mindig lesznek hívei, mert az üldözött ártatlanság, a megölt jóság hatalma az egyszerű, egyenes lelkekben mindig erősebb lesz, mint a bűnök varázsa. Megtévedt emberektől is számtalanszor halljuk a szót: Istent ugyan nem ismerem, de Krisztust nagyon tisztetem.

Miután pedig a halált is legyőzte, amint előre megmondotta, véglegesen megalapítja országát, a lelki világbirodalmat, amely nem ebből a világból való. Csak az merhetett ekkorát, aki biztosan tudta, hogy övéivel maradhat az idők végezetéig. Mert emberileg véve teljesen reménytelen volt ez a vállalkozás. Az elbukás a birodalom hivatalos fóruma és a zsidó főváros nyilvánossága előtt teljesedett be, míg a feltámadás minden feltűnés nélkül történt, bár a tanúk megölették magukat azért, amit láttak. Ezek a tanúk hitüket veszített, megfutamodott szegény emberek voltak. Ágrólszakadt, szétriesztott paraszti emberek, akiket ismét összegyűjtött, megerősített és világgá küldött megszervezni az országot. Később hívott közéjük egy művelt embert a tarzusi Pál személyében. Királyokhoz, nemzetekhez küldötte őket, ezeket a tanu-

latlan galileai halászokat, akik pünkösdi napján is csak különös indításra mernek a zárt ajtók mögül a nyilvánosság elé lépni. Sokan akkor is azt mondják róluk: részegek ezek, biztosan sok édes bort ittak az éjjel. Olyan népi mozgalom ez, amelyhez hasonlót ez a föld soha nem látott. Többnyire csak a senki-emberek, a kisiparosok, rabszolgák, rakodómunkások szegődnek melléjük. Nem sok olyan előkelő van köztük, mint az Areopagita, írja Pál apostol, de a következő században már meghódítják Juszting, Origenest, Alexandriai Kelement, Ireneust, meg a többieket. Ezek a bárdolatlan pórok. Ha nem történt volna meg, józan fejjel soha el nem hinnők, hogy egy bokor halászból lelki világbirodalom lett, amely a római vasat is meg tudta hajlítani. Aztán átment a korhadt latin-görög világból az új barbárokhoz és olyan magaslatra emelte őket, amilyen a gótika aranykora volt. Ma pedig hirdetik ezt a jó hírt a tűzföldi indiánnak, a szudáni négernek, a maláji riksahúzóknak, a kínai parasztnak és rejtekben az orosz kommunistának csakúgy, mint a Notre Dame ívei alá sereglő újpogányoknak. Ennek a kultúrának ereje járta át a magyarság lelkét is annyira mélyen, hogy belőle olyan csodálatos megnyilatkozás fakadhatott, mint „A szegény asszony könyve”: az evangélium isteni hangja a legművészibb magyar nyelven.

Most a két jó öregasszony,
Hogy semmi jót ne mulasszon,
Félkönyvből, de nem félszívvvel
Imádkoznak este, reggel.

Igy lett a krisztusi kezdemény gazdagságából magyar lélektalajba ültetve magas kultúra, amiért érdemes volt egy országot alapítani és egy népet ezer éven át megtartani.

A kereszténység története mutatja, hogy a krisztusi műveltség ott ver legnehezebben gyökeret, ahol az alkultúra már a népet is megrontotta. Ahol azonban bár

durva, de még egészséges a nép lelke, az evangélium ereje soha nem sejtett magasságokba emeli, mert természetfölötti tökéletességig műveli az örök emberinek egy változatát.

Nem érdemes ezek után már szót vesztegetni azokra az eszelősökre, akik azt merik állítani, hogy a kereszténység elnyomta vagy kiirtotta a népi magyar kultúrát. A bálványokat valóban ledöntötte, a táltosokat nyugalomba küldte és egyes pogány szokásokat megszüntetett, de a népi műveltség lényegét meg nem csorbította. A keresztény hithirdető első kötelessége kínaivá lenni a kínaiak között és minden nemzeti értéket tiszteletben tartani, sőt ápolni és fejleszteni, ha meg akarja nyerni egy nép lelkét Krisztusnak. A kegyelem a természetre épít, azt nemesíti meg és nem lehet igazi az a kereszténység, amely a természet értékeit az állítólagos természetfölötti kedvéért lerontja. Az igazi természetfölöttség a természetes nagyság, hősiesség és egészség megbecsülésével kezdődik. A kereszténység minden nemzeti kultúrában otthon van, ahol az örök emberinek tökéletes kifejlődését akarják. Murillo éppen annyira spanyol és népies, mint amennyire német Dürer és olasz Michelangelo, és ugyanakkor mindegyik mélységesen keresztény volt. Képekre másolták az evangéliumot, de mindegyik a maga nemzeti nyelvén. A művelődés minden terén érvényes ez a cáfolhatatlan, mert tényekben testet öltött igazság. István király, III. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi János, Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi fajtánk legtokéletesebb képviselői, nem utolsósorban azért, mert nagy keresztények is voltak. Aki pedig ezt kétségbevonja, megtagadja az egész magyar multat és kiesik a magyarságból valami történelem nélküli mesevilágba. Mögöttünk van már kilenc keresztény század és mind volt olyan magyar, mint a mostani, és e roppant idő alatt sohasem volt kérdés a magyarság és kereszténység egysége.

A megváltás kultúrájával valahogy úgy vagyunk,

mint a tudománnyal: egyetemes emberi érték, bármelyik népnek köszönjük egy-egy vívmányát. Aki nem veszi át, önmagának árt, mert lemarad a népek versenyében. Isten az egész emberiséget váltotta meg Krisztusban; örök üdvössége mindenkinek csak egy van, mert a természetünk is azonos és ezt a tényt a világból kitagadni semmi okoskodással sem lehet. Nemzetének közellensége tehát, aki hazájában a kereszténység terjedését és felvirágzását meggátolja. A megváltás isteni javaitól fosztja meg azokat, akiket különösképen tartozik szeretni. A legnagyobb elvetemültség elzárni előlük az utat a halhatatlansághoz és erőszakkal kényszeríteni őket, hogy a legnagyobb szellemi és erkölcsi nyomorban vergődjenek.

A népi kultúrát a kereszténység részéről csak abban az esetben fenyegetné pusztulás, ha ez olyan értelemben lenne nemzetközi, mint pl. a kommunizmus. Ámde a keresztény tanítás a hazát és nemzetet Istentől akart valóságnak tekintni, a haza szeretését isteni erény méltóságára emeli és kemény parancsokkal biztosítja az állami tekintély tiszteletét, meg a közérdek szolgálatát az egyéni önzéssel szemben. Remekül fejezi ki egy ősi himnusz az istenország és a földi államok kölcsönös viszonyát: Miért rettegsz, kegyetlen Heródes, az Istenkirály jöttétől? Nem veszi el a földi birodalmakat, aki a mennyeit adja minden népnek (non eripit mortalia, qui regna dat coelestia). Azért a népéhez hűtlen, a fajtáját feledő, a nemzet szolgálatával nem törődő ember sohasem lehet jó keresztény! Ez a hamisítatlan keresztény tanítás!

Az igazi keresztény két magyarságot szeret: a földit és a halhatatlan megdicsőültet és azon igyekszik, hogy akik a nemzeti közösség kötelékében élnek, az üdvösségben is egyesüljenek. Így nyer a hazaszeretet a krisztusi hitben mérhetetlen gazdag tartalmat.

Embernek lenni csak akkor érdemes, ha elérjük az Istent. Aki népét mélyen szereti, annak a teljes kereszt-

ténységét is akarnia kell, mint a személyiség kultúrájának emberfölötti teljességét. Ha pedig a népi kultúra sohasem áll útjában az evangéliumnak, a legnagyobb dőreség lenne az Egyháztól féltetni a nemzeti műveltség megmaradását.

Még nem akadt olyan kivételes művész, aki megírta volna a magyar Krisztus-ország hőskölteményét. Hiányzik még az a látó ember, aki megszerkesztené a magyar aranylegendát, hasonlót ahhoz, amelyet a francia jezsuiták Kínában kiadtak. Majd amikor összegyűjtik ama névtelenek történetét, akik egész életüket a mi népünk lélekének szolgálatára adták, és majd ha azok is beszélni fognak, akik előtt a pusztai szívek legbensőbb szentélye is feltárul és ha majd egyszer összegyűjtik azokat a csodálatos szavakat, amelyekben ez a nép a maga Krisztus-élményét kifejezi, akkor fogja látni a világ, mennyire az első magyar könyv ma is az evangélium. Majd amikor egy áldott tehetség feltárja, milyen mohón tudja keresni ez a nép az üdvösséget, és sokszor mekkora ösvággal feszül neki, hogy biztosítsa a maga helyét az Isten országában is, akkor lesz nyilvánvaló a sok hangoskodó kontársága, akik avatatlanul beszélnek és írnak az ő nevében. Hihetetlen mélységek nyílnak meg az előtt, aki tiszta lélekkel és mesteri szóval képes megszólaltatni a magyar szívek Istent hívó hangjait. Aki már hallotta azt a síró önvádat: bujdosó elmével imádkoztam; és a gyermek után későn jajduló panaszt: szántottunk, uram, de nem vetettünk; aztán a megrendítő őszinteséget: maguk vasmacskával húzzák ki az emberből a bűnt; meg a nagyokosságú paraszti vallomást: az én életem már semmit sem ér, de időnek előtte nem akarok nyakára menni az Istennek — csak az érzi meg, mennyire egy minden fogyatkozása mellett is ez a lélek Krisztussal. Tehát az evangéliumot kell megtanulnunk, az öskereszténység életvizében kell új teremtménnyé születnünk, ha meg akarjuk találni ezt a legmélyebb magyarságot!

Az emberi személyiség méltósága és jogrendje

A legtöbb ember, aki nem szokott hozzá a tudományos gondolkodáshoz, a dolgok lényegét és fontosságát csak akkor sejtí meg, ha félreismerésből származó következmények gyakorlati hatását úgyszólván a „bőréen” érzi. Így van ez a személyiség kérdésében is. Világnézeti szempontból egymástól nagyonis eltérő irányzatok és mozgalmak legtöbbször megtévesztően hasonló szavakkal beszélnek az emberi személyiségről, annak méltóságáról és főképen jogairól. Még azok is hangoztatják e köz-helyeket, akiknek már halvány fogalmuk sincs a személyiség lényegéről és értékéről és mindent elkövetnek, hogy ezt lerontsák. Mivel egész kultúránknak és életünknek tartalma attól függ, minek tartjuk az ember személyiségét és nagyságát, a kérdésnek minden időben elsőrendű fontossága van. Ma ezt a fontosságot hatványozottabban kellene éreznünk, mert olyan törekvéseket látunk elhatalmasodni, amelyek az egyén személyiségét elhanyagolva, sőt tagadva, helyébe egy felsőbbrendűnek mondott társas személyiséget állítanak. Az egyén kultúráját egyenesen tárgytalannak mondják; nekik az ember csak annyiban érték, amennyiben alkotó eleme a tömegnek. Csak akkor tökéletes, csak akkor ér valamit, csak akkor jelent embert, ha teljesen beleolvad a tömegbe. Ezek szerint a jövő eszménye a lélekben és jellemben is névtelenné szürkült ember, akit egyszerűen darab-

számba lehet venni, mint a hasznos állatot vagy gépalkatrészt. Ha ugyanis a technika a holnap vallása, mint Jünger hirdeti, és ha a gépi termelés törvényei szabják meg az egész élet menetét és formáját, akkor csak a munkagéppé változott ember lehet a társadalom hasznos tagja.

Valóban démoni arányú eretnekséggel állunk ma szemben mi keresztények. Szinte azt kell mondani: ez már több mint istentagadás, mert embertagadás. Az ateizmus végső állomáson a humanizmusba torzul, hogy már a földön olyan teljes legyen a kárhozat, amilyen csak lehet. Mindez pedig az isteni világrend törvényeinek belső logikájából folyik, amely a hívőt boldogítja és a lázadókat összeűzza. Az ember léte ugyanis természeténél fogva olyan szorosan, olyan lényegesen Istenbe van kapcsolva, hogy egész életünk és kultúránk szükségképpen összeomlik, mihelyt teremtő forrásától elszakad. Ha a napunk egy pillanatban szétrobbanna és egész bolygórendszerünk megsemmisülne a világégésben, ez a roppant szerencsétlenség is csak egy kis forgalmi baleset volna ahhoz a pusztuláshoz képest, amely ma a lelkek világ-egyetemében megy végbe. Egyetlen emberi lélek ugyanis mérhetetlenül nagyobb érték és jelentősebb valóság, mint az egész látható mindenség, és azért ha egy emberben kialszik a saját értékének tudata, a veszteség is hasonlóképpen nagyobb. A világ majdani vége, úgy mint az Írásban olvassuk, csak látásra és hallásra lesz borzalmasabb, mint az a káromkodás, amellyel egyetlen emberi szív a maga vesztét a világba kiáltja.

Isten van akkor is, ha az ember nem vesz róla tudomást, de ha Isten léte valószínűtlenséggé homályosul előttünk, embervoltunk ismerete is szükségképpen elvész bennünk, amint azt hitetlen kortársaink megnyilatkozásai bőségesen mutatják. Minden igazi kultúra elsősorban az ember kultúrája, és nagysága attól függ, mennyire tudott

benne az egyesek személyisége kifejlődni. A közösség értéke is tagjainak személyi értékéből fakad, mert alig-ember egyénéből tökéletes társadalmat építeni nem lehet. Képtelen vaksággal vannak megverve, akik ezt a roppant egyszerű igazságot sem látják be és a személyiség elsikkasztásától várják a társadalmi jólét kifejlődését.

Ma milliók, osztályok és nemzetek gyötrik agyukat, milyen úton-módon kellene a tökéletes társadalmi békét megteremteni a földön, de hiábavaló minden fáradozásuk, mert a kérdés velejét megközelíteni sem tudják. Merőben politikai, gazdasági és szervezési feladatot látnak benne, holott az egész lényegében jogi és erkölcsi probléma. Ebből a végzetes tudatlanságból született a sokarcú szocializmus, amely vakon hisz a forradalmi erőnek megváltó erejében. A forradalom ugyanis csak az igazságtalannak tartott embereket semmisíti meg, de nem az igazságtalanságokat, amellyel a proletárlélek éppen úgy telítve van, mint a többiek. Az igazságosság csak ott jut uralomra, ahol a társadalom tagjai szabadon vállalják egymásért és az egészért a köteles felelősséget. Ámde ez a felelősségtudat nem ébredhet fel olyan emberekben, akik sem magukban, sem a többiekben nem látják és nem tisztelik az emberi méltóságot, a személyiség értékét, amely minden dologi érték fölött áll.

Még a szocialista irodalomban is közhely már, hogy az új szociális rend újfajta embereket kíván, és tökéletesebbeket, mint a kapitalista rendszer. Ezeket azonban alakítani és nevelni kell. Így kényszerül a forradalom is választ adni a legfőbb kérdésre: mit ér az ember és milyen a társadalmi szempontból kívánatos ember? Akarva, nem akarva döntenie kell tehát, vajjon csak egy természeti jelenségnek, avagy személyiségnek tartja-e a nagy történelmi kísérlet alanyait. Ebben a félelmetes szellemi sötétségben egyedül a kereszténység birtokában van a megváltó világosság, egyedül mi tudjuk megmondani,

miben áll a személyiség nagysága, és milyen legyen az az életrend, amelyet embervoltunk méltósága megkövetel.

Ma már Rousseau és a szabadelvű humanizmus is meghaladt álláspont, sőt a pogány szabadság is száműzetésre ítéltetett. A múlt században még csak a kereszténységet irtották, ma már pusztá emberségünk ellen folyik az új barbárság rohamja. Tegnap még csak istenfiúi kiváltságunkat vonták kétségbe, ma már természetünk méltósága sem kell sokaknak, tegnap még Istenbe vetett hitünket ostromolták, ma emberi öntudatunkat tapossák. Mivel pedig a természet a kegyelmi élet alapja, elemi kötelességünk emberi méltóságunkért harcba szállni a féktelen rombolás dühétől megszállottak ellen.

Személyiségünk tényével úgy vagyunk, mint a szabadakarat dogmájával. Hamis okoskodásokkal a tudományosan nem iskolázott lelkekben el lehet homályosítani a belső szabadság világos tudatát, de a felkiismeret szavát, az erkölcsi felelősség élményét elnémitani nem sikerül soha. A tények mindig erősebbek maradnak, mint az ellenük felhozott alaptalan elméletek. Hasonlóképpen a legtöbb ember ugyan szabatosan nem tudja megmondani, miben áll a személyiség, de azért világosan érzi, hogy az ember mérhetetlen magasan áll a látható világ összes valóságai fölött. „Kiugrik” a pusztá tárgyak káprázatosan gazdag mindenségéből, mert olyan értékek birtokosa, amelyeknek az emberalatti világban nyoma sincs. Az állat csak érez, az ember gondolkodik; az állat ösztönösen kíván, az ember szabadon akar, az állatban nincs éntudat, nincs felelősségérzés, nincs probléma és nincs haladás. Az ember szellemi életének törvénye a szüntelen nyugtalanlás, amely lényegesen több, mint az éhség izgalma, mert folytonos haladásra, alkotásra és kultúrára ösztönzi. Minél többet elért, annál többre vágyakozik, a végtelenség rabja, és habár gyakran csak kuszán és

homályosan, de azért elevenen érzi, hogy életének súlypontja nem az időben van és egy másik világ vándora. Legfőbb tehetsége a szeretet, és életét csak akkor nyeri meg, ha szeretetének méltó tárgyát megtalálta. Hallatlan magasság választ el bennünket a többi teremtményektől; létbeli távolság ez, amelyet természetünk tökéletességének köszönhetünk. Páratlan erővel érzékelteti ezt nyelvünk is, mert az embert valakinek mondja, míg a többi létező csak valami. A többi valóság csak dolog és tárgy, de az ember *személyiség*. E szavaknak fogalmi tartalma és értelmi visszhangja egész lényünk csodálatos mélységéből források. Személyi és emberi voltunk titokzatos nagyszerűségének, az emberlét kiváltságának megélése sugalmazza bele a nyelvbe a megkülönböztetést. A logika törvénye szerint nyelvünket is meg kellene változtatni, ha igazuk volna a tagadóknak. Messze az őspogányok, az erdőt lakó germánok, a nomád latin pásztorok alá sülyedtek azok, akik nagyvárosaink rengetegébe zsúfolva nem tudják már, mi a lényeges különbség az igásló és villamoskocsi, meg az ember között.

Az atomnak, a fának és az állatnak csak egyedisége van, de személyisége nincsen, mert a személyiség az értelmes természet sajátja. Az értelmes természetnek magában álló, egyszer való, a többi hasonlóktól különálló, önmagát birtokló, osztatlan egyedisége ez. A személyiség a létezők rangsorában ott kezdődik, ahol a szellemiség, vagyis a gondolkodás és szabadakarás képessége. Az érzékek csak a valóság felületét, a külszint érik el, míg a gondolkodás a lényeg, az okok és célok mélységeit ragadja meg. Látja a különbséget érték és értéktelenség, az erkölcsi jó és rossz között. Mindezek olyan tények, amelyek az emberalatti világban merőben ismeretlenek. A gondolat látja meg minden dolgok végső eredetét és célját, a legfőbb, a végtelen személyiséget, a létnek teljességét, a teremtő Istent. Az értelem bennünk

az igazság tehetsége és vele párosul a jóság képessége, a szabadon választó akarat. A képességek a lélek erői és működésük természetéből ismerjük fel következtetés útján a mi lelkünk szellemi voltát is. Ez a lélek ugyanis lényegesen, minőség szerint magasabbrendű valóság, mint az anyag, mivel részek nélkül való, oszthatatlan, egyszerű, felbomlást nem ismerő, halhatatlan élet. Ez a lélek az Istenség csodálatos hasonmása, mert az Isten maga a végtelen élet és erő, a fogyatkozást nem ismerő tiszta szellem és maga a szeretet. Azért az embernek is legfőbb törvénye a szeretet, vagyis a szabadon akart és megvalósított jóság. Míg a kő, a növény és az állat vakon engedelmeskedik a maga belső törvényének és fel nem oldható kényszer alatt áll minden működésében, az ember cselekedeteinek ura, mivel világosan tudja, mit miért tesz. Míg a többi dolgok mind az erkölcsi világrenden kívül, sőt az alatt vannak, a személyiség az erkölcsi értékek hordozója és megvalósítója. Az állat csak célszerűen vagy célszerűtlenül cselekszik, hasznosat vagy kárt tesz, de szoros értelemben véve se jót, se rosszat nem művelhet s azért nem is vonható felelősségre. A beszámíthatóság és felelősség ugyanis a személyiség belső szabadságából ered s azért az erkölcsi jó messze a merőben hasznos javak fölött áll. Ami hasznos, azt meg lehet venni és fizikai erővel sokszor még az emberből is ki lehet kényszeríteni, de a szeretet sem pénzzel meg nem vásárolható, sem hatalommal ki nem lehet erőszakolni. Ezért minden épeszű ember előtt nyilvánvaló, hogy azt a jóságot, amit egy igazi édesanya, egy igazi barát vagy hitvestárs szívéből szereteteire sugároz, semmiféle anyagi értékkel felmérni nem lehet. A szerződésből teljesített munkát megfizetjük, de a tiszta szeretet szolgálatát, az anyai gondoskodás ajándékát a föld minden kincsével sem lehet viszonzni. E két érték között a legparányibb rokonság és hasonlóság is hiányzik. Valósággal pokoli szörnyeteg, az

elvetemültség netovábbja volna az az ember, aki pénzzel akarná megfizetni azt a szent adósságot, amivel szüleinek tartozik.

Ezért olyan kimagasló és páratlan érték a személyiség.

Végző fokon tehát az életben minden a személyiség kultúráján fordul meg, mert az igazi műveltség lényege a személyiség minél tökéletesebb kifejlesztése. A történelem is elsősorban az emberi lélekben, a jót és rosszat megkülönböztető értelem és szabadon választó akarat fenséges harcterén játszódik le. Ez a színtér, ahol állandóan teljes feszültségben és mondhatatlan izgalommal folyik az isteni világküzdelem, a legnagyobb dráma. Isten és a sátán éppúgy érdekelve vannak benne, mint az ember. Egy időtlen sorsért, a mindenért, az üdvösségért a kárhozat ellen, az erkölcsi és lelki megsemmisülés ellen a mi lelkünkben folyik a káprázatos viaskodás a jó és rossz kozmikus arányú, de személyes hatalmai között. A nemzetek sorsa is itt dől el: a vezetők és a nép lelkében.

Mivel minden ember jellemében és szívében hordja sorsát és mivel ennyire magáért való, magában álló nagyság, minden törekvés, amely a személyiséget eszközzé alacsonyítja, a legsötétebb merénylet az emberiség ellen és aki ezt cselekszi, elsősorban önmagában gyalázza meg és tiporja el a végtelen felségű Isten halhatatlan képmását. Mivel a személyiség a legfőbb érték, a többi javak mind alá vannak rendelve és azért az ember nem lehet pusztá eszköz sem a másik ember, sem a gazdasági erők, sem a termelési érdekhatalmak, sem a pártok és az állam kezében. Ha az életnek erről az alapvető törvényéről elfeledkezünk, sőt azt egyenesen lábbal tapossuk, felborítjuk a világ rendjét, megsemmisíthetjük a kultúrát és lázadásba kergetjük a méltóságában megsértett emberi önérzetet.

Ha önmagában nézzük az emberi személyiség nagy-

ságát, akkor is kitűnik, mennyivel több mint termelési tényező és állampolgár, de csak akkor ismerjük meg a maga teljességében, ha Istennel való kapcsolatában is mérlegeljük. Már láttuk, hogy szellemisége révén bár véges, de halhatatlan, mint az Isten, értelmes valaki, mint az Isten és szeretni tud, mint az Isten. A magától való Mindennek teremtett képmása, akiről Szent Ágoston meszerien mondja: a testünk élete a lélek, és a lélek élete az Isten. Az állat egészen megelégedett, ha megvan a tápláléka és a fészke, és több után nem kívánczik, mert az érzéki világnál többet nem is lát a létből. Ám az ember valami csodálatos nyugtalansággal születik, és minél erősebben, minél mohóbban és szenvedélyesebben akar valaki élni és ember lenni, annál mélyebben kell éreznie, hogy az embernek sem önmaga, sem bármi más a teremtett világban nem lehet elég. Lelkének szeme, az értelem a végtelent fürkészi és felfedezi, míg vágyai a látás nyomában ugyancsak a végtelen felé törnek, ami más szóval annyit jelent, hogy nekünk egyedül csak Isten maga lehet elég. Szívét nem tudja jóllakatni sem a hatalom, sem a birtoklás, sem az élvezet mámorával, és minél inkább be akarja érni ezzel, annál szegényebbnek és nyomorultabbnak érzi magát. Ahányan csak megpróbálták Istenen kívül valami végső célban, valami legfőbb jóban megnyugodni, teljes kudarcot vallottak. Évezredek egybehangzó tapasztalata tesz bizonyosságot erről a főbenjáró tényről. A nagy életkeresők, pogányok és keresztények ebben a dologban egyformán beszélnek. Életünk végső otthona, célja és értelme az idő és tér határán túl van, és nem kevesebb, mint a legfőbb személyiséggel, Istennel való bensőséges közösség.

Ez az élmény, a teremtmény elégtelenségének érzete csak a Teremtő gondolat visszhangja bennünk. Isten önmagánál kisebb életcél nem tűzhetett az ember elé. A lényeges viszony Isten és ember között legélesebben vilá-

gítja meg a személyiség nagyságát, amiből nyomban következik, hogy az ebben gyökerező érdekünket semmi másnak alá nem rendelhetjük, mert egyszerűen nincs jogunk hozzá. Nincs jogunk, hogy kisebbek legyünk, mint természetünk szerint vagyunk; nincs jogunk lemondani arról, amit elérni kötelességünk; nincs jogunk megcsonkítani életünket és elveszteni magunkat. Mi szükségképpen két ország polgárai vagyunk: a földi hazánké és az istenországé, de békességünk és jólétünk csak akkor van biztosítva, ha az előbbi alá van rendelve az utóbbinak.

Személyiségünk méltósága a természet rendjében is nyilvánvaló tény, de minden képzeletet meghalad a felemelkedésnek az a lehetősége, amelyet a természetfölötti rendben a megváltás nyitott számunkra. Amikor ugyanis Isten emberré lett, a mi természetünket egyúttal isteni rangra emelte Krisztusban. Az Ember Fia ugyanis csak természete szerint ember, személyisége a szó szoros értelmében isteni, mert azonos a Háromság második személyével. Krisztus mint az emberiség feje a maga isteni életét szétárasztja, szétplántálja híveiben. A megváltás lényegét mondja ki az ősi keresztény tétel, amely valóságos közmondássá lett a Szentatyák idejében, az első századokban: Isten emberré lett, hogy az ember benne istenné lehessen. Azóta többé nem vagyunk szolgák, hanem Krisztus barátai, testvérei, örököstársai; fogadott gyermekek, az Atya házanépe, egy szóval: az Istenség részesei. Ha Ő a szőlőtőke, mi vagyunk a vesszők, akikben a tőke életereje, természetfeletti életelv áramlik, mert a kegyelem révén részesedünk az isteni természetben.

Leszállott a mi szegénységünk és nyomorúságunk mélységébe, hogy onnan kiemeljen bennünket. Szegénységéből meggazdagodtunk, alázatossága által felmagasztaltattunk, isteni halálából isteni életre keltünk. A személyiség nagyságát leghatalmasabban, a legfenségesebb egyszerűséggel a vasárnap ünnepi áldozatában hirdeti az

Egyház, amikor a hitvallásban imádkozza: hiszek Jézus Krisztusban, az Isten egyszülött Fiában, aki Isten az Istentől, egylényegű az Atyával, és érettünk, emberekért és a mi üdvösségünkért, leszállott a mennyből és megtestesült a Szentlélek ereje által, születék Máriától és emberré lett. Érettünk szenvedett is Pontius Pilátus alatt, megfeszítettet, meghala és eltemették. Isteni életbe, isteni vérbe került a mi megváltásunk és újjáteremtésünk, hogy az ember istengyermeki méltóságot nyerjen. Ennél kézzelfoghatóbban és világítóbban semmiféle bölcsekedés nem képes megmutatni a személyiség nagyságát.

Végül ez a természetfölötti élet az örökkévalóságban a boldogító látással teljesedik be. Az üdvözültek bemennek az Isten örömébe, mivel a dicsőség fényének birtokában színről-szinre látják a végtelen Istent, és Vele a legbensőségesebb, elszakíthatatlan közösségbe kerülnek. Személyiségüket megtartva, valósággal egyek lesznek Istennel, és annyira beleolvadnak a végtelenül boldog életbe, amennyire ez a teremtménynek csak lehetséges.

Ma egy divatos államszemlélet hívei megtévesztően hangoztatják a régi bölceleti elvet: az egész nagyobb a részeknél. Úgy értik ezt, mintha az ember nem volna több, mint a társadalmi és állami közösségnek alkotó eleme, aki létének egész tartalmát és értékét ettől a politikai egésztől nyeri; úgy mondják ezt, mintha az ember nem lenne több, mint a politikai közösség tagja, aki az államon kívül semmi és senki. E felfogás szerint az egyéni élet egyetlen teljes célja az államérdek, mert a résznek önmagában semmi jelentősége nem lehet, amint a testtől elszakított tag, a kitépett szem, a levágott kéz is pusztulásra ítélt csonk és semmi egyéb. Ez az állambálványozás vallása, amely a politikai létben látja létünk legfőbb értelmét, és az Istenség helyébe az államot helyezi legfőbb valóságnak.

Az eddig elmondottak után nem nehéz belátni, mi-

lyen együgyű és végzetes tévedéssel állunk itt szemben. Ez a tan feje tetejére állít mindent, mert a tökéletes rend nevében a vaskos tudatlanság, a merő oktalanság alapján szervezi meg a társadalmat és államot. Kétségtelenül igaz, hogy az ember része az állami egésznek. Csak az a kérdés, milyen viszonyban van a kettő egymással. Nemcsak a keresztények, de még a koreszméktől megittasult más hitetlenek többsége is világosan belátja, hogy az állam van az emberért és nem az ember az államért, mert a polgárok magasabb jóléte érdekében jön létre az állam. Másszóval: az egyének mint személyiségek érdeke határozza meg az állam célját is, mert a nemzet egyetemének javától független államérdek a nemzet és egyesek romlására vezetne. Ámde a személyiség teljes életcélja főképen a mostani természetfölötti rendben messze meghaladja a földi jólét tartalmát, mint-hogy a megváltott ember egy időben két ország tagja, a politikai államé és az istenországé. Az államnak elemi kötelessége az ideigvaló közjólét eszközeit előteremteni, de ugyanannyira tartozik a személyiség időfeletti érdekeit is szem előtt tartani és a maga módján előmozdítani. Azért legnagyobb elvetemültség lenne a polgárokat az állítólagos és semmi módon nem igazolható nemzeti érdek címén legfőbb javaiktól megfosztani. Ha valaki erre azt mondja, hogy a mai nemzedék többsége a javakat már egyáltalán nem értékeli, és az állam ezt az állapotot csak befejezett ténynek tekintheti, az ilyen egészen híján van minden politikai bölcseségnek. Ha ez az álláspont helyes volna, akkor azt is el kellene fogadni, hogy a mindenkori közvéleménynek van igaza az élet legfontosabb ügyeiben, és nincsen idők és tévedések fölött álló tárgyi igazság. Akkor a tömeg és a csöcselék ítélete lesz mindenben és mindenkor mérvadó, még ha például az állam felbomlását, a tekintély száműzését, a család eltörlését és a tulajdon megszüntetését kívánja is.

Akkor a történelem félelmetes logikájából, a politikai tévedések következményeiből nem vonható le általános érvényű tanulság. Az a nép és kormányzat, amely ilyen elveket vall, maga alatt vágja a fát és tagadja fönnmaradásának létalapját.

Az egyén a társadalmi egésznek része, de egészen más módon, mint ahogyan testünk része a kéz vagy a láb. Az utóbbiak teljes mivoltukban az egészért vannak, és önmagukban nincs semmi értékük, míg az ember csak bizonyos szempontból tekinthető résznek az államban. Az állam csak jogi és erkölcsi szervezet, míg az egyén önmagában befejezett fizikai egység, tehát már azért is az állam fölött áll értéke szerint, mivel a fizikai személyiség a lét legtökéletesebb formája. Aztán az ember hozza létre az államot, s azért az államnak nem lehet más rendeltetése, mint a személyiség kifejlődését minden eszközzel előmozdítani. Az állam tagjaiból és tagjaiban él, és minél értékesebbek ezek, annál tökéletesebb a nemzet is. Azért a legnagyobb politikai tévedés lenne a személyiséget egy rosszul felfogott államérdek kedvéért föláldozni. A közjó kétségtelenül magasabbrendű, mint a magánérdek, s azért az utóbbit alá kell rendelni az előbbinek, de csak addig, amíg az ideigvaló javak síkján maradunk. A vagyon, az egészség, sőt a testi élet föláldozását is követelheti az államérdek, azonfelül az engedelmisséget, fegyelmet és a közösségi célok odaadó szolgálatát. Az ilyen alárendeltség egyenesen gazdagítja a személyiséget, mivel az ember társaslénynak teremtetett és a legfőbb erkölcsi törvény a szeretet. Az önző ember csökkent értékű, fogyatékos lény, erkölcsi nyomorék. Ilyen, de csak ilyen értelemben mondhatjuk, hogy az ember rész a társadalmi egészben. Aki ennél tovább megy, tagadja az isteni törvényt, amely szerint inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embernek. Az állam léte esetleges, a lélek halhatatlan; a földi jólét

föltételes, de az üdvösséget föltétlenül el kell érünk, mert ha ez elvész, a többi semmit sem használ nekünk.

Még a lélek országában, az Egyházban is áll ez a törvény. A jezsuitáknak ellenségeik sokszor szemükre hányták, hogy a rend alkotmánya tagjaitól vak engedelmességet kíván. A szó csakugyan ott van a szövegben, de az is ott van világosan, hogy ez az odaadó engedelmesség csak addig kötelező, amíg az előjáró bűnt nem parancsol. Nagyönis értelmes, nyitott szemű engedelmesség ez, amely nyomban határozott nemet mond, mihelyt a parancs ellen a lelkiismeret óvást emel. Ha valaki, az Egyház nem követelheti tagjaitól a személyiség szent jogainak föladását.

Az erkölcsi és jogrend végső fokon a természetben gyökerezik, a személyiség és a társadalmi lét lényegéből ered. Ahol ugyanis nincs személyiség, ott nincs se erkölcs, se jog, mert az erkölcs abban áll, hogy az eszes teremtmény a megismert törvénynek szabad elhatározásból engedelmeskedik. A jog az erkölcsi rendnek az a része, amely az igazságosság törvényéből ered. A jog erkölcsi szabadság és hatalom valamit birtokolni, tenni, elhagyni vagy követelni, és velejár a társadalom többi tagját terhelő kötelezettség, hogy a jog birtokosát jogainak élvezetében ne gátolják.

Az ember elsőrendű kötelessége személyiségét minél tökéletesebben kifejleszteni, és mivel ez a dolog természeténél fogva szabad elhatározások és cselekvés által érhető el, innen fakad a személyiség egész jogköre. Másszóval felelősek vagyunk Istennek önmagunkért, s azért bizonyos alapvető jogainkról semmi körülmények között le nem mondhatunk. Ezek nélkül nem lehet és nem érdemes élnünk, tehát e jogok föltétlenül szent és sértethetetlen tulajdonaink. Így lesz az ember a látható mindenség királya, és a többi teremtmények mind szolgálatára vannak rendelve. Amikor az ember a Teremtő és

a természet alkotó műhelyéből a világba lép, nem egészen kész személyiség, és életünk egyetlen feladata éppen az, hogy személyiségünket a teljes érettségig fejlesszük. Az állam és a többi javak is mind csak eszközök lehetnek ebben a vállalkozásban. Az államnak egyik és főbenjáró feladata e jogok gyakorlásának szabadságát hatalmával biztosítani. Ez a feladat szabja meg a politikai hatalom jogkörét, és ha a hatalom ezen túteszi magát, saját létalapját rendíti meg, mert fellázad az erkölcsi világrend és annak Alkotója ellen. Hivatása ugyanis védelmezni és támogatni a polgárok jogos szabadságát, nem pedig azt korlátozni és elfojtani.

XII. Pius pápa 1942. év karácsonyán tartott beszédében e jogokat újból szabatosan kijelentette. E szerint a személyiség alapvető jogai a következők:

Az ember összetett lény, sem a test, sem a lélek nélkül nem egész. Szellemi élete is kettős irányú: értelmi és akarati tevékenységből áll.

Testi életünk megőrzése számos szükséglet kielégítésével jár. A táplálék, a ruházat, lakás és egészségvédelem nélkül fönn nem maradhat, s azért mindehhez föltétlen, a Teremtőtől nyert joga van, mivel a föld javait Isten az összes emberek fönntartására adta és ez a jog akkor is érvényben marad, ha a földi javak magántulajdonba kerülnek. A tulajdont szociális zálog terheli és a Teremtő gondolatát hiúsítja meg az olyan gazdasági rendszer, amelyben a nemzet összes tagjai nem juthatnak a megélhetésüket biztosító javakhoz. Annál kirívóbb ez a visszaélés, minél fejlettebbek a termelési eszközök és minél bőségesebb a gazdasági javak előállítása.

Még inkább joga van mindenkinek ahhoz, hogy a kultúra általános színvonalának megfelelő értelmi és erkölcsi műveltséget szerezzen, különben az élet erős versenyében nem állhatja meg a helyét és a társadalomnak nem lehet teljes értékű tagja. A nevelés elsősor-

ban az Egyház és a szülők kötelessége, s amennyiben ezek az anyagi eszközök hiánya miatt nem tudják feladatukat teljesíteni, az állam tartozik segítségükre sietni. Ha a mostani viszonyok és a szülők hanyagsága a tanítás terhét egészen az államra hárítja, akkor is köteles az állam arról gondoskodni, hogy intézeteiben mind az oktatás, mind a nevelés teljesen összhangban legyen a keresztény elvekkel és az Egyháznak szabad keze legyen a gyermekek vallási nevelésében. A vallási megoszlás igen súlyos baj, de még rosszabb lenne a helyzet, ha az állam egy magacsinálta valláspótlék bevezetésével akarná a megoszlást megszüntetni. Halálos nyavalyával oltaná be a beteg nemzetet, amint a szabadkőműves és szocialista francia köztársaság példája világosan megmutatta. A vallástól függetlenített világnézet és erkölcstan, a laikus tanítás és nevelés fából vaskarika, mert többek között a közélet fegyelmének minden biztosítékát lerombolja a lelkekben és ahol az Isten tekintélyét tagadják és a lelkiismeret egyetlen hatékony kötelékét megoldják, csakhamar a kormánynak sem lesz tekintélye. A féktelen szenvedélyektől háborgó néptől aztán hiába kívánnak a balga vezetők komoly engedelmességet és belátást.

A vallás gyakorlata azért szent jog, mert a teremtmény legfőbb kötelessége. Nem egy áramlat van ma Európában, amely alapjában véve a kereszténységnek egyenes tagadása, de bizonyos külszín megóvása végett vallási türelmet és szabadságot hirdet. A gyakorlatban azonban minden erővel sorvasztja az Egyházat, elveszi iskoláit, elvonja tőle az ifjúságot és gyanús szemmel nézi mindazokat, akik vallásukhoz ragaszkodnak. Mivel az ember társaslény, a vallását közösségben is gyakorolni tartozik. Már ebből a szempontból sem mondható, hogy a vallás magánügy. Ha nem volna Egyház, maga az állam volna köteles a nyilvános istentiszteletről gondoskodni.

Annál inkább tartozik megengedni és előmozdítani, hogy a hívek lelkiismeretük parancsának eleget tehessenek. Mivel Isten az embert politikai lénynek teremtette, végső fokon az állam is a Teremtő alkotása s így kötelessége létének forrását tisztelni, mint a gyermek tiszteli szülőjét.

Különösen hangzik a pápa megjegyzése az egyházi jótékonyság gyakorlásának szabadságáról. Nagyon sokan már azt sem veszik jónéven az Egyháztól, hogy szeretettel karolja föl az elesetteket és szűkölködőket. Hatalmukat féltik jóságának varázsától s azért még jót tenni sem engedik. Teljesen le akarják rontani hitelét és becsületét az emberek előtt és még a szegényeket és nyomorultakat is el akarják ragadni tőle. Azt hiszik, ezek is elfordulnak tőle, ha az államban látják a felebaráti szeretet legfőbb megtestesülését. Alig volna hihető ez a démoni jelenség, ez a feneketlen és könyörtelen gyűlölet, ha a cáfolhatatlan tények nem szolgáltatnának róla bizonyosságot. Mindent ígérnek és adnak a nyomorult népnek, csak hogy a lelküket megvegyék az álkönyörület ajándékával. A sátán mint alamizsnás és irgalmasnővér jár ma közöttünk és míg kenyeret ad, hitet rabol és amikor a test sebeit kötözi, kárhozatba rántja a lelket. Ezért hangsúlyozza a pápa a keresztyén jótékonyság gyakorlásának szabadságát.

Mivel mindenki köteles dolgozni és a legtöbb embernek a munka egyetlen megélhetési forrása, szükségképen joga is van dolgozni. Ezt a tételt azonban helytelenül is lehet érteni, úgy, mint a szocialisták tették. Aki azt állítja, hogy mindenkinek joga van az államtól munkalehetőséget követelni, súlyosan téved. Az államnak ugyanis csak az a feladata, hogy a közjólétet biztosítsa, de az egyesek jólétéről nem tartozik közvetlenül gondoskodni. Ha az állam az utóbbira is kötelezve volna, kénytelen volna a termelő javakat kisajátítani, vagyis az egész közgazdaságot államosítani. Ez pedig a szocializmus leg-

rosszabb formája, amely belső nehézségei miatt csődbe viszi a társadalmat éppen úgy, mint az egyéneket.

A természetadta munkához való jog tehát egyrészt azt jelenti, hogy senkitől sem szabad a munka lehetőségét elvonni és nem szabad megakadályozni abban, hogy munkához jusson, másrészt kötelezi a gazdálkodó társadalmat és ha ez nincs megfelelő módon szervezve, kötelezi az államot, hogy olyan gazdasági viszonyokat teremtsen, amelyekben minden dolgozni akaró polgár munkához juthat.

Ma már ezt a jogot is erőteljesen hirdetnünk kell, mert egyre hangosabbak lesznek egyes törekvések, amelyek bizonyos lélektani vizsgálatok alapján megállapított foglalkozásra szeretnék kényszeríteni a fiatalságot. Ez a szemlélet a társadalmat merőben üzemnek tekintí, amelynek érdekei mellett az egyes tagok személyi jogai számításba sem jöhetnek. Az egyéni boldogság vágya az elsüllyedt múlt nyárspolgári álma, alaptalan és gyermekes előítélet. Boldogság az ember számára sehol sem terem, de van cészerű és hasznos élet, ha az egyén magát felejtve az egyetlen életcél a közösség szolgálatában látja.

Az ember egész lénye jogosan lázad fel e világnézet ellen, mert öntudatunk teljes kioltását és szellemiségünk pusztulását követeli. Szükségképen tagadja a papi hivatal jogosságát, mert az egészen a lélek szolgálatában áll. A szabadnak teremtett ember csak akkor végez jó munkát, ha kedve, tehetsége és jogos érdeke szerint választja meg helyét a társadalomban. De a közösség is súlyos kárt szenved, ha tagjai állandóan lelki kényszerzubbonyban élnek és az ilyen társadalom csak annyiban különbözne a fegyencteleptől, hogy az ártatlanokat is kényszer-munkára ítélné.

A keresztények házassága szentségi jellegénél fogva teljesen az Egyház joghatósága alá tartozik, az állam

törvényeivel csak a polgári, főleg vagyoni jogi következményeket határozhatja meg. Ha az állam csak a merő politikai érdeket tekinti, akkor is köteles ezt a katolikus álláspontot elfogadni, mert a házasság válsága ma már egyenesen az állam létét fenyegeti. A közismert bajok és veszélyek mind a polgári házasság bevezetésével kezdődtek, amióta a házasságot kivonták az Egyház joghatósága alól.

Amint az államnak nincs joga az érvényes házasságot felbontani, éppúgy más akadályokat sem állíthat a házasság elé, mint az egyházjog által megállapított bontó és tiltó akadályok. Ahol ilyen akadályok nincsenek, minden hívőnek joga van bárkivel házasságot kötni és ez a jog éppen olyan szent és sérthetetlen, mint az élet joga, mert a házastárs megválasztása mindenkinek legszemélyesebb ügye.

Hasonlóképen joguk van a családi élethez, megfelelő otthonhoz és mindahhoz, ami a család intézményét fenn tartja és megerősíti. Az emberi méltóságot és a szülők elemi jogait sérti meg az állam, ha a házasságot csak a fajfenntartás eszközeként tekinti és a gyermeket kivonja a szülők joghatósága alól. A gyermek a szülőké, mert ők felelősek érte Istennek. Jogosulatlan minden politikai érdek, amelynek nevében a családot így szétbontják és katonává teszik a gyermeket, mielőtt emberré nevelték volna.

Ha az állam az emberért van, még inkább a gazdasági javak, amelyeket valaki jogosan szerzett. Aki dolgozik, annak joga van munkája gyümölcséhez; ez a keresztény erkölcstan egyik sarkalatos elve, amely a rendet és a haladást biztosítja a társadalomban. Ahol az egyéni érdek nem érvényesül és még szerény vagyon szerzésére sincs lehetőség, ott kihal a szorgalom is az emberből.

Mivel azonban az anyagi javak mindenkinek szol-

gálatára vannak rendelve, használatuk csak a szociális igazságosság korlátai között megengedett.

Egyetlen forradalom sem idézett elő olyan mélyreható változást az emberiség életében, mint a kereszténység, mert tudatosította bennünk az emberi méltóságunk valóságát és az egész kultúra tengelyébe a személyiséget állította, aki a közösség szabadon vállalt szolgálatában éri el jellemének tökéletességét. A közérdek és magánérdek, a rend és szabadság, az egyén és közösség kölcsönös viszonyának súlyos problémáját mind elméletben, mind gyakorlatban hiánytalanul egyedül a kereszténység oldotta meg. Hozzá képest a többi elgondolások és kísérletek mind csak merényletnek tekinthetők a személyiség méltósága ellen. Ma is reánk, keresztényekre hárul a nagyszerű feladat, hogy elszánt harcot folytassunk az ember igazi kultúrájának védelmében. Valamikor a rab-szolgaság intézményét kellett összetörnünk, hogy felszabadítsuk azokat, akiket az erőszak kényszerített állati sorsra, most ellenben a lét bizonytalanságától rémítve államszocializmusba menekülő tömegeket kell visszatartanunk, hogy a zavartalan anyagi jólét ábrándjáért ne adják magukat szolgaságra.

A keresztény állam

Krisztus Urunk nyilvános működésének rövid ideje alatt az izgatott érdeklődés középpontjában állt és halhatlan feszültséget idézett föl a nép minden rétegében, jöllehet a politikai ügyektől szántsándékkal távol tartotta magát. Híveinek lelkesedése hívta, ellenségeinek ármánykodása csábította ugyan erre a térre, de mindkettő elől következetesen és határozottan kitért. Szinte úgy látszik, mintha a közélet kérdéseit nemlétezőknek vagy merő jelentéktelenségnek ítélte volna, amelyekkel nem érdemes foglalkoznia. Ellenfelei mégis politikai érdek ürügye alatt támadták és hasonló értelmű rágalommal adták a császári hatalom kezébe. De senki sem volt még ezen a világon, aki az emberiség közéletében olyan mély és maradandó változást idézett volna elő, mint Krisztus.

Ennek a ténynek kettős magyarázata van. Az egyik Krisztus egyéniségének emberfölötti voltában rejlik; szellemének páratlan hatalmában és isteni személyiségéből sugárzó erőben. Élete és halála, tanítása és cselekedetei önmagukban elegendők volnának, hogy döntő súllyal szóljon bele az emberiség sorsába. Úgy is mondhatjuk, hogy ekkora egyéniség pusztja jelenlétével mérhetetlenül többet mond, mint mások legnagyobb beszédei és egyetlen szóval többet tesz, mint világbirodalmak egész történelmük alatt. A másik magyarázat tanításának és működésének tartalmában van. Annyira új látást, célt és erőket vezetett be a világba, megváltása annyira győ-

keresen formálja át személyiségünket, hogy ez a közéletben, az állam szervezetében is szükségképen érezteti hatását, mivel az államérdek a keresztény tan szerint szorosan függ attól az életcéltől, amelyet Isten határozott meg minden ember számára. Röviden mondva: az újjáteremtett ember új államot is épít magának a pogány államrend helyébe: olyan államot, amelyben egyénisége szabadon fejlődhet az Istenember képmására. Van tehát egy önálló, a katolikus tudományosság műhelyében kidolgozott államszemlélet.

Az utóbbi századok rontó szellemi légkörében a keresztény állam eszméje szinte teljesen kiveszett még a keresztény közvéleményből is. Innen van, hogy a jó katolikusok is aggály nélkül követték az egymást felváltó, egyik végtelből a másikba csapó politikai divatokat. Jórészt a protestáns gondolat hatása ez a mi körünkben. Luther széttörte a középkori kultúra egységét, amely még távolról sem érte el teljes kifejlődését, amikor a reformáció forradalma bekövetkezett és a kultúra új szemléletét hozta magával. Luther tanítása szerint a házasság is merőben világi ügy, tehát annál inkább az államszemlélet, mert az evangélium magasztos elveit a politika terén megvalósítani nem lehet. Krisztus nem akarta a világ rendjét megváltoztatni, és a hegyibeszéd erkölcstana csak az egyénnek szól. Neki csak az érzület mélysége fontos, a szeretet érzülete, míg a politikát egyedül a jog, a hatalmi érdek és a fegyveres kényszer mozgatja. Isten országa és a világ rendje merev ellentétben vannak egymással, mint az üdvözítő kegyelem és a bűnbe láncolt természet. E tévedésnek legjobb cáfolata a katolikus államtan maga, amint azt XIII. Leo és utódai, meg a nagy hittudósok művei elének tárják.

A protestantizmus megsemmisítette az európai kultúra egységét és ezzel akaratlanul tág kaput nyitott annak a szellemi áramlatnak, amely lépésről-lépésre az

egész életet kivonta az isteni törvény uralma alól. Ennek a folyamatnak végső állomását jelenti a totális állam elmélete, amelynek Hegel csinált iskolát. Sokak közül csak J. Bindert idézzük, akinek fogalmazásában az alapdogma így hangzik: „Az állami tekintéllyel magasabbrendű szellemi értékek (mint Isten vagy a tárgyi jog) nincsenek.” Binder ma milliók nézetét tolmácsolja: mindazokét, akik visszazuhantak az antik világba, ahonnan Krisztus kiemelt bennünket. Minden politikai rendszer valami világnézet vetülete s azért a keresztény előtt nem lehet közömbös az alkotmányok tartalma, sőt jóformán egyetlen állami rendelet sem. Lényeges különbség van tehát a mai államrendszerek és a keresztény állameszme között.

Amikor minden oldalról valami új rend ígérését halljuk hangoztatni, jól tudjuk, hogy ez vagy a keresztény államrend lesz, vagy a rendszerré avatott embertelenség.

A tévedéssel szemben nem eléggé hatásos fegyver a legjobb cáfolat sem, mert azt csak a teljes igazság megmutatásával sikerül legyőzni. Amikor a tévedésbe vetett hitet megingatjuk a lelkekben és a politikai ábrándok hazugságait leleplezzük, csak félmunkát végzünk, ha ugyanakkor nem láttatjuk meg a helyes állameszményt is.

Nem az a keresztény állam, ahol a nemzet többsége hívőkből áll és többnyire az sem, amelyik kereszténynek mondja magát. Kétségtelenül nagy dolog, főleg ma, ha akad még állam, melyet hívő emberek kormányoznak és ahol jóindulattal vannak az Egyház iránt, de az ilyen ország is messze van még a keresztény állam tiszta eszményétől. Jól tudjuk, hogy az emberi erők fogyatékosága miatt ez a tiszta eszmény sohasem valósul meg egészen, de a lényege mindenkor testet ölthet egy keresztény nép hazájában.

Röviden fogalmazva a keresztény állam a keresztény

természetjog elvei alapján szervezett állam. Ez a természetjog az Istentől szerzett jogrend, amelynek ismeretét hiánytalanul csak a katolikus gondolat képviseli. Az evangélium nem tartalmaz semmi új államszemléletet vagy társadalmi rendszert, csak szentesíti és tökéletesebbé teszi azt, amely a természetből kiolvasható a hit fényé által erősített értelemmel. Az ilyen állam tudja és vallja, hogy van minden történelmi változás fölött álló tárgyi jogrend. Törvényei mind az örök törvénytől függenek, és elismeri Isten jogának főségét. Benne a közélet lényeges alapja a vallás, ahonnan a nemzeti szervezet legjobb erőt meríti és az állami tekintély legfőbb szentesítését nyeri. Az állam is teremtmény és mint ilyen köteles hódolni Istennek és megadni neki azt, ami Istené. Ezért biztosítja az Egyháznak az őt megillető szabadságot. A vegyes ügyeket, amelyek mindkettőt érdeklik, békés egyetértésben intézik. A keresztény állam továbbá meggyőződésből támogatja az Egyházat azért is, mert működéséből fakadó politikai értékek akkor sem volnának nagyobbak, ha a földi jólét szolgálatára alapították volna. Az alkotmányban elismeri Isten legfőbb uraságát és az isteni törvényrendet mint a tételes törvények alapját és normáját.

Nem nehéz elgondolni, milyen fonséges alkotás volna az ilyen állam, amelyben a Teremtő politikai gondolata öltene testet, a most divatos suta filozófiák helyett. Az erkölcsi jólétben élő népet a teremtő erők feszülése sarkalná haladásra. Az alkotmány és lelkiismeret összhangja biztosítaná az ország belső szilárdságát; a kormányzat sérthetetlen tekintélyét és a polgárok feltétlen engedelmességét. A boldogság szigete lenne az ilyen ország, amelyben minden közreműködik, hogy egy egész népet az isteni kultúra magasságába emeljen.

A mai államtudomány szerint három alkotó elemből tevődik össze az állam. Ezek: a nemzet vagy nép, az

országterület és a kormányzó hatalom. Ez a meghatározás azonban teljesen elégtelen, mert a lényegét nem fejezi ki. Az állam ugyanis a természet parancsára jön létre. Az ember sem magában, sem a családban, sem a közösségben vagy törzsben nem érheti el életének azt a tökéletességét, amelyre hivatva van. Egyéni boldogulása érdekében szüksége van olyan javakra, amelyeket csak egy nagyobb közösség együttműködése hozhat létre. Szüksége van jogvédelemre, közbiztonságra, tudásra, művelődésre és egyéni vállalkozással el nem érhető anyagi javakra. E javak összessége alkotja a közjót, vagyis az általános jólét feltételeit. Az a közösség, amelyben mindezek a javak megtalálhatók, az állam, vagyis egy meghatározott területen letelepedett népnek olyan egysége, amely a legfőbb hatalom birtokában a közjólét elérésére alakult.

Szociális, kiegészítésre szoruló természetünk követelménye az állam, s azért maga a természet kényszerít bennünket politikai tömörülésre, de ugyanakkor erkölcsi valóság is, mert az egyes államok tagjaik akaratából születnek és maradnak fenn. Magától értetődik azonban, hogy erre a megegyezésre a természetjog kötelez bennünket.

A közjó tartalmát tárgyi szempontok határozzák meg és nem az uralkodók vagy a nép önkényes tetszése, mert az államcél is szükségképen az erkölcsi rend keretébe tartozik. Az államcél nem lehet az a feltétlen érték, a korlátlan öncél, amely felett más normát nem ismerünk. Az elenkező nézet az erkölcsi érték legfőbb megvalósításának tekinti az államot, az istenség rangjára emeli és ezzel minden erkölcsiség alapját tagadja. Ebben van a hegeli államszemlélet belső ellentmondása, amely menthetetlenül az állami rend és minden kultúra felbomlására vezet.

Ez a keresztény, tárgyilag egyedül igazolható fel-

fogás az állam lényegéről és céljáról. Vele szemben azt szokták hangoztatni főleg a gyakorlat emberei, hogy ezen az alapon jó politikát csinálni nem lehet, mert az államérdek gyakran parancsol olyan eljárást, amelyet az erkölcsi törvény a magánéletben súlyosan tilalmaz. Más tehát a politikai erkölcs és más a magánemberé. Tartatatlan ez a nézet, mert az erkölcsi érték fölé emeli az államérdeket, vagy helyesebben mondva azt, amit a napi politika annak minősít. Aki ezt az elvet elfogadja, egyenesen tagadja az erkölcsi rend feltétlen érvényességét, és ha ebből állandósult gyakorlat lesz, tönkreteszi a nemzet erkölcsi egészségét és végzetesen megrendíti az állami rendet magát is. Az erkölcstelen politika ideig-óráig ugyan érhet el nagy sikereket, de következményeiben mindig gyászos politika marad. Aki a történelemből ezt a tanulságot nem vonja le, mindenhez érthet, de a politikában egészen bizonyosan kontár. Ha ugyanis a nép látja, hogy vezetői függetlenítik magukat az erkölcsi törvénytől és semmibe veszik azt az elemi jogérzéklet, amely a tanulatlan emberben gyakran sokkal elevenebb, mint a téves eszmék özönével fertőzött lelkű műveltekben, hamarosan a nép előtt is elhalványul az erkölcsi rend tekintélye. Az ilyen nép aztán könnyelműen lerázza magáról az erkölcsi fegyelem terhét és a rohamos hanyatlás széles lejtőjére lép. Csak addig követi vezetőit, míg azoknak bűneit hangzatos siker koronázza, de mihelyt a kudarcok sötét napjai beköszöntenek, nyomban felmondja az engedelmisségét, mert a tekintély tárgyi értékét már nem ismeri.

Az a jelszó, hogy az evangéliummal nem lehet eredményes politikát csinálni, azért is tetszetős sokak előtt, mert nem ismerik a keresztény tanításnak azt a részét, amely az államélet erkölcstanát tartalmazza. Ha ezt ismernék, akkor azt is tudnák, hogy az állam mint tökéletes társaság, felségjogokkal bír s azért jogköre is lényegesen

nagyobb, mint a magánemberé. Amit az erkölcsi rend magánosoknak tilalmaz, számos esetben az államnak viszont megengedi, sőt egyenesen kötelezi, hogy e szabadsággal éljen is. A sok közül csak néhányat említünk: Ha a közérdek kívánja, az államnak joga van egyesek vagyonát kisajátítani, a bűnösöket üldözni, sőt kivégezni, a polgári szabadságot szükség esetén erősen korlátozni, karhatalmat fenntartani, a törvény végrehajtását kikényszeríteni, hadat üzeni és háborút viselni. A keresztény államférfi sem mondhat le a nemzet jogairól és azokat minden megengedett eszközzel védelmezni tartozik. Ha a tételt egészen élesen fogalmazzuk, úgy is mondhatjuk: ami magánjogi viszonylatban gyilkosság volna, közjogi szempontból igazságszolgáltatás és önvédelmi intézkedés.

Készségesen megengedjük, sőt nyomatékkal hangsúlyozzuk, hogy az állam sem teheti meg azt, ami lényegében erkölcsileg rossz és a legjobb cél érdekében sem alkalmazhat erkölcstelen eszközöket. Ennyiben, de csak ennyiben szenved hátrányt a keresztény államférfi azokkal szemben, akik a legszentebb erkölcsi korlátokon is vakmerően túteszik magukat. De még ezt sem szabad hátránynak nevezni! Amint az egyénnek, úgy a nemzetnek is legdrágább kincse a becsülete. Aki ezt elveszti, minden vagyonnál és területnél többet veszít. Amelyik nép viszont a becsületért, erkölcsi meggyőződése parancsának engedelmeskedve hősiek áldozattól sem retten vissza, halhatatlanságot érdemel Isten és a nemzetek előtt. Az ilyen nép fiai emelt fővel, szent büszkeséggel járhatnak a gyáva és sivárlelkű haszonlesők előtt és az ilyen nemzet akkora belső erőt gyűjt magának, amely vagyonnál, fegyvernél és fényes külpolitikai sikereknél mérhetetlenül többet ér, még politikai szempontból is.

A nemzet, amely rendesen sokmillió polgárból áll, nem kormányozhatja önmagát, habár a hatalom birtokosa az egész nemzet mint egység. Kell tehát egy kisebbség,

a vezető réteg vagy osztály, amely a közös cél megvalósítására összesíti az erőket. Amilyen szükséges az állam, olyan szükséges benne a legfőbb tekintély is, és amint az állam természetjogi alakulat, éppúgy a tekintély is ebből fakad, vagyis létének forrása végső fokon maga az Isten. A tekintély lényegénél fogva erkölcsi valóság, mert tárgyi szükségesség a társadalomban, és nem egyéb, mint jog az alattvalók irányítására törvények és rendeletek vagy személynek szóló parancsok útján. A keresztény ember tehát minden törvényes tekintélyben ezt az Istentől származó tárgyi jogot tiszteli és ez a vallási meggyőződésből fakadó engedelmesség az állami rend egyetlen szilárd alapja. Az engedelmesség kötelessége neki isteni parancs és még akkor is ilyen értelemben veti magát alá a hatalomnak, ha annak képviselői a tekintély felsőbb eredetét egyáltalán nem veszik tekintetbe. Ha pedig a kormányzat egész magatartásán látható a hatalom isteni eredetének magasztossága, ez feltétlenül erős visszhangot kelt a polgárok lelkiismeretében is és roppant erkölcsi erőket hív életre bennük politikai kötelességeik teljesítésére.

Ahol a tekintély értékét és isteni jellegét így tisztelik a vezetők és alattvalók, ott csodálatosan megtisztul a közéleti légkör és a kölcsönös bizalom mindennél erősebb köteléke fűzi egységbe a nemzet minden rétegét. Ahol a vezetőkön meglátszik, hogy hivatalukat istenszolgálatnak tekintik és mindenkor a lelkiismeret parancsának engedelmeskednek, ott a polgárok is készségesen tesznek eleget a törvénynek és hasonlíthatatlanul könnyebb lesz a kormányzás, mint annyi mostani országban. Ahol köztudomású, hogy a törvények alkotásában és végrehajtásában egyedül a közérdek, meg a szociális igazságosság elve mérvadó és a pártszenvédelem és osztályérdek nem jutnak szóhoz, ott az áldatlan politikai harcok elnémulnak és a nemzet alkotó képességei szabadon bon-

takoznak ki. Az ilyen közélet az egyének számára az erkölcsi fejlődés iskolája lesz, mert a kormányzat a nemzet jobbik énjét személyesíti meg. A jó politikusnak okosnak kell lennie, mint a kígyó, aki nem hagyja rászedni magát, aki átlát ellenfeleinek szitáján és ügyes fogással előz meg minden fordulatot, amit akár a nemzet, akár maga ellen szőnek; keménynek és erősnek kell lennie, mert a gyengeség e téren bűn és tisztelet helyett megvetést érdemel, de hivatását csak akkor tölti be teljes mértékben, ha erkölcsi nagyságával a többiek fölé emelkedik és az erkölcsi renyhesség bénító hatását az egész népből megtöri. Önmagában állít eleven, sugalmazó embereszményt a nép elé és tisztelő csodálat mellett a tiszta szenvedélyek lendületét váltja ki a lelkekben.

Az erény az a jó, amellyel nem élünk vissza, mondja Aquinói Tamás. Aki benne mester, az nem él vissza a hatalommal sem, mert nem ejti meg annak varázsa. A hatalom ugyanis csak eszköz, és jogkörét is szabatosan meghatározza a keresztény erkölcstan. Az állami közönség legfőbb törvénye a közjó érdeke, tanítja XIII. Leo. Az államnak mindahhoz joga van, amit a közjó követel, de ezen túl illetékessége nem terjedhet, különben visszaél fölényével és felborítja a közélet rendjét. Mivel az állam van az emberért és nem fordítva, a nemzet tagjainak érdeke határozza meg a közjó tartalmát, és azért az állam célja szerves összefüggésben van a polgárokéval. Nem lehet olyan érdeke, amely ezeken kívül vagy ellenük volna, de a közjó kétségtelenül a magánérdek fölött van. Továbbá az állam a jövő nemzedékek boldogulását és fennmaradását is szolgálni tartozik s azért kivételesen súlyos időkben egy nemzedéktől rendkívüli áldozatokat is követelhet. Az egyén csak években él, de a nemzet és állam évei a századok. A hatalom feladata tehát az ország biztonságának és rendjének védelme, másrészt a szellemi és anyagi kultúra ápolása. E célok között a legfontosabb

a külső és belső béke biztosítása, amiért joga is van hadsereget tartani, törvényeket hozni, igazságot szolgáltatni és karhatalommal is gondoskodni akaratának végrehajtásáról, de a polgárokat el nem idegeníthető személyes jogaiktól soha meg nem foszthatja.

Először semmi szín alatt sem követelhet tőlük olyan dolgokat, amit az erkölcsi törvény tilt. Továbbá szabadságukat is csak annyira korlátozhatja, amennyire a közérdek megkívánja. Amit egyesek, társaságok vagy a társadalom egyeteme elvégezhet, nem tartozik az állam hatáskörébe. Kötelessége segíteni és támogatni a társadalom törekvéseit, de nem léphet annak helyébe súlyos jogsértés nélkül. Azért súlyos ez a politikai tévedés, mert semmibe veszi az okszerűség elvét a közigazgatásban, ami annyit jelent, hogy amit az egyén vagy társadalom a maga erejéből elvégez, arra ne vállalkozzék az állam. Ebből folyik az okszerű államvezetés egyik sarkalatos elve: annyi legyen a megkötöttség és rend, amennyi szükséges és annyi legyen a szabadság, amennyi csak lehetséges a közérdek megóvása mellett, más szavakkal: annyi legyen az államból, amennyi szükséges és akkora legyen a társadalmi tevékenység szabadsága, amekkora lehetséges.

Ha az állam ellentétbe kerül az erkölcsi törvénnyel, a hatalma ugyan megmarad, de erkölcsstelen rendeletei kötelező erővel nem bírnak. A polgárok ellenben kötelesek ilyen esetben neki az engedelmisséget kereken megtagadni. Ez semmiképen nem minősíthető lázadásnak, mert az állam maga a lázadó, amikor tagjait bűnre akarja kényszeríteni. Akár az uralkodó, akár a többség önkénye visszaél a hatalommal és intézményesen megsérti a közjót és veszélyezteti a polgárok elemi életjogait, a nemzetnek joga, sőt kötelessége fegyverrel is védeni magát a jogtalan támadóval szemben.

A nemzet politikai életét szabályozó alaptörvényt

mondjuk alkotmánynak. Részletesen meghatározza a hatalom gyakorlásának módját, vagyis az államformát. Félreértés elhárítása végett jegyezzük csak meg, hogy más az alkotmány és más az alkotmányos kormányzati rendszer. Egyetlen ország sem állhat alkotmány, vagyis a hatalom gyakorlását körülíró alaptörvény nélkül, tehát ott is van valamiféle alkotmány, ahol nincsen alkotmányos kormányzás. Az államcél, vagyis a közjólét biztosítása bármilyen államforma mellett elérhető, akár monarchikus, akár arisztokratikus vagy demokratikus legyen az. Milyen államforma felel meg egy népnek leginkább, a történelmi fejlődés, a lelki alkat, a műveltség foka és a polgárok erkölcsi érettsége határozza meg.

Mindamellettt a keresztény államtan alapelveiből erre vonatkozólag is jelentős következtetéseket állapíthatunk meg. Elvben a legjobb államforma az, amely a három klasszikus államforma lényeges elemeit egyesíti magában. A monarchikus elv nélkül nem lehet jó a kormányzás, mert olyan legfőbb tekintélyre van szükség, amely az érdekek, vélemények és pártok küzdelmei fölött állva a közérdek védelmét hatékonyan biztosítja. Főleg a mai idők gyorsan és pontosan működő közigazgatást követelnek, folyamatos és következetes kormányzást, de ez lehetetlen, ha a kormánynak minden órában attól kell tartania, hogy egy parlamenti szavazással megbuktatják. Amikor hangoztatjuk, hogy a kormánynak erősnek és szilárdnak kell lennie, ugyanakkor hangsúlyozzuk a demokratikus elvet is, mert egyrészt a nép akkor engedelmeskedik készségesen, ha neki is szerepe van az állam sorsának intézésében, másrészt a hatalom ellenőrzése nélkül nem volna mód a visszaéléseket megelőzni vagy megszüntetni. A hatalmat csak kevesen gyakorolhatják, viszont az ellenőrzés a nép joga. Ám az arisztokratikus elvre is szükség van, mert a kormányzásra csak a legjobbak hivatottak. A politika több mint tudomány, a poli-

tika a legfőbb művészet s erre a pályára csak azok alkalmasak, akik magas szellemi és erkölcsi képességekkel bírnak: olyan emberek, akik egy egész nemzet sorsát hordják szívükben és valósággal felőrlődnek az ország szolgálatában. Alig van magánéletük, mivel első és egész lényükön uralkodó ügyük a nemzeti problémák összessége. Egyes politikusok többen akadnak, de igazi államférfinak csak az számít, aki hivatásának aszkétája, és ha kell, vértanúja tud lenni. A legjobbak uralma a legnagyobb áldás, amiben egy nép részesülhet.

Az említett három elv együttes érvényesítéséből áll elő a vegyes alkotmány, amelyben mindhárom államforma lényeges vonásai megvannak. Ez a sajátosan keresztény állameszmény.

Nincs itt helyünk, hogy a közjó kérdését behatóan tárgyaljuk. Nagyjában mindenki tudja, miben áll a honvédelem, a külpolitika, a jogrend biztosítása, a közművelődés mint állami feladat, de annál kevésbbé ismeretes, mi az állam teendője a közerkölcsiség védelme és a szociális kérdés megoldása tekintetében. Keresztény államban e két ügyre megkülönböztetett gondot kell fordítani, mert nincsen a földön útálatosabb és rontóbb valami, mint a keresztény képmutatás. Ha valaki ugyanis szóval az élet krisztusi eszményét hirdeti és ugyanakkor cselekedettel durván megtagadja, rossz hírbe hozza, sőt gyűlöletessé teszi az evangéliumot és a keresztény politika hitelét lerontja. A keresztény tanítás szerint az ember legfőbb ügye ebben a világban az üdvösség, aminek minden más érdeket alá kell rendelni. Amde a legtöbb ember meggyőződésben, értékeléseiben, viselkedésében, jóságban vagy hitványságban környezetének, a társadalomnak és államban meghonosodott erkölcsi légkörnek függvénye. Csak a nagyon erősek függetlenek egészen a környezettől, míg a többiek lelki sorsát jórészt annak hatása

irányítja. Tehát a keresztény államnak egyáltalán nem lehet közömbös a közélet erkölcsi állapota.

Továbbá merőben politikai szempontból is főbenjáró kérdés ez. Ha fontos az, hogy a népbetegségek ne gyengítsék a nemzet erejét és a nép zöme testileg egészséges legyen, még inkább szükséges, hogy a nemzet erkölcsi egészsége magas szinten álljon. Ez a közjólétnek lényeges eleme s azért az államnak mindenképen azon kell lennie, hogy az erkölcsi jólétnek közösségi feltételeit megteremtse. Tehát köteles támogatni azokat az intézményeket, amelyek főként ezt a célt szolgálják, mint a család, az Egyház, az iskola és a hivatásrendek. Amennyiben a közjó kívánja, joga van az isteni törvényeket az alkotmányba vagy a polgári törvénykönyvbe iktatni és végrehajtásukat szorgalmazni. Ugyancsak tartozik a nemzet erkölcsi egészségét a káros hatásoktól megóvni. Éberrel ügyelnie kell a sajtó, a színház, az irodalom és szórakoztató intézmények működésére, nehogy egyesek a művészet vagy élvezet ürügye alatt a nemzet legdrágább vagyonát rombolják. Igen kényes kérdés e téren a gondolat és tudomány szabadsága. A szellemi életet az államérdek címén sem szabad béklyóba verni, mert ha a szellemi élet elsorvad, vele együtt az egész kultúra pusztulásnak indul. Azonban azt is tudjuk, hogy a világnézeti tévedések okozzák erkölcsi szempontból a legnagyobb károkat, mert ahol a gondolkodás megromlik, ahol a szellem is bűnözik és csak a rossz védelmét szolgálja, ott a legmélyebb a romlottság. A fontos igazságokat tudni kötelesség és viszont a tévedésre nincs joga senkinek. Ezért kell gondoskodni az igazság védelméről is és az állam köteles minden szellemi áramlatot elfojtani, amely a keresztény világnézetet nyíltan tagadja és támadja. A kereszténység az emberi gondolkodás előtt véglegesen igazolva van és így nem kell attól tartani, hogy szellemi életünket veszteség éri, ha nem engedünk

tág teret a visszaéléseknek, amelyeket a gondolatszabadság nevében követnek el. Eddig sem sikerült bizonyítani olyan tételt, amely szöges ellentétben van a keresztény dogmákkal és a jövőben sem fog sikerülni. A tudománynak van legkevesebbé joga arra, hogy igazolatlan feltevéseket állítson szembe a kinyilatkoztatott igazsággal.

A társadalmi forradalom főleg az utóbbi időkben az állam létét és rendjét súlyosan fenyegeti, azért az államnak elemi kötelessége ezt a veszélyt elhárítani. Ám ez a feladat nem merőben rendészeti ügy, sőt csak legutolsó sorban az, ha a forradalmi törekvések a rendszerre lett igazságtalanságok miatt kaptak lábra. A keresztény politika e téren is csak a keresztény társadalomtudomány szellemében járhat el. Ámde ez a tudomány és az Egyház szorosan a tények alapján állva hirdeti, hogy a társadalmi kérdés elsősorban a társadalom kérdése és nem az államé, amint a társadalmi béke alkotmányáról szóló fejzetben röviden megmutatjuk. Amikor általános a felbomlás és az állam a rendnek egyetlen biztosítója, átmenetileg kénytelen nagyon sürgető ügyeket saját kezelésében intézni, de ezt huzamosabban a túlterhelés veszélye nélkül nem teheti.

Mivel a keresztény állam e tekintetben a legjobban értesült, törekvése arra irányul, hogy a szociális kérdésnek mind erkölcsi, mind államszervezeti, mind műszaki szempontból egyedül lehetséges megoldását a korszerű hivatásrendiség formájában hajtsa végre, amint azt a Vatikán szociális körlevelei tartalmazzák.

A politikai okosságon túl a keresztény állameszme is parancsolóan követeli e kérdésnek minél gyökeresebb rendezését, mert a kereszténység a megváltás, az emberi személyiség isteni méltóságának, a krisztusi emberszeretnek vallása. Ámde ez a szeretet és emberbecsülés vérlázítóan hazug közhely és a legbotrányosabb képmutatás marad mindaddig, míg a szociális igazságszágnak az élet

minden vonalán, de főképen a gazdaságpolitikában érvényt nem szerez. Aki kereszténységet mond, annak szociális igazságosságot és hivatásrendiséget is mondania kell, különben megérdemelten a gyilkos gúny és gyűlölet céltáblája lesz és olyan botrányt támaszt, amely a krisztustalan világ előtt végzetesen lerontja az evangélium hitelét.

Józanul a legjobb keresztény sem kívánhatja, hogy Egyház és állam a jövőben ismét olyan viszonyban legyenek egymással, ahogyan a középkorban volt. Az Egyház akkor gyermekcipőben járó államokkal működött együtt, ma azonban a kisebb népek nemzeti öntudata és állami élete is tökéletesen kifejlődött és semmiféle gyámkodásra nem szorul. Azért az Egyház csak azt kívánja az államtól, hogy Istentől nyert jogait elismerje és barátságos viszonyban éljenek egymás mellett. Ha valaki, az Egyház irtózik a klerikalizmustól, amivel ellenfelei vádolják és támadják.

Elvileg nem is lehet surlódási felület közöttük, mert az Egyház célja lényegénél fogva természetfölötti, az időtlenségben beteljesedő lelki jólétnek szolgálata, míg az állam a földi közjólét művelésében van elfoglalva. Mindkettő a maga terén tökéletes társaság, mivel nem szorulnak másokra. A keresztény ember két ország polgára, mindegyiket egyformán szereti és szolgálja. Politikailag és ilyen egyetértésben kell élniök egymással. Elvi szempontból sohasem helyeselhető az Egyház és állam elválasztása, bár nem egyszer a kisebb rossz lehet, ha az állam szüntelenül csorbítja az Egyház jogait. Az ilyen elválasztás az isteni jognak súlyos sérelme és nyomában jár a közélet teljes elvilágiasodása, valamint a vallástalan közoktatás bevezetése.

Az állam köteles az Egyház jogait tiszteletben tartani, mert ezek egyáltalán nem sértik érdekeit. Mivel a polgárok világi és vallási életcélja szoros, el nem választható

kapcsolatban van egymással, a két legfőbb hatalom kötelessége jó egyetértésben egymást kölcsönösen támogatni. Főleg a vegyes ügyekben, amilyenek a házasság, család, nevelés és iskolázás, szükséges köztük a megegyezés. A házasság szentségi jellegénél fogva lényegét, érvényességét és felbontását tekintve egészen az egyházi joghatóság alá tartozik, viszont polgári következményeit az állam szabályozza.

A nevelés elsősorban az Egyház és a szülők feladata, mert ők felelősek a gyermek lelkéért Isten előtt. A keresztény állam azt is jól tudja, hogy a nemzet sorsa végső fokon a szülők és a család kezében nyugszik, mert erkölcsi egészsége a család intézményének virágzásától vagy hanyatlásától függ. A család az állam szemefénye és a törvényhozásban és közigazgatásban mindenáron biztosítja isteni eredetű jogait. Ahol a családvédelmet elhanyagolják, ott a honvédelmet hanyagolják el.

A mai korban a kötelező iskolázás teljesen helyénvaló és szükséges, de az államnak a közoktatásban csak segítő szerepe lehet, mert a szülők joga meghatározni a nevelés világnézeti alapját. Azért keresztény államban az iskola csak a hitvallásos iskola lehet, amelyben a hitvallási értékek hiánytalanul érvényesülnek.

Európa egysége széttört, amióta kultúrájának egységét összetörte az isteni világrend ellen elkövetett lázadásában. Mérhetetlen szerencsétlenség ez az egész emberiségre nézve. Nagyságát újból csak akkor nyerheti vissza és akkor lesz ismét az emberiség tanítója, ha nemzetei a keresztény állameszmét magukévá teszik, mert a kultúra egysége és hatalma egyedül a keresztény államokban valósulhat meg fogyatkozás nélkül.

A magyarság ebből a szempontból a bölcs nemzetek közé tartozik, mert nálunk az Egyház és állam ma is jó viszonyban vannak egymással. Történelmünk hosszú

útján sokat tévedtünk, de István király halhatatlan örökségét egészen el nem vesztegettük. Jövőnk hatalmas ígérete rejlik ebben, ha helyrehozzuk a hibákat, amelyekkel a keresztény állameszmétől eltértünk, és legfőbb becsvágunkat abban találjuk meg, hogy a huszadik században megmutatjuk a világnak, mennyire felsőbbrendű a keresztény politikai gondolat minden mondvacsinált elmélettel és vak ábrándokkal szemben.

A társadalmi béke alkotmánya

Alig van nevetségesebb és fölháborítóbb valami, mint az a mi körünkben számtalanszor elhangzó megjegyzés, hogy nekünk katolikusoknak nincs szociális programmunk, amellyel a világ elé állhatnánk és az ellenséges mozgalmakkal szemben eredményesen szembe tudnánk szállni. Ha mi magunk ezt hisszük, csak természetes, hogy ellenségeink még inkább meg vannak róla győződve. Azt gondolják ezek a szegény emberek, hogy mi tanácstalanul állunk a mai világban, mert nem hozsannázzuk a mindent elsöprő, diadalmas forradalmat és nem ígérjük, hogy a hatalomra jutva egy hét alatt megváltoztatjuk a föld színét. Igaz, mi nyíltan megmondjuk, hogy nem remélünk semmit a forradalomtól és nem várunk megváltást holmi szabadalmazott pontgyűjtemények csodatevő erejétől, de olyan javaslatunk van a nemzetek részére, amely a válság gyökeréig hatol és a társadalom minden osztályától, sőt minden egyes dolgozó tagjától teljes értékű közreműködést követel.

Ha valaki egyszer jól megértette, mit tanít az Egyház a család isteni jogrendjéről, az emberi személyiség értékéről, a tőke és tulajdon szerepéről a gazdasági életben, amelynek középpontjában, mint a gazdálkodás célja és ura a dolgozó ember áll, nem nehéz azt sem belátni, hogy ezeknek az elveknek tökéletes érvényesítése sarkaiból forgatná ki a kapitalista és államszocialista rendszereket és elejét venné minden további forradalmi törekvésnek. Ennek révén ugyanis a személyi jogok, tehát az em-

ber elsőbrendű életigényei kerülnének fölénybe a dologi jogokkal szemben, a dolgozó ember az őt megillető helyre emelkednék a világban és a törvényesített uzsorarendszer által megsemmisített társadalmi béke létrejönne.

Legtöbben erre csak azt szokták mondani: mit használnak nekünk a nagyszerű elvek, ha a kereszténységnek nincs módja és hatalma a meghirdetett törvénynek érvényt is szerezni a világban. Erre a megjegyzésre többszörös válaszunk is van. Most nem mutatják meg, mennyire felelősek ezért az állapotért éppen azok, akik a kereszténység szociális hatóerejét ilyen kevésre becsülik, mert ha az Egyház egyetlen lépést sem tett volna a gyakorlati megvalósítás érdekében, akkor is mérhetetlen nagy a szolgálat, amelyet teljesített a helyes társadalmi rend elveinek megőrzése és tanítása által főképen a mi korunkban, amikor a rontó tévedések és kábító hazugságok özöne lepte már el a világot. Éppen a gyakorlat szempontjából fontos ugyanis az, hogy a cselekvést, a törvényhozást, a végrehajtást és a szervezést irányító elvek igazak legyenek, különben a tüneti kezelésnél megrekedünk és a kérdés lényege megoldatlan marad. De az Egyház azzal sem érte be, hogy a legfőbb szociális igazságokat hirdesse az igazságtalan és hazug világban, mert tudósaink munkája mellett hivatalos tanításában is megmutatta a társadalmi béke alkotmányát és a megvalósításhoz vezető utakat. Ennek rövid foglatát nyújtjuk ebben az írásban.

A szociális kérdés, a gazdasági válság, az államélet reformjának kutatói, nem a mi táborunkban levők is, egyre erősebben tanítják, hogy a politikai életben, az államszervezetben föllépett végzetes feszültségnek első forrása a társadalom rendjének felbomlásában keresendő. Ha másért nem, merő politikai érdekből kénytelenek voltak a kormányok a társadalmi kérdéssel foglalkozni, mivel a társadalom forrongása szükségképen átcsapott a szoros értelemben vett politikába is és az egyes osztá-

lyok harci jelszavai irányították a törvényhozó testületek belső küzdelmeit. Az osztályharc szellemében történt a pártok alakulása és a szabadelvű korszakban teljesen igaz volt az a kegyetlen mondás: a kormánypárt nem egyéb, mint a legerősebb tőkecsoport parlamenti képviselője. A rossz szenvedélyektől fűtött harc közepette a politika lényege: a közérdek szolgálata, az egész nemzet egyetemes javának látása, az egyetemes felelősség tudata nemcsak elhalványult, de egyenesen kialudt a lelkekben.

A népek kormányzása egyre nehezebb lett, az állami szervezet, habár egészségtelenül felduzzadt, mégsem tudott megbirkózni a reá súlyosodó föladatakkal. A közigazgatás gépezete annyira bonyolult lett, hogy önmagát is megbénítja, nemcsak a nemzetre rak el nem viselhető béklyókat. Ezért sürgetik a pártatlan szakértők az áttekinthetetlen központi hivatalok széthelyezését és számos ügyben azért fordul a közigazgatás a társadalomhoz támogatásért. Vagyis nyilvánvaló kezd lenni, hogy a polgárok milliói és az állam között hiányzik a szervezett társadalom, mert nélküle sem az egyén, sem az állam nem boldogulhat. Úgy hisszük, ma már bővebb bizonyításra nem szorul, hogy az egyesek és családok a jólétnek szükséges és kívánatos fokát a maguk erejéből el nem érhetik. Míg a múlt század embere vakon hitt a szabadverseny üdvöztető varázsában, ma legtöbben az ellenkező végletbe csaptak át. Valósággal a gyengeség igézete alá kerültek; maguktól már semmit sem remélnek és minden megváltást csak a földi mindenhatósággá fejlődött államtól várnak. Csak az állam gyámsága alatt érzik biztonságban magukat és akkor boldogok, ha tőle kapnak kenyeret, állást, orvosságot, nyugdíjat, sőt még szórakozási alkalmat is.

Félelmetes arányokat öltött ez az általános eler nyedés. Hatása alatt a tömegember irtózik az egyéni kezdeményezéstől, menekül a felelősségtől és gyámol-

talanságában gondolkodás nélkül kiszolgáltatja magát ama keveseknek, akik mindent mernek és mindent ígérnek. Az ilyen társadalmak vakon rohannak a szolgáltatásba, de súlyos helyzetbe kerülnek az államok is, mert hamarosan kiderül, mennyire nem tudnak megfelelni a velük szemben támasztott várakozásoknak, mert olyan föladatokat vállalnak, amelyek erőiket messze meghaladják. Semmit sem nyerünk, sőt még többet veszünk, ha a kartellek és trösztök kapitalizmusát az államkapitalizmus váltja föl, amelyben még a szocializmus belső ellentmondásai is teljes mértékben éreztetik hatásukat. Erre az esetre is áll tehát a régi igazság: a rosszul begombolt kabátot újra ki kell gombolni. A kérdést a végső gyökereig újból át kell gondolni, ha a rendet és békét helyre akarjuk állítani. Ez pedig annyit jelent, hogy meg kell ismernünk a társadalmi élet lényegi törvényeit, és a közvéleményben uralomra juttatnunk.

Szellemi látóhatárunk nyomban kitisztul és világosan állnak előttünk a teendők, mihelyt jól megértettük, mi különbség van állam és társadalom között. A társadalom ugyanis több, mint az egyének számszerű összege és kevesebb, mint az állam, vagyis a kettő között foglal helyet. Az állam a nemzetek legfőbb hatalmi és jogi szervezete. Föladata az egyetemes nemzeti közjót szolgálni vagyis előteremteni a közjólét eszközeit, amilyenek a törvényhozás, az igazságszolgáltatás, a közrend védelme, a külpolitika és belpolitika, a honvédelem és azok az anyagi javak, amelyeket az államnál kisebb közösségek létrehozni nem tudnak, mint például országos fontosságú műutak, csatornák és hasonló közművek. Ellenben a földművelés, a kereskedelem, ipar, művészet, irodalom, nevelés mind nem az állami föladatok közé tartoznak. Ezek mind az egyéni vagy társadalmi tevékenységek alkotásai. A társadalom tehát az államnál kisebb közösségek összessége, de ennél a nagyon általános meghatározásnál megállnunk nem szabad. Az egyéni és osztályérdek szám-

talán társaságot és szövetkezést hozott létre, amelynek a munkaadók és munkavállalók szakszervezetei is, de a szociális kérdés megoldására ezek mind nem elegendők, mert a legfontosabb, az egész társadalmat közösséggé alakító hivatásrendi szervezet hiányzik. Ennek hiánya a mai szociális feszültség legfőbb forrása. A család kivételével a többi társadalmi alakulatok, még a legjobbak is, csak érdekszövetségek és nem közösségek. Márpedig a természet parancsa, vagyis a társadalom létérdeke azt követeli, hogy a társadalom elsősorban közösség legyen, és a többi társaságok csak ennek keretén belül, ennek alárendelve éljenek, mert egyedül a közösség olyan szervezet, amelynek célja és éltető elve a közjó szolgálata. Ezért az olyan alakulatok, mint a részvénytársaságok, a Gyárosok Országos Szövetsége vagy a szakszervezetek, nem igazi közösségek, és ha nem egy felettük álló közösségben működnek, a társadalmat inkább szétbontják, mint építik. Ezért sürgetik már hosszú idő óta például a részvénytársaságok reformját, és ezért nem volt képes a szakszervezeti mozgalom sem eredményesen munkálni a társadalmi békét. A társadalom osztályokra bomlott, és minden osztály csak a maga érdekét tartotta szeme előtt, sőt egyenesen ezt tekintette az egyetlen közérdeknek és ennek kívánalmai szerint akarta alakítani az egész társadalom életét. Hiszen a kapitalizmust is legjobban akkor határozzuk meg, akkor ragadjuk meg a lényegét, amikor azt mondjuk: ez a rendszer a tőkeérdek parancsa szerint szervezte meg a közgazdaságot, a társadalmat és jogrendet. Viszont a szocializmus is csak egyetlen osztály boldogulásáért harcolt a többiek mellőzésével, sőt azoknak megsemmisítésére törve.

A társadalomban minden szerepet a gazdasági vagy foglalkozási alapon történt szervezkedések visznek. Azok a roppant erők azonban, amelyek eddig e szervezetekben tömörültek, feszítő erők voltak, és egymás ellen harcoló táborokra szaggattak népeket, mert mindegyik csak arra

törekedett, hogy az államhatalmat megszerezve a maga rosszul felfogott érdeke szerint rendezze be az egész nemzet életét, holott a legtermészetesebb alapon, a foglalkozás azonossága szerint kellett volna egyesülniök, mert így tudták volna a maguk javát és a közjót eredményesen biztosítani. A családi és állami kötelék mellett ugyanis a hivatás azonossága az a legtermészetesebb kapcsolat, amely az emberek közösségbe fűzi. A vasmunkásoknak legfőbb közös ügyük a nehézipari vállalkozókkal van, de azért mégsem ezen az alapon szervezkedtek, hanem a legtöbben még ma is konokul meg vannak győződve, hogy legfőbb érdekeik merőben ellentétesek egymással. A kölcsönös bizalmatlanság, elkeseredés és gyűlölet iszonyatos vaksággal veri meg őket, és mindegyik fél a másik leigázásában látja a boldogulás egyetlen módját. A mai társadalom tehát egészen természetellenes állapotban él; olyan test, amelynek minden tagja ki van ficamodva és egyik része sincs a megfelelő helyen. Nem csoda, ha az egész állandóan nagy lázakban hánykolódik. Kortársaink legtöbbszörének halvány fogalma sincs már a valódi közjó mibenlétéről és az osztályok együttműködésének lehetőségéről. Márpedig e nélkül a társadalomból soha nem lehet közösség, amelyben a szociális igazságosság rendje biztosítja a termékeny békét.

A természet rendje szerint a társadalom számos tagból álló élő szervezet, amely akkor él jólétben, ha minden tagja a többivel és az egészszel erőteljesen közreműködik a közjó szolgálatában. A milliós tömegek kusza halmazát ez az építő elv alakítja szervezetté, amint az anyag rengeteg szervetlen eleméből a lélek épít élő és fejlődő emberi testet. A pusztá lét és a szociális jólét olyan szoros viszonyban is vannak egymással, mint a lélek a testtel. Ha a lélek távozik, a test csakhamar elemeire bomlik szét, és ha a közjólét hiányzik, egymással marakodó részekre porlad a társadalom, és a rohamos szétesésben magával rántja az államot is. A közjólét

ugyanis az általános jólétnek szükséges előfeltétele és forrása, aminek híján az általános rosszsullét, a gyilkos elégedetlenség és lázongó keserűség vesz erőt az egész népen.

A közjólét azonban nem magától születik, mint a szabadelvű világ gyermekdeden hitte. Két erős föltétele van: az egyik az, hogy a természet parancsa a társadalom tagjaiban komoly erkölcsi meggyőződés és akarás legyen; a másik, hogy ez megfelelő intézményekben, közjogi szervezet formájában is érvényesüljön. Az újkori társadalmi életben uralkodó szellemi áramlatok, elméletek és mozgalmak egyenesen felelőtlenségre és erkölcsi renyheségre nevelték az embereket, a páholyokban csakúgy, mint a szakszervezetekben, holott nyilvánvaló, hogy sem az egyéni erők szabad versenye, sem a proletárok tömegforradalma, sem a tulajdon eltörlése, sem a szocialista jogrend uralma nem hozhatja meg a békét, hanem csak az összes osztályok egyetemes erőfeszítése a szociális igazságosság értelmében. Ez a közjó igazságossága, amely mindenkit kötelez, hogy az egész társadalom jóléte érdekében reá háruló felelősséget vállalja. A többi rendszerek mind a felelőtlenséget törvényesítik, egyedül a katolikus gondolat képviseli itt is a történelmi valóságnak megfelelő álláspontot, mert az egyetemes és kölcsönös felelősség vállalásában látja a kérdés megoldásának egyetlen módját. Ha ma egy háromgyermekes fiatalasszony elveszti orvosférjét, vagy egy ötgyermekes napszámoscsalád a keresőjét, egyszerűen reménytelen helyzetbe jut, pedig nyilvánvaló, hogy joguk van az élethez, és ez a jog másokra, a társadalomra kötelezettséget ró, különben szoros értelemben vett jogról sem beszélhetnénk. Egyébként a jogot ma már aligha vonja valaki kétségbe, de a neki megfelelő kötelezettséget akár egyesek, akár az egész társadalom, annál kevésbbé veszik komolyan tudomásul. Legföljebb azt mondják döbbenetes léhasággal: a gyengékről gondoskodik az állam meg az egyházi sze-

gényápolás. Jól tudják azonban, milyen hatalmas tömegek vergődnek ma létbizonytalanságban és proletársorban, és ha mindazoknak gondját, akik nem akarnak többé a munkapiac embertelen törvényétől függni és keserű dühvel szeretnének a proletárlét nyomorából szabadulni, az államra hárítjuk, szükségképen az államszocializmus győzelmét siettetjük. Ha tehát nem akarjuk ezt a betegségnél rosszabb orvosságot elfogadni, a szociális felelősség rendjét kell megvalósítanunk a társadalomban, ahol minden tag felelős a közjóért és a közösség felelős minden tagjának boldogulásáért. Ez az egyetlen észszerű és igazolható szociális világnézet. Mindenegybes tag ugyanis csak akkor élvezheti legelemibb életjogait, ha a közösség azokat biztosítja, viszont a közösség akkor él szilárd békében, ha összes tagjai olyan helyzetben vannak, hogy hivatásuknak teljes mértékben meg tudjanak felelni. Ezt jelenti a szociális igazságosság törvénye, a társadalom legfőbb szervező és építő elve.

Ám ez a törvény csak akkor érvényesül, ha megfelelő társadalmi szervezet intézményesen gondoskodik a végrehajtásról, mert szervezetlen társadalomban a kölcsönös felelősség elve mindig csak szép álom marad, vagy forradalomra uszító jelszó lesz a felelőtlen kalandorok szájában.

A korunkra jellemző erkölcsi renyhéségnek egyik következménye, hogy a társadalmi válságért való felelősséget mindenki lehetőleg másra és leginkább fölfelé igyekszik hárítani. Ennek végső magyarázata a korszellem vallástalanságában rejlik. Az egyéni lelkiismeretet ugyanis hatékonyan és maradandóan egyedül az erkölcsi világrendben uralkodó legfőbb és föltétlen érvényű isteni tekintélynek tudata kötheti meg! Amikor a népekben ez a tudat elhalványodik vagy egészen kialszik, rendszeressé lesz az erkölcsi felelőtlenség, és a tömegeket már nem a jog eszméje, hanem az erőszak kényszere tartja fegyelemben. Ha tehát az államszocialista kísérlet csapását el

akarjuk kerülni, meg kell állapítanunk a felelőségek rangsorát. Másszóval a társadalom szervezésében is érvényesítenünk kell az okszerűség elvét; ezt nevezzük a katolikus társadalombölcselet nyelvéen a subsidiaritas, a kisegítés elvének.

Jelentősége főleg a mai időkben fölmérhetetlen, mert a közvélemény csupa szociális eretnkséggel van telítve. A személyiség méltóságából és sérthetetlen jogaiból következik ez az elv, és azt jelenti, hogy az emberek egyéni boldogulásuk teljesebb elérése végett tömörülnek államban és társadalomba, és nem azért, hogy egyéniségüket teljesen elnyelje a közösség. Ma már azon a ponton vagyunk, hogy a társadalom mint ilyen egészen felszívódik az államban, ami az egész kultúrát és vele az államot is megsemmisítéssel fenyegeti.

Az állam a természet rendje szerint a legfőbb közösség, de azért az ember sokkal több, mint állampolgár. Az állam tehát a nemzetért van és nem a nemzet van az államért. Jogaink hatékonyabb védelmére lépünk az állami közösségbe és így magától értetődik, hogy az állam nem veheti el például azt a személyi szabadságot, amit lényege és hivatása szerint védelmezni tartozik. Semmit sem nyernénk, ha a rablók helyett a csendőrök fosztogatnának bennünket. Az egyén mellett a családnak is vannak sérthetetlen jogai, amelyek előbb voltak, mint az állam és éppen olyan szent jogok, mint az államéi.

A közösség segítségére csak akkor van szükség, amikor az egyéni erők nem elegendők egy föladat megoldására. Ez a józan ész elemi parancsa. Parasztkocsi elé nem fogunk olyan vontatógépet, amivel nehéz lövegeket szoktunk szállítani. A társadalmi életben ma mégis majdnem mindenütt valami hasonló esztelenség van gyakorlatban. Amit az egyén elvégezhet, azt ne végezze a közösség és amit a megye a maga hatáskörében elvégezhet, azzal ne foglalkozzék az állam, hogy szabad mozgása

legyen a maga hivatását betölteni, különben olyan béklyókat rak magára, amiktől hamarosan mozdulni sem képes. Ezt jelenti a kisegítés elve a társadalmi szervezés terén és ezért olyan lényegbevágóan fontos élesen megkülönböztetni az államot a társadalomtól. A szociális kérdés elsősorban a társadalom kérdése és nem az államé, és csak azért sodorta akkora bajba az államot, mert a társadalom a maga szétesettségében teljesen elégtelen volt arra, hogy súlyos válságán úrrá legyen. Ha a gyermek fogai elromlottak, esztelen volna az anya, aki orvosi beavatkozás helyett úgy akarna rajta segíteni, hogy maga rágya meg helyette az ételt. Pedig ma társadalmi téren valami ehhez félelmetesen hasonló kísérlet folyik: A társadalom nem tud a maga lábán járni, jár helyette az állam; a társadalom nem tud helyesen gondolkodni, gondolkodik helyette az állam; a társadalom nem tud a maga erejéből élni és él helyette az állam. Nem igyekszik talpra állítani a társadalmat, hanem egyszerűen pótolni és helyettesíteni iparkodik. Intézményesíti a gyengeséget és fölfordulást, holott a rendet tartozik helyreállítani.

Ha mindenki azért felelős, amire képessége van, akkor az állam nem vállalhatja magára azokat a föladatakat, amelyek a dolog természete szerint a társadalmat terhelik. Ez az egyik sarkalatos tétel, amelyet a társadalmi reform munkájában folyton szem előtt kell tartanunk. Kétségtelenül az állam is súlyos mulasztást követett el, amikor könnyelműen engedte a társadalmi rendet felbomlani és az ellentéteket forradalmi osztályharccá vadulni. Éppen azért ma minden erejével azon kell lennie, hogy a társadalom szerves rendjét helyreállítsa. Mikor aztán a társadalom önkormányzata a hivatásrendiség elve szerint felépül, akkor is kezében marad a legfőbb ellenőrzés és irányítás joga a rendek fölött, mert különben a társadalmi önkormányzat állam lenne az államban, ami a kormányzást egyszerűen megbénítaná.

Egyébként az állami közigazgatás a neki nem való

terhektől megszabadulna, az egyes minisztériumok ügyköre lényegesen összeszűkülne és a kormányzat visszanyerné teljes mozgási szabadságát a saját területén. Az államvezetés egységének elve tehát lényegesen tökéletesebb módon valósulna meg, mint a túlméretezett közigazgatás mai rendszerében.

A rendi önkormányzatok roppant erejével szemben a kormányzatnak erősnek kell lennie, különben egyik-másik rend könnyen az állam fejére nőhet és erejének tudatában könnyen kalandozna át a politika mezejére is, ami a belső rendet súlyosan veszélyeztetné.

A közösség az emberi együttélés tökéletes formája, mert egy magasabbrendű értéket, a közjót hozza létre. Ez ama javak összessége, amelyet csak többek együttműködése teremt és a közösség birtokában minden egyes tag számára lehetővé teszi a teljesebb emberi életet. Szociális természetünk követelménye, tehát annak alkotása is a közösség, míg a többi társaságok és szövetkezesek mind mesterséges alakulatok, és azért jelentőségük is másodrendű a közösséggel szemben. Amit ugyanis a természet követel, minden bizonnyal az az embernek elsőbrendű szükséglete is.

A természet rendjében háromféle ilyen közösség van: a család, az állam és a hivatásrend. A család a vérségi kötelékben levők közössége, az állam a politikai nemzeté, míg a hivatásrend a társadalmi közösséget hozza létre. Az utóbbinak ismerete is hiányzik már a mai társadalomban, azért erre megint meg kell tanítani az embereket, amint a nyugati világban újra kell hirdetni az evangéliumot is. A rendi közösség köteleke a hivatás, a foglalkozás azonosága. Életünk nagyrésztét a hivatásszerű munka, a kenyérkereset tölti ki; ez határozza meg életformánkat, gondolkodásmódunkat és alakítja még világnézetünket is. Ezért van olyan nagyjelentőségű különbség a városlakó hivatalnok vagy ipari munkás és a földművelő vidéki nép között az életértékek megítélésében. A kenyérkereset az

egyetemes nagy emberi gond, s amint szaporodik a nép, emelkedik a művelődés, növekednek az igények, egyre szorosabb együttműködésre kényszeríti az egyeseket. Az önellátó gazdálkodás ma már a mesék világába tartozik. Az ilyen óriási arányú termelésben a vállalkozás és szervezés munkája nélkülözhetetlen és kivételes tehetséget kíván. Maga az üzemi érdek parancsolja, hogy annál tökéletesebb legyen a munkaegyesítés, minél fejlettebb a munkamegosztás. A közös cél érdekében mind az irányító, mind a végrehajtó munkaerőknek pontos összhangban kell működniök, különben annál nagyobb lesz a baj, minél finomabb és bonyolultabb a termelő üzemek szerkezete. A vasutasok vagy az építőipari munkások sztrájkja pár nap vagy egy-két hét alatt felmérhetetlen kárt okoz a nemzetgazdaságnak. Ma a termelés kérdése olyan tökéletes megoldást nyert, amelyről egy századdal ezelőtt még senki sem álmodhatott. Hosszú éveken át a túltermelés veszedelméről folyt a szó a nyugati világban, és mégis folyton forradalmi elégedetlenségben hánykolódott a társadalom. A lázongást kétségtelenül nagy mértékben fokozta a felelőtlen politikai uszítók tevékenysége, de ez csak azért volt lehetséges, mert a társadalmi és gazdasági szervezetben kiáltó hiányok mutatkoztak. Az egész rendszer belső ellentmondásban vergődött. Amíg ugyanis a termelés, a kenyérkereset, a haladás az összes érdekeltet, a munkaadók és munkások tökéletes együttműködését kívánta, mindenegyes üzemben gyilkos ellentét választotta el egymástól az osztályokat. Akik a kenyér és haszon érdekében együtt dolgoztak, ugyancsak a kenyér és haszon nevében késhegyig menő harcban álltak egymással. E miatt aztán a termelés minden műszaki tökéletessége mellett is az utóbbi évtizedek alatt egyik válságból a másikba sodródott, mivel a helytelenül értelmezett üzleti szempontok mellett a fontosabb, a társadalmi, nemzeti és emberi érdek nem jutott szóhoz.

Ebben a rendszerben ugyanis az emberi munkaerő

csak mint termelési tényező, költségtétel és árucikk jött számításba, és árfolyamát egyedül a munkapiac törvénye, a mindenkori kereslet és kínálat határozta meg. Ha nagy volt a kereslet, emelkedett a béránlat, ha viszont bőséges volt a kínálat, és jó idő óta ez volt a gyakoribb eset, fillérekre csökkentek a napibérek, vagy egyáltalán nem is állították munkába a jelentkezők millióit. Amikor pedig a forradalmi félelmektől gyötört állam bevezette a kötelező biztosítást, a nehézségek csak fokozódtak, mert a tőke gépekkel helyettesítette az emberi munkaerőt, hogy az újabb terhektől szabaduljon. Mindez pedig azért történt így, mert kultúránk egysége régen széttört már. Mindenegyres része függetlenítette magát az egésztől, kiszakadt az emberi világrendből, sőt egyenesen ellene is fordult. A gazdasági rendszer az embernek ellensége lett, miután öncélúnak nyilvánította magát. A rend akkor áll majd helyre, amikor lényegi céljának ismét alárendeljük és az egész társadalom anyagi szükségleteinek kielégítését szolgálja. Egyedül a nemzet egyetemének társadalmi képviselője, vagyis a rendi önkormányzat alkalmas arra, hogy a társadalmat közösséggé alakítsa, amely aztán a gazdaságot és az összes egyéni törekvéseket a közös szolgálatába állítja.

Az egyes hivatásrendek keretében az összes munkaadók és munkavállalók egyetlen közösséget alkotnak, mert a rend közös ügyeit mindkét részről egyenlő számban kiküldött megbízottak intézik. Mint egy üzem alkalmazottja, a munkás, a művezető, a mérnök a jövőben is köteles lesz magát alávetni a vezetőségnek, de viszont az üzemek belső életét az összes szociális ügyekben a rendi kamarák által meghatározott törvények és rendeletek szabályozzák. A rendek ugyanis természetüknél fogva közjogi alakulatok és jogrendük forrása a természetjogból fakad. Közjogi alakulatok, mert a közjót vannak hivatva szolgálni, de mivel nem az állam függvényei, az államrend keretén belül sérthetetlen önkormányzatuk

és joghatóságuk van. Az olyan korporatív rendszer ugyanis, amelyben a rendek csak az állam végrehajtó szervei a szociális ügyekben, a rendiség lényegét nem valósítja meg, és legfeljebb kiindulási alap lehet az igazi rendiség fölépítésében.

Ma még kevesen sejtik, mit jelent az, hogy a rendek közjogi testületek lesznek. Minden forradalomnál mélyebb lesz a változás, amelyet ez a reform a társadalom és az állam életében eredményezni fog. A munkásosztály szinte egy csapásra a többi osztályokkal egyenlő jogú része lesz a társadalomnak a nélkül, hogy a közjó érdekében annyira szükséges társadalmi hierarchia megrendülne. A teljesítmények és szolgálatok szerinti tagozódás ugyanis nélkülözhetetlen valami minden egészséges rendszerben, azért a szocialista egyenlősítés elve mindig gyermekes ábránd marad. A szolgálat és hivatás szükségképpen sokféle, és ennek megfelelőek a rangfokozatok is, de viszont embervoltunk, istenfiúságunk és magyarságunk méltósága a lényegét tekintve mindnyájunkban egyforma, a királyban és zsellérben csakúgy, mint a kormányelnökben és utcaseprőben. Ennek megfelelően elemi jogaink is azonosak, bármilyen hivatásban munkálkodjék is valaki. A hivatásrendiségben tehát gyakorlatilag jut érvényre az emberi méltóságunkat és személyiségünk értékét hirdető keresztény dogma, amely szerint mindennek lehet ára, de az embernek minden gazdasági érték fölött álló méltósága van.

Amikor a munkásság a többi osztállyal ilyen értelemben egyenlő jogú tagja lesz a társadalomnak, a munka is fölénybe kerül a tőkével szemben, mert a tőke az emberhez viszonyítva csak eszköz lehet és semmi több.

A szociális rendiség által az egymással marakodó osztályokból közösség alakul, amelyben munkaadók és munkások mint teljesen egyenlő jogú felek közösen, egy testületbe tömörülve intézik az egész rend életének irá-

nyitását, mindig szem előtt tartva a többi rendek és az egész nemzet érdekeit.

A rendi élet gócpontjai a kamarák lesznek, de működésük hatása a legkisebb üzemekre is teljes mértékben kiterjed, mert rendeleteik az összes tagokat kötelezik, és a rendi hatóságnak joga és hatalma lesz azoknak végrehajtását kikényszeríteni és ellenőrizni.

Hatáskörükbe tartozik az egész munkaviszony szabályozása, a társadalompolitika és gazdaságpolitika egész területe, a bérkérdés, az egészségvédelem, a biztosítás, sőt a szakoktatás ügye is. A rendi közigazgatás független a napi politikától, és minden vonalon a szakemberek kezében van a döntés és végrehajtás. Az érdekelt felek kötelesek egymással tárgyalni és megegyezni az egyetemesen kötelező szociális törvények vagy rendeletek alapján. Ilyen törvény lesz például, hogy a legkisebb munkabér csak a családi bér lehet, de mivel ennek összegét eleve és általánosan rögzíteni nem tudják, a gazdasági helyzet változásának megfelelően állapítják meg időről-időre a kamarák bizottságai a munkabérek nagyságát. A rendiség bevezetése után a közgazdaság élete lényegesen nyugodtabb lesz; az egészségesebb légkörben a termelés üteme meggyorsul, és mivel lényegesen több áru kerül piacra, a munkabér vásárló ereje is ennek arányában emelkedni fog. A kamarák gondosan ellenőrzik az árupiacot és megfelelő eljárással megakadályozzák az erkölcstelen, mesterséges árfelhajtást csakúgy, mint az árrombolást.

Az eddig szerzett tapasztalat mutatja, hogy a legtöbb esetben a felek békésen megegyeznek, mert a közvetlen tárgyalás folyamán mindkét fél kénytelen a másik érveit és nehézségeit fontolóra venni, és kialakul bennük a kölcsönös felelősség tudata, a közösség eltető lelke. A munkások megismerik a vállalkozók problémáit, a gazdaságpolitika valódi kérdéseit, míg a munkaadók kénytelenek lesznek közvetlen forrásból megtudni, milyen viszonyok

között él a munkásosztály. Ha kivételesen nem jönne létre köztük megegyezés, független döntőbíróság ítéletét kell elfogadniuk. Egyéb okok mellett már ezért is iparkodnak egymás között békésen elintézni minden fölmerült ügyet és nézeteltérést.

Mivel az árak és a munkabérek szoros összefüggésben vannak egymással, és mivel ezeknek kellő összhangja a nemzeti jólét és társadalmi béke, valamint a közgazdaság rendjének is elemi föltétele, nyilvánvaló, hogy ez is a közügyek közé tartozik és nem függhet egyesek vagy hatalmi csoportok önkényétől. Sem a tőkések, sem a munkások osztálya egyedül nem hivatott ebben határozni, hanem csak kettőjük közössége. Nem nehéz elgondolni, milyen megnyugvás és megértés jön létre az egész társadalomban, ha az emberek tudják, hogy a hitelügy, a bankpolitika, az árszámítás, a haszonkulcs, a piaci verseny, a kamatkérdés többé nem függnék hatalmi alakulatok önkényétől, hanem egyenesen az egész dolgozó nemzet rendi képviselője elé tartoznak. Ha a nemzet közvéleménye és lelkiismerete döntő súllyal szólhat bele e roppant fontosságú ügyekbe, a politikai élet lázas nyugtalanságának legfőbb méregforrása eltűnik, és ezzel a törvényhozás hangulata is gyökeresen megváltozik. Az igazi közérdek vezeti majd a pártok működését és nem azok a be nem vallott, de közismert szándékok, amelyeknek a nemzet üdve, a haza boldogsága csak álcázó jel-szólul szolgál.

Kellő fegyelem és rendtartás nélkül sem nemzet, sem társadalom fönn nem állhat, elegendő szabadság nélkül pedig nem érdemes élni. Éppen ezért a katolikus tan mindkettőt egyformán követeli, amint a kíséret sarkalatos elvében kifejeztük. Annyi legyen tehát a társadalomban a szabadság, amennyi csak lehetséges, és annyi a megkötés, amennyi föltétlenül szükséges. Ebből szorosan következik, hogy az állami beavatkozás határát is a szükségesség szabja meg, és mihelyt az állam ezt átlépi, meg-

sérti a természetes jogrendet, illetéktelenül jár el, és annál nagyobb zavarokat idéz elő, minél mélyebben avatkozik az illetékességét és jogkörét meghaladó ügyekbe.

Elismerjük azonban, hogy az állam ma vajmi gyakran kénytelen ilyen lépésekre szánni magát, mert a társadalomban majdnem minden önfenntartó erő hiányzik. Ennek ellenére a kormányzatnak messzebb kell látnia, és nem véglegesíthet egy szükségmegoldást, amelyet nagyobb rossz elkerülése végett választott. Most az állam mankója a társadalomnak, de végzetes hibát követne el, ha nem iparkodnék ez áldatlan szereptől szabadulni. Az egyetlen okos cél csak az lehet, hogy talpra állítsa a beteget; járjon megint a maga lábán és ne használjon mankókat. Aki fölöslegesen egy bénát cipel magával, hamarosan elgyöngül, bármilyen erősnek is hiszi magát.

A szabadság nagy érték, fölséges kiváltság, de kényes jószág. A legjobb kormányzat: az önkormányzat, de csak az igazságban erősek tudják magukat kormányozni. Az erkölcsben inségesek, a lelki nyomorékok menthetetlenül visszaélnék a szabadsággal, s aki az ilyeneket mégis rendben akarja tartani, kénytelen szolgaságba verni őket. Ebből kitetszik, mennyire elégtelen minden világi politika önmagában a szociális kérdés megoldására vagy a társadalmi jogrend helyreállítására. Aki a szabadság rendjét, ezt az egyedül kívánatos alkotmányt meg akarja valósítani, annak belsőleg kell először fölszabadítania a lelkeket, nehogy a külső szabadság vesztükre legyen. Másszóval a közerkölcsiség kérdése a társadalmi kérdés veleje. Aki ezt annyi válság, kudarc, annyi elvetélt reformkísérlet és nyomorúság után, amiben két nemzedék óta részünk volt, még ma sem látja be, csak szellemi kiskorúságáról állít ki megdöbbenő bizonyítványt.

Az unalomig hangoztatott erkölcsi reform pedig nem következik be mindaddig, amíg az egész csak ásitásra ingerlő, értelmetlen közhely marad, amivel a szónokok és közéleti férfiak gondolathiányukat kiáltják világga.

Legyen már egyszer bátorságunk nevén nevezni a gyermeket! Az emberi természetbe isteni erőket kell bevezetni, ha az emberszintet el akarjuk érni, különben minden műveltségünk és haladásunk ellenére is mélységesen alatta maradunk. Így van a mai világrend fölépítve a Teremtő akarata szerint. Magunktól nincs elegendő erőnk a szociális igazságosság törvényét betölteni; nincsen erőnk a lelkiismeret szerinti becsületességre, azért is szállítottuk le oly nevetségesen alacsonyra a közéleti becsületesség mértékét. Márpedig a társadalomban egész értékű és szociális ember csak az lehet, akit Isten is becsületes embernek számít.

Ebben a történelmi világrendben azonban egyedül a kereszténység birtokolja és közvetíti ezeket a felsőbbrendű erőket. Ezért van múlhatatlanul szükség a társadalom újjáépítésében az Egyház munkájára. A keresztény társadalom van hivatva, hogy az összes osztályokban erős tábora legyen, olyan emberekből álló, akik telítve vannak az egészen krisztusi látással és az igazságosság hódító erejével. Amíg azonban minket a világ, a gazdaságpolitika, a forradalom, a pénzuralom, a bérúzsora, a szakszervezkedés súlyos erkölcsi kérdései nem érdekelnek és míg nem követeljük magunknak a kizárólagos jogot ezeknek rendezésére, a világban csak elhanyagolható mennyiség és halálos unalmat árasztó szektának számítunk, akiknek lelkében ízetlenné változott a föld isteni sója is.

A vezető osztály

Merőben tudományos szempontból helyesebb volna vezető rétegnek mondani a társadalomnak azt a csoportját, amely a nemzet életét irányítja, mert egyrészt az osztály fogalma bizonyos értelemben valósággal kizárja a vezetésre való alkalmasságot, másrészt a vezető réteg szükségképen az összes osztályok tagjaiból választódik ki. Azért csak írásbeli könnyebbség kedvéért használjuk ezt a nem szabatos kifejezést. Valami jobb hiánya miatt. Rosszul szervezett társadalomban ugyanis rendesen egy osztály tartja kezében a vezetést és legfeljebb kényszerből tesz engedményeket az utána következő legerősebbnek. Így azután a közjó osztályérdekek egyeztetéséből és megalkuvásokból áll elő, de sohasem az a tárgyi érték, amely természete szerint mindig az osztályérdek fölött áll.

Azok tartoznak ebbe az osztályba, akiknek hivatása kisebb vagy nagyobb körben a közélet irányítása. Művészek és írók éppen úgy ide számítandók, mint a törvényhozók, bírák vagy a közigazgatás intézői. Kenyerük és társadalmi létük alapja a köz szolgálata. Minden népnek szüksége van erre a rétegre, mert a tömeg nem tudja magát kormányozni és tapasztalat szerint a legjobb önkormányzat is csak közvetett lehet. Nagyrészt ennek kezébe van téve a nemzet sorsa, azért többé-kevésbé mindenkit érdekel a vezetők gondolkodása, magatartása és működése. Ők is emberek, mint a többiek, mégis megkülönböztetett helyet foglalnak el a társadalomban, mivel döntéseiktől ezrek, sőt nem egyszer milliók boldogsága függ.

E miatt vezetőivel szemben igen magas igényeket támaszt a nép és nem csoda, ha a nemzet legjobbjait állandóan foglalkoztatja a vezetők helyes kiválasztásának kérdése.

A mai magyar életben több oldalról forrongó érdeklődéssel foglalkoznak a vezető kérdésével. A trianoni szerencsétlenség óta a nemzet bajainak és hanyatlásunknak minden okát iparkodnak felderíteni. Az ilyen hangulatban készült bírálat természetesen nem mentes a túlzástól, de annyi kétségtelenül igaz, hogy az ország akkori vezető rétege valóságos alvajárókból állt, akik úgy viselkedtek, mintha az önfenntartási ösztön is kihalt volna belőlük. Akár a megrettent gyermekek a játékszert, úgy ejtették ki kezükből a kormányt, és dobra került az ország, mint valami gazdátlan birtok vagy talált jószág. A főnemes-ség és köznemesség, amely a múlt században is annyi ragyogó tehetséget állított az ország élére, félelmetesen gyengének találtatott az eléje tornyosodó feladatok vállalására. De ez még nem lett volna végzetes, ha akkor helyébe lép egy erős polgári osztály, amely az alsóbb rétegekből felemelkedett friss tehetségeket küldött volna a közélet szolgálatába. Tragikus történelmi viszonyaink miatt ilyen polgárság nálunk nem tudott kialakulni.

Szekfü Gyula a magyar jellemről írt tanulmányában egyenesen azt állítja, hogy a mai nemzedék többségében hiányzanak azok a hagyományos politikai képességek, amelyek az országot naggyá tették vagy a legsúlyosabb időkben is megtartották. Nem ilyen világos, inkább ösztönös meglátás nyomán hasonló tételt hangoztatnak fiatalságunk ama csoportjai, amelyek tisztább és teljesebb nemzeti kultúrát akarnak. Mivel pedig szerintük ez csak a népi kultúra lehet, az új vezető osztály is csak ebből a rétegből kerülhet ki. Van is valami nagyszerű abban, hogy ma már főiskolát végzett emberek is büszkén emlegetik paraszti származásukat. Nem hajlandók többé egészen elszakadni osztályuktól, mert a legtisztább és leg-
ősbibb magyarság hordozóját felfedezték benne és szent

hivatásnak érzik ennek felemelésén fáradozni. Mintha az új természettudományos szemlélet igazolódna rajtunk is: a természet ugrásszerűen fejlődik! Valami hasonló jelenség tűnik fel társadalmi életünkben, amikor a föld népének fiai készülnek betölteni azt a veszedelmes hézagot, amelyet a polgárság hiánya okozott. A „pesti polgár” ugyanis legjobb szándékkal sem mondható magyar-nak és a debreceni vagy szegedi civisek meg valójában csak városban „is” lakó gazdák. Új nemesség készül születni ebből a mozgalomból, amely mind a vérség, mind a hagyomány jogán magyarabbnak szeretné tudni magát, mint az, amely hosszú századokon át egyedül jelentette a politikai nemzetet.

Többen már azt is látják nálunk, mennyire foglalkoztatja ez a kérdés a többi népeket is, akik a mai zavarból a teljesebb nemzeti lét magaslatára iparkodnak felemelkedni. Ezek a kísérletek azonban egyelőre inkább elhomályosították, mint kitágították fiataljaink látókörét, főképen azért, mert nem eléggé kifejtett bennük az önálló és szabatos gondolkodásra való képesség. Ebből az érdeklődésből és a velejáró hiányérzetből született meg a kitűnőek iskolájának eszméje, csak ne azok valósítsák meg, akik a gondolatot képviselik, mert rátermettségük megdöbbenően kisebb, mint a lelkesültségük. Akiket váratlan események valami jobb belátásra rendítenek meg, egyáltalán nem hivatottak prófétaságra, amíg megtérésük nehéz munkáját el nem végezték. Szalmalánggal nem lehet egy ország lelkét, legkevésbé a magyarét teremtő cselekvésre hevíteni.

A nemzetek életében alig van súlyosabb feladat, mint a vezetők kiválasztása, mert akik erre vállalkoznak, két kérdést tartoznak egyszerre megoldani. Az első: milyen feltétlen érvényű normák szerint történjék a kiválasztás; a másik: miféle módszerrel sikerül a kívánt célt az adottságokkal számolva elérni?

Kis népeknek fokozott mértékben kell a vezetők ki-

választásával törődniök, mert az élet könyörtelen versenyében az anyagi erő és a mennyiség hiányát a minőséggel kell pótolniok. Nagy nemzetek ugyanis könnyebben elbírják a rossz vezetést, mint a kicsinyek. Ami a nagyoknak csak kárt okoz, a kisebbeket végső veszélybe, megsemmisülésbe sodorhatja. A hatalom démonját ismerve, szinte csodának kellene tartanunk a kis államok megmaradását, ha nem a nagyok vetélkedése biztosítaná függetlenségüket. Az ilyen helyzet feltétlenül megköveteli, hogy mindig a legjobb tehetségek álljanak a közszolgálatában, annál is inkább, mert általában véve kevesebb ember között kevesebb tehetség is szokott lenni. Ennek ellenére, amikor keressük, milyen képességek kívántatnak a jó vezetőkben, első helyre az erkölcsi műveltséget kell tennünk, mert ennek hiányában a lángelmék többnyire nagyobb károkat okozhatnak, mint a felelőtlen tudatlanok. Feleslegesnek érezzük a példák halmazát felsorolni, annyira köztudomású ez a tétel, de annál fontosabb a kérdés lényegi magyarázatába elmélyedni.

Az állam hivatása a minél magasabb vonalú közjólét megvalósítása, ami megfelelő erkölcsi jólét nélkül el sem gondolható. A hűség a szolgálatban, a kötelességtudat, a munka szeretete, a házasság és családi élet szent fegyelme, a közerkölcsök tisztasága, a tanítók, nevelők és hivataltok feddhetetlensége a nemzeti jólét és a magasabb műveltség lényege. Merőben politikai szempontból is szükséges értékek ezek, mert ha hiányzanak, emberi módon nem lehet többé kormányozni a népet. Ahol ez a tiszta életeszmény nem ölt testet a vezetőkben, az erkölcsi értékek tudata hamarosan elhalványul a tömegben is. Az átlagember amúgy is rendesen a legkisebb ellenállás vonalát keresi és a hanyatlásra mindig hajlamosabb, mint a haladásra, főképen erkölcsi téren, és folyton szűksége van a villanyozó lelki légkörre, amelyet csak a vezetők magas erkölcsisége tud teremteni.

Az igazi államférfinak egészen igaz embernek is kell lennie, különben nem képes a nemzet jobbik énjét fölényben tartani a rosszal szemben. De ez a törvény áll a kisebb közösségek vezetőire is, különben a legjobb tervek, a legüdvösebb szándékok is hajótörést szenvednek a végrehajtó közegek renyheségén. Ezért mondotta valamikor egy kiváló miniszterünk: Nekem fejem van, de kezem, lábam hiányzik, hogy alkotni is tudjak. Önmagában véresen vergődik és a jósága miatt omlik össze nem egy igazi nagyság, ha nincs módja és ideje iskolát teremteni hozzá hasonló munkatársakból.

Jól tudjuk, a tárgyi tekintély tisztelete akkor is kötelező, ha méltatlan valaki hordozza azt. Ámde ez a törvény a gyakorlatban vajmi hatástalan, ha a vezető személyi tekintélye, az egyéni nagyság tiszteletet parancsoló ereje nem párosul vele. Talleyrand nem árulhatta volna el Napóleont, ha a császár erkölcsi szempontból különb ember lett volna, mint ő, mert eszébe sem jutott volna, hogy bizalmasának válassza ezt az erkölcsi szörnyeteget. A gyanú és rágalom a legjobbakat is megmarhatja, de legkevesebbet annak árthat, akit mindenben a lelkiismeret törvénye irányít, mert annak is híre megy, főképen a kétes jellemű emberek között. Amint az iskolában a tanárt bámulatos ösztönnel ismerik ki a tanítványok, mert tudásáról, erényeiről és gyöngeségéről szinte csálthatatlan bizonyosságot szereznek, éppúgy a nép is valami megérzéssel és meglátással leméri a vezető értéksúlyát. De igazában csak akkor látnak benne felsőbbrendű embert, akkor hajolnak meg előtte belső tisztelettel, ha megbizonyosodnak arról, hogy elevenen él benne annak a felelősségnek tudata, amellyel az erkölcsi világrend Alkotójának és a fellebbezhetetlen Bírónak tartozik. Ha látják, hogy ő is a törvény alatt áll, és hivatalát és méltóságát félelmetesen szent tehernek tartja és mert kemény számadást kell adni róla, akkor tudnak nehéz parancsnak is készségesen engedelmeskedni.

Az egyén csak az állam keretében érheti el az életnek azt a teljességét, amelyre hivatva van. Ez a természettől parancsolt lehetőség, amelyben egész értékű emberré nőhet. Ámde mind a történelmi tapasztalat, mind az emberi lélek erőinek ismerete, főképen pedig az a tudás, amelyet isteni közlésből nyertünk, egyaránt igazolja, hogy tökéletes emberré és következőleg jó állampolgárrá csak az válik, aki felsőbbrendű erőkre tud szert tenni. Természetünk önmagában nem bírja azokat a képességeket, amelyek a politikai eszmény megvalósítására elegendők. Máshonnan kell tehát erőket vezetni ebbe a természetbe, ahonnan az élet és a kultúra értelme ered, vagyis a Teremtővel való személyes kapcsolatból, a vallásból. Az újkori civilizáció elvesztette ezt a lényeges kapcsolatot, s azért lett belőle szükségképen álkultúra, vasépítmény agyaglábakon. Mindent tudott termelni, csak szilárd jogrendet, társadalmi békét és boldog embereket nem. Ezt a törvényt, annak érvényét és jelentőségét meg a szerinte alakítandó életformát csak az ismeri fel létszerűen, a meggyőződésig tisztuló bizonyossággal, akiben az erkölcsi és vallási műveltség nyomán ez a teljes valóságérzék kifejlődött. Állam és kultúra tartalmilag részben azonos fogalmak, s ezért a jó államvezetők csak azok lehetnek, akik a műveltségnek ezt a teljességét magukban hordozzák és erre tudják rávezetni a népet is. Akiben pedig ez a képesség hiányzik, politikai értékvakságban szenved és a nemzet legfőbb érdekeit szem elől téveszti. A nagy államférfiak, akiknek emlékét századokig áldják, mindig nagy nevelők is voltak, mert felsőbbrendű emberiségükkel millióknak világítottak és biztosították a nemzet lelki egészségét. Viszont a csak politikusok, akiknek egyetlen törvényük a napi siker, olyanok, mint az ideg-orvos, akinek fogalma sincs a lélekről és annak anyagfölötti természetéről.

Ez a mi világunk már régen összetört lelkében, és a külső pusztulás csak végső szakasza annak a romboló

folyamatnak, amely szellemi életünkben végbement. Az értelem és a jog már régóta teljesen a féktelen szenvedélyek uralma alá került. Ezért lett az élet mindenütt körülöttünk iszonyatos sivataggá. A gazdálkodás, a politika, az irodalom és művészet, a nevelés, a házasság mind célját és értelmét veszítette a szívek belső kietlensége miatt. Elvesztették az élet középpontját, kiestek egyetlen otthonukból, a végtelenből. A hontalanság keserősége esztelen dühbe csapott át és a kárhozottak szenvedélye, a parttalan gyűlölet szállta meg őket, mert a hittel és kegyelemmel együtt elfogyott bennük az alkotó és megoldó erő. Az istentelenség betegségétől halálos görcsbe merevedett az akarat, amely most már a lét egyetlen célját a démoni élettagadásban keresi. Ebben az állapotban csak olyan emberek szabadíthatják ki népüket a borzalmas dermedtségből, akik az élet és kultúra középpontjába vissza tudják kapcsolni a nemzet lelkét. Olyanok, akik az isteni látás birtokában a műszaki kérdések mögötti lényegét is megragadták és az anyagi nyomornál súlyosabbnak tartják a szellemi. Csak azoknak van joguk most kormányozni a halállal tusakodó nemzeti szervezetet, akik megértették, hogy a politika első feladata a közélet erkölcsi egészségét helyreállítani és megőrizni. Élesen látják, milyen szellemek működnek a közéletben és melyik rombol és melyik épít. Az egészség erőit összegyűjtik és fokozzák, a rontó áramlatokat pedig lefegyverzik vagy legalább állandóan visszaszorítják. Aki nagy jót tett az országgal, a régiek e szépséges szóval tisztelték meg: *pater patriae*. Aki úgy akarja és keresi a nemzet boldogulását, mint ahogyan az igazi családapa gondozza a maga kis birodalmát, aki a jóságtól bölcs és a jóságban erős, csak az méltó a vezetés szent tisztségére. A fanatikusok és a játékosok azonban sohasem bölcsök, mert hiányzik bennük az élet tisztelete, amely a mély szeretetből fakad. A napkirály ragyogóbb uralkodó volt, mint IX. Lajos, de Franciaország sokkal

boldogabb volt a Szent kormánya alatt, mint mikor a tündöklő kalandor önkényét szolgálta.

Nem azt mondjuk ezzel, hogy minden jó keresztény született vezető, de azt igenis állítjuk, hogy ebben a világban mélyen átélt kereszténység nélkül nem lehet jó politikát csinálni. Aki ugyanis feltétlenül akarja az erkölcsi jót, aki nem nyugszik, míg az abszolút értékeket megtalálta, biztosan eljut arra a világosságra, amelyben az értelem meglátja az egész valóságot és a végtelen különbséget a politikai jó és rossz között. Ez pedig a keresztény ember és senki más! Azért a világnak holnapi rendje is, amelyet több oldalról ígérnek az összemarcangolt népeknek, vagy az isteni törvény rendje lesz vagy a tegnapi örület folytatása!

*

A jó alkotmánynak és jó kormányzásnak valamilyen formában az arisztokratikus elvet is alkalmaznia kell, mert csak a tehetségben kimagaslók érdemesek arra, hogy a többieket vezessék. Az eszményt az élet minden területén úgyis csak messziről tudjuk megközelíteni, tehát annál inkább kell arra törekedni, hogy lehetőleg minden helyre a megfelelő emberek kerüljenek. A vezetés lényegénél fogva művészet, azaz több mint a merő elméleti tudás s azért nem szükségképpen való vezető helyre az, aki például fényes sikerrel tette le az egyetemi vizsgákat. Emberismeret, józanság, biztos ítélőképesség, határozottság, jó modor és főképen erkölcsi komolyság nélkül az embereket, a tömegeket okos cselekvésre hatékonyan indítani nem lehet. A kellő elméleti felkészültség tehát csak az egyik fontos követelmény s ha még ez is hiányzik, ezrek és milliók lehetnek a felelőtlenség áldozatai.

Aki nem ért a szövőiparhoz, arra nem szokták rábízni egy szövőgyár vezetését és aki nem tudja, mi a védőoltás, nem lehet egészségügyi felügyelő, s aki a pesti aszfalton nőtt fel, nem ellenőrizheti a csanádi gazdákat. A kontárság és illetéktelenség éppúgy pusztít és öl, mint

a rablók vagy az elemi csapások. A szakszerűség és a jó teljesítmény ma már minden területen életszükséglet, és minél nagyobb hatáskörben működik valaki, annál kötelezőbb rá nézve a hivatalnak megfelelő szaktudás. Kis népeknek különösen vigyázniuk kell arra, hogy a vezető állásokba igazi tehetségek kerüljenek, mert megmaradásuk és fejlődésük sokkal nehezebb, mint a nagyoké. Ahol kevesebb a tehetség, ott is működik a társadalmi felemelkedés ösztöne és az nincs mindig arányban a tehetséggel. Fokozza a nehézséget a téves életszemlélet, amely kasztokra tagolja a társadalmat és például mereven éles különbséget tesz úri és nem úri foglalkozások között. Ilyen társadalomban a vak előítélet végzetes akadályokat állít az okos haladás útjába és rendszerré lesz a tehetségtelen elősdiék uralma. Ott a fiatalok nem hivatást és munkaalkalmat, hanem csak állást keresnek, amely silány teljesítmény fejében is társadalmi előnyt és könnyű megélhetést biztosít az érdemteleneknek. A tehetségtelenek hatalmába került nép pedig végzetesen lemarad a többiek versenyében és bukásáért egyedül önmagát vádolhatja.

Csak egy jelentéktelennek látszó példát ragadjunk ki a sok közül. Sajnos, ma még kevesen látják, milyen ropant szerepet visz a népnevelésben a filmszínház, mert milliók számára hozzáférhetővé teszi a legmélyebben ható művészt: élvezetét. A felnőttek és gyermekek mesepalotája minden mozgóképszínház és hétről-hétre félelmetes erővel erjeszti és idomítja a lelkeket. Életérzést, hitet, politikát sugalmaz beléjük a költészet bűvölő erejével. Vesztébe rohan az állam és a nép, amely a filmgyártást olyan vállalkozók kezében hagyja, akiknek egyetlen szentségük: az üzlet. Ezek mindenben a csöcselék-ember ösztöneire és szennyes érzelmi éhségére számítanak. Csak a politikai felelősségtudatban és a szakmában egyaránt tehetséges emberek valók irányításra ezen a téren, mert különben a silány kidolgozással a legnagyobb eszméket

is lejárattják vagy káprázatos ügyességgel mérgezik meg a nép szívét. A rendőri ellenőrzés jóformán semmit sem használ, ha a vállalkozókban, írókban és művészekben hiányzik az élet tiszta szenvedélye és a nagy szépség ihlete.

*

A harmadik képesség, amely megkívántatik a vezető osztályban: a történelmi érzék. Nem könnyű ezt a képességet oly szabatosan meghatározni, mint az előbbeni kettőt. Az erkölcsi műveltséget magunk nevelésével szerezzük meg, a tehetség mint természet ajándéka velünk születik, míg a történelmi érzék számos tényező összehatása révén valami hosszú beleélés folytán alakul ki. Olyanforma tájékozódó képesség, amilyent a természet ölen élő emberekben találnak. Az elődök hagyományából, valami azonosulásból, együttélésekből, számtalan megfigyelés és tapasztalat hatásából születik és szinte csalahatatlanul eligazít a nemzeti élet lényeges kérdéseiben, hacsak a vak szenvedély nem homályosítja el az értelem szemét. A tanulás és elmélkedés jobban tudatosítja, de merő tanulással el nem sajátítható, közönséges szóval élve azt is mondhatnók: akinek megvan ez az érzéke, annak jó magyar orra van. Minden nemzet életében vannak változó és vannak megmaradó problémák, amelyek sorsát meghatározzák. Ezeknek szüntelen összehatásából valami hullámozó törvényszerűség adódik és ennek eleve megélése az, amit történelmi érzéknek nevezhetünk. A valóságbecslés, az okos mértéktartás, a szilárd értékítélet, a vigyázó előrelátás képessége, amelyre csak az tehet szert, aki egész lényével, gondolkodásával és szeretetével belenőtt a nemzetbe. Ez az érzék látja meg, melyek az örök értékek a nemzet életében és mekkora a nagy hagyományok jelentősége, de ugyanakkor nem zárkózik el a szükséges újítások elől sem. Aki ennek birtokában van, nem szédül meg a politikai divatoktól és a legnagyobb kavarodásban is szilárdan jár a helyes úton. Élesen

megkülönbözteti és hűvösen bírálja a szellemeket, amelyek a kor áramlatait sugalmazzák és sohasem tagad meg valamit csak azért, mert régi és nem fogad el semmit csak azért, mert újság.

A francia nép zöme, főképen pedig a törvényhozás, a közigazgatás, a sajtó és az iskola a harmadik köztársaság korában teljesen elszakadt a nemzeti multtól, klerikalizmusnak bélyegezve a kereszténységet s mint a haladás, a szellemi szabadság, a kultúra és társadalmi jólét született ellenségét minden eszközzel kiszorítani igyekezett a közéletből. Az ország, amely századokon át Európa élén állt, megtagadta dicsőséges multjának és történelmi nagyságának legfőbb erőforrásait. Legjobb szellemei a próféták lángolásával figyelmeztették a tévedésre, de minden hiába volt, mígcsak a legyengült és elernyedett nemzeten a végzet be nem teljesedett. Ha egy nép százezer éve nem is egyszer elítéli multját: a történelmi kereszténységet elhagyja valami önkényesen kiagyalt hitért, majd a tiszta ész vallásához szegődik, majd a szocializmusra esküszik, hol a tudást isteníti, hol meg az ösztön csálhatatlanságát magasztalja; egyszer Hellasz pogány derűjét kívánja meg, máskor az ősi hitregék szépségein mereng, elveszti történelmi érzékét és egyik forradalomból a másikba tápolyog. Még jó, ha pusztán léte meg nem rendül az esztelen kalandozásokban.

Ez a történelmi érzék diktálja a helyes magatartást a többi népekkel szemben is. Megőrzi a rontó ideológiák kódétól és a gyermekes hiszékenységtől; mindig a valóságot láttatja a maga nyers kegyetlenségében és folyton keresi, milyen gondolatot és szándékot palástol a szép szavak festett máza. Mindig jól érti, mit jelent a nemzetközi élet nyelvén a hűség s a barátság, a szerződés, az ígéret, a szabadság, az önrendelkezés, a jog és igazság meg a többi szép jelszó, és a józanság keserű mosolyával hallgatja az ünnepélyes fogadkozásokat és a kötelező képmutatás soha meg nem téveszti.

Ha egy nép vezető osztálya és értelmisége ezt a képességet elveszti, nemzedékek kellene, míg súlyos kudarcokban és véres gyötrelmekben újra visszaszerzi azt. Rendesen a sír szélére kell jutnia, hogy a silányak uralmát lerázza magáról.

*

Negyedik helyen említjük azt a követelményt, amely az elsőben már benne foglaltatik, s ez a szolgálat szelleme. Minél tudatosabb az élet valakiben, annál inkább tör vezetésre és uralkodásra. A felsőbbrendű embernek lelki életszükséglete ez: valami belső kényszer, amelynek engedelmeskednie kell. Vezér vagy apostol lesz belőle; kétféle megjelenése a lényegében egy és ugyanazon képességnek. Olyan cél felé vezeti a többieket, amelyet mindenki számára üdvösnek ítél. Ehhez pedig tekintély kell, amely előtt sokan készségesen meghajolnak, de az önző embernek, akár vezér, akár apostol akar lenni, sohasem lesz maradandó tekintélye. Tehát a társadalmi életben igazi sikert csak az arat, aki használni, vagyis szolgálni tud. Ez a hatalom erkölcsi alapja és igazolása; ez adja neki a rendíthetetlen szilárdságot, amelyet csak a polgárok bizalmából és őszinte elismeréséből nyerhet.

Aki így él a hatalommal, nélkülözhetetlenné teszi magát és ebből is nyilvánvaló, hogy az erkölcsi műveltség a jó vezetésnek, a jó politikának első feltétele. Aki nem tud szolgálni, nem ért az uralkodáshoz, és a hatalom birtokában csak uraskodik, és egész szereplése terméketlen hivalkodás vagy nagyvonalú játék lesz, holott mások sorsát irányítani olyan felelősség, amelyet csak szent komolysággal szabad vállalni.

Ezt a hivatást tökéletesen a kiváló lelkek tudják betölteni, olyanok, akik megértették az isteni szót: ha első akar lenni valaki közületek, legyen mindenkinek szolgája. A nemzetszolgálatnak éppúgy törvénye ez, mint az apostolságnak. Csak azok méltók rá, akiket állandóan őröl

a felelősség tudata, amellyel az élet Urának tartoznak, mert félelmetes lesz a számadás a magunk egyetlen életéért is, de sokkal súlyosabb azoké, akik százak és milliók életébe avatkoznak parancsoló hatalommal. A tiszta és mély lelkek rettegéssel vállalják ezt a terhet, amelyet egyedül a szeretet erősítő boldogsága könnyít meg, mert a szeretet mások boldogításában éri el teljességét, s azért képes hordozni a legnagyobb felelősséget is. Ők hódítják meg az élet főséges titkát, amikor az építés és segítség szenvedélyét ezrek és milliók gyarapodásának öröme jutalmazza. Amikor magyar koldustanyák helyén tiszta fehér házak emelkednek, amikor keserűségtől dühödt szívek bizó reményre csendesednek, és az osztó igazságosság békéjétől izmosodik az ország; amikor a becsületesség íratlan törvénye uralkodik, és a harácsoló ragadozók nem boldogulhatnak, ebből a látványból olyan boldogság árad a szívbe, amelynél nagyobb csak az isteni öröm lehet. Aki ilyen királyi álom nélkül nyomorultnak érzi az életet, az a vezetésre termett ember!

Magyarok nevelése

A programmok ideje megint lejárt, mert a szertelen ígérek, a bőhangú szólamok és a prófétákat majmoló szemfényvesztések hitelüket veszítették. A magyar élet kontárjai és műkedvelői is annyira érzik ezt, hogy egyre többet csacsognak és firkálnak az egyetlen komoly programról: a nemzetnevelésről. Az egyébként terhes iskolabajlás vonzó divat és lázas mozgalom lett. Alig zárják be júniusban az iskolák kapuit, fiatalok és idősebbek ezrei, sőt állítólag tízezrek kerekednek fel mezei táborozásra, hogy az országépítésre neveljék és nevel-tessék magukat. Olyan szenvedélyes ez a jószándék, hogy egy erdei tisztáson vagy kies vízparton hajlandók naponta nyolc-tíz órát is körben ülve hallgatni a meghívott bölcseket, akik a magyarság létkérdéseit görgetik fel előttük. A népfőiskolák, a szabadegyetemi tanfolyamok és nyári táborozások e káprázatos áradata komoly gondolkodásra és súlyos kérdések feltevésére kényszerít mindenkit, aki ismeri ezt a mai fiatalságot. Félelmetes lenne a meglepetés, ha az öregebbek, a felelős tényezők nem vennék észre, milyen szellemi örvénylésből született ez a szent nyugtalanság és kereső vergődés.

A magyarság alvó lelke riadozik most teljes öntudatra, hogy végre egészen megtalálja és kimondja önmagát. Az udvarlás, a bálozás és elhelyezkedés ennek az ifjúságnak nem élettartalom többé, mert a mélység és a teljesség látomása ragadta meg őket. Látják a népóriások páratlan viaskodását a világ uralmáért és sejtik, hogy

hamarosan nagyon átalakul a föld arculata és az új viszonyok között is biztosítani kell a magyarság helyét a nap alatt, de ez csak akkor fog sikerülni, ha a nemzet minden erőit kibontja és megnöveli. Ezért annyira szükséges ma az eddiginél eredményesebb nevelés.

Főleg amikor egyedül a hatalmasok nyers ereje beszél, az élethez való jog szinte semmit sem számít és a kisebbeknek sokszor legfeljebb az oroszlanok lakomájának maradéka jut. Ilyenkor szokta megkörnyékezni a gyengébbeket az a bénító gondolat, hogy csak a nagy nemzetnek érdemes lenni. Úgy is látszik, mintha kis országban a nagy tehetségek nem is tudnának kifejlődni és érvényesülni, mert hiányzik nekik a szabad kifutási lehetőség, nincs közönség, amely a nagy meglátásokat megérteni és követni tudná; hiányzanak az alkotáshoz megkívánt eszközök és segéderők. Úgy látszik, mintha az ilyen nép fölött még az ég is alacsonyabb volna és a szellemi látóhatár is sokkal szűkebb, mint másutt. Nem egyszer halljuk, hogy az ilyen környezetben az igazi tehetségnek el kell sorvadnia, mert ha teljes erejével megmozdul, agyonüti az országot. Szűkre szabott világban nincsenek nagy távlatok és hiányoznak az igéző eszmények, amelyek az ifjúság lelkét boldog lázban tartják. Vágyainak netovábbja a nyugdíjat is biztosító állás lesz és a taposómalomnál külön életkeretet el sem tud képzelni magának. Itt a szépség is legfeljebb bájos lehet, de a fontoságig nem nőhet, mert a nyárspolgárok a csodálat helyett halálra rémülnének tőle. A kis helyen a sok tehetségtelen, apró ember is egymást tapossa, egymást gáncsolja, de csallhatatlan ösztönnel fognak össze, ha egy óriás támad közöttük, hogy börtönbe láncolják vagy kiüldözzék. Akik így vélekednek a kis népek sorsáról, elfelejtik, hogy Athén, Velence és Portugália is csak egy maroknyi állam volt és mégis világtörténelmet csinált mindegyik és olyan kultúrát teremtettek, amely nélkül

a mait el sem lehet gondolni. Ez a nehézség tehát nem lehet egy nagyszabású nemzetnevelés akadály.

Annyi bizonyos, hogy nagy célok és fenséges értékek meglátása és meghódításuk lehetősége nélkül nem szülehetnek nagy cselekvések és nagy jellemek magyar földön sem. Mielőtt azonban e célokat és lehetőségeket, amelyeket most homályban tapogatódzva, de égő vágygal keres a fiatalság, megmutatnók, egy rövid pillantást kell vetnünk a nemzet lelkének mai állapotára. Roppant nehéz, sőt majdnem lehetetlen vállalkozás egy nemzet lelkéről hű képet rajzolni, főleg általános fogalmak útján. Azért legfeljebb csak a jellegzetes vonásokat tudjuk kiemelni megközelítő módon, de a mi szempontunkból ez teljesen elegendő is. Mivel nem hisszük azt, hogy egy nép lelkének alapvonásai minden időben azonosak és az idők folytán benne végbemenő változások csak járulékosak, most nem az örök magyarság szellemi arculatát kutatjuk, hanem csak azt, amely a közelmúltban és a jelenben kialakult.

Ez a lélekvilág hallatlan ellentétek, sőt ellentmondások birodalma. Nem elmélkedő és az elméletekbe, gondolatrendszerekbe elmerülő lélek, de ugyanakkor nem is egészen gyakorlati. A kettő között álló, szinte megfoghatatlan valami. Nem hajlik a miszticizmusra, mint a szláv, de a racionalizmusra sem, mint például a francia. A világ nagy szellemi áramlatai mind visszhangra találhatnak benne, de aztán megtörnek és elszíntelenednek, mert itt alig akad olyan ember, aki elvérzik egy gondolaton. A tudományok közül jóformán csak a történelem érdekli, mert a múltunk egyetlen véres tragédia, de azért irodalmunkban a komoly és súlyos dráma igen kevés. Nemzeti létünknek jóformán egyetlen célja lett a pusztá létért viselt szüntelen küzdelem és ami ennél több, arra időnkéből és erőnkéből bizony csak a maradék jutott. Nekünk a tragédiát megélni úgyszólván mindennapi kenyerünk és

talán ezért sincs kedvünk irodalmat és színjátékot csinálni belőle. Annyi volt itt az esztelen és mégis kényszerű vérvesztés, annyi a meg nem állítható pusztulás, annyi a szakadatlan újrakezdés a szerencsés felépítés és a befejezés erős reménye nélkül, hogy már századok óta valami nagyon keserű józanság lett a magyarság uralkodó életérzése. Hangosan nem sokszor mondjuk ki, de a tudat mélyén ott ül az a konok meggyőződés, amit így lehetne szóba foglalni: ez az élet nem ér annyit, hogy az ember nagyon törje magát érte! Ezért nincs is meg bennünk a franciának szellemi izgalma, az angolok szívós céltudatossága s a németek kozmikus méretű lendülete és csak egy kívánságunk van: hagyjanak minket békességben élni a magunk kedve szerint. Ugyanakkor tudjuk, hogy nincsen ennél alaptalanabb vágy és hiúbb álmom ezen a világon. Ezért aztán úgy is látszik, mintha csak félig élénk, félig értenénk és akarnánk mindent, amibe belefogunk. Van néhány hagyományos nagy dogmánk, amelyeket a történelmi fejlődés alakított ki bennünk. Ezekhez sokszor szerencsés következteléssel is ragaszkodunk, mert a megmaradás lévén legfőbb célunk, inkább a múlt emlékeiből és tanulságaiból élünk, mint a jövőt kereső nagy-szerű tervekből és álmokból. Innen van, hogy vallásosságunk is inkább csak a hagyományokhoz való ragaszkodás, mint tudatosan kidolgozott világnézet és a természetfölöttinek személyes átélése.

A mai fiatalság tekintélyes része nem hajlandó többé magáévá tenni ezt a magatartást, mert joggal azt hiszi, hogy a magyarság még csak ezután fog önmagára találni, amikor majd megismeri alvó képességeit és fejlődésének összes lehetőségeit kiaknázza. Lelkének vonásai még elmosódottak és határozatlanok, és jelleme sincs abba a szilárd formába öntve, amely az erős és alkotó élet feltétele. Nem vár többé semmit a rendszerváltozástól sem, amíg önmagában nem alakítja ki a többértékű embert.

Úgy véli, erre módot nem találhat sem az egyesületekben, sem az iskolákban vagy más intézményekben és csoportokba, mozgalmakba tömörülve azokra hallgat, akik szellemi nyugtalanságát értelmezni tudják, vagy úgy tesznek, mintha tudnák.

Ebben azonban igen nagy veszély is rejlik, amelyet nem vehetnek eléggé komolyan azok, akik a magyar ifjúság szellemi neveléséért elsősorban felelősek. Mikor a nevelésről van szó, legtöbbször csak az akarat, a pontosan soha meg nem határozott jellem és az érzület alakítására gondolnak, holott a dolog természete szerint a gondolkodás és az értelem nevelése nélkül az akarat és jellem formálásáról alig lehet szó. E tekintetben pedig nem szabad mélységes aggodalom nélkül szemlélni, milyen szellemekre hallgat és milyen nevekre esküszik sokszor ez a fiatalság. Mivel neveket említeni mindig gyűlöletes a régi mondás szerint, elég lesz, ha a beszédek, kijelentések és írások nyomán jellemezzük a mozgalom szellemiségét. A becsületes és mérhetetlen rajongás szívükben a magyarságért többnyire a gondolatok tökéletes homályosságával párosul. Politikai elmélkedéseiket olvasva lehetetlen arra a Csóri vajdára nem gondolni, aki egy egész nemzet nevében álmodott. Mint a cigánymuzsika, olyan szertelenek, szétfolyók és fegyelmetlenek ezek a jószándékú bölcsekedések. Akár a tiszta magyar, akár az európai nemzeti irányt keresik, annak az erős világosságnak nyomát sem találjuk náluk, amely a klasszikus magyar gondolkodásra annyira jellemző. Legtöbbször közlünk úgy fogalmaznak és szerkesztenek, mintha Pázmányt, Zrínyit, Deákot és Eötvöst vagy Kölcseyt soha nem olvasták volna. Úgy tesznek, mintha folyton balladákat írnának prózában. Ha pedig világos a szavuk, teljesen a békebeli napilapok vezércikkeinek és külpolitikai írásainak szellemi stílusát másolják. A tények pontos ismerete és könyörtelenül őszinte feltárása helyett a

szoros következtetés törvényeivel mitsem törődve, sötét hangulatokat, szende vagy tüzes vágyakat meg gyökeretlen elképzeléseket rajzolnak.

Ennek a roppant fogyatkozásnak első forrása kétségtelenül a mai iskolázás helytelen módszerében keresendő. A tantárgyak szertelen sokasága miatt egyiket sem tanulják meg komolyan a diákok, még a magyar nyelvet és irodalmat sem. A tanításnak egyik célja kétségtelenül az, hogy megfelelő tudásanyagot plántáljon a lelkekbe, de sokkal fontosabb a helyes és szabatos gondolkodásra nevelni az értelmet. Annyira túlterhelik az emlékezetet a szervetlenül felhalmozott anyaggal, hogy a gondolkodó képesség valósággal sorvadásra van ítélve. Elképesztő, milyen kevesen ismerik ma már azt az egyszerű igazságot, hogy a szellem érettsége az önálló gondolkodásban áll. Egy alkalommal valami nagyon bonyolult külügyi kérdés megoldását keresték a bécsi minisztériumban és az egyik szerföltött tudós tanácsos azt ajánlotta Andrassy Gyulának, hogy Bluntschli professzor többkötetes művében keressen világosságot. Andrassy csak azt felelte neki: Tanácsos úr, én sohasem szoktam annyit olvasni, hogy ne maradjon hely a fejemben a magam gondolatai számára is. A jó közoktatási politikának ma is csak ez lehet a vezérlő elve, különben olyan értelmiséget nevelünk a hazának, amely felnőtt és öreg korában is magolni és szajkózni fog. Iskolakönyvek helyett napilapokból tanul világnézetet, politikát, magyarságot és műveltséget, mégpedig olyan lapokból, amelyeket kiki az érzelem és hangulat sugallatára választott pártállása szerint keres magának. Magukban és társaságban aztán olyan konok meggyőződéssel ismétlik az olvasottakat, mint a jámbor mozlim a korán szurátáit.

Szellemi életünknek egyik kiáltó fogyatékosága, hogy értelmiségünk zöme még ma is azt vallja, amit egy hétszilvafás nógrádi öregúr mondott a fiatal Prohászka-

nak: Jegyezze meg, professzor úr, többet ér egy oldal szalonna, mint ötven árkus filozófia! — Az ígehirdetők tudják, milyen csekély visszhangra talál a lelkekben az olyan szentbeszéd, amely elsősorban az értelemhez szól, mert szorosan igazolt következtetések elfogadására sürgeti a hallgatókat. A hitszónoktól csak azt kívánja az ájtatos közönség, hogy kegyes hangulatba ringassa vagy istenes megrendülésekbe ragadja, de értelmét és akaratát ne háborgassa. A holnapi magyar népnevelésnek elsőrendű feladata lesz a filozófiai érdeklődést felébreszteni a fiatalságban. Meg kell győzni a világosság után sóvárgókat, hogy a lényegyet kereső, a szabatos és fegyelmezett gondolkodás nélkül a nemzeti élet és művelődés alapvető kérdéseiben e szellemi fegyverzet híján soha nem fognak eligazodni. Akkor majd meglátják, hogy minden kultúra és politikai rendszer mélyén valami teológia rejlik és ez az igazság magyar földön is érvényes. Azt máris sejtik vagy tudják, hogy a műveltség lelke a lélek műveltsége, de kevésbé vagy egyáltalán nem világos előttük, milyen úton lehet arra a teljes magyarságra és tökéletes emberségre eljutni. Bár a katolikus ifjúság a hittudomány fenséges alkotásának rövid foglalatát megismeri a vallásoktatás révén, a kereszténység mégis inkább mint erkölcsi tanítás és vallásos intézmény áll előtte, nem pedig mint az a világnézet, amely az életnek és az egész létnek egyetlen teljességes magyarázata. Ha ez nem így volna, nem tudnának annyira aggály nélkül olyan mozgalmakhoz csatlakozni, melyek a keresztény kultúra lényegével akár nyíltan, akár burkoltan szöges ellentétben vannak.

Ezek a mi hiányosan értesült híveink nem látják eléggé, hogy a keresztény tanítás alapja és gyökere a szabatosan megfogalmazott és szorosan egymásba illeszkedő dogmák rendszere, mely nélkül az egész erkölcs-tan, a lelki élet és a liturgia értelmetlen elméletek és gya-

korlatok halmaza volna. Fiatalságunkban tehát azt az észszerűen igazolt meggyőződést kell most kidolgozni, hogy a keresztény tan a mindenség és történelem titkának egyetlen kielégítő megfejtése és hozzá képest minden filozófia, még a legtökéletesebb is, az igazságnak és tudásnak csak egy töredékét tartalmazza. Akkor majd megértik, mennyire mérhetetlen különbség van a keresztény kultúra, államszemlélet, társadalmi rend és politika, meg az egymást buktató, egymást tagadó és belső ellentmondásoktól hemzsegető divatos rendszerek között. Akkor majd megértik a katolikus gondolat isteni hajthatatlanságát, a megalkuvásoktól való példátlan irtózását. Akkor majd megértik, miért érzi magát a hitében művelt keresztény olyan páratlan fölényben a többiekkel szemben.

Óriási méretű félrebeszélések tengerárja ömlik most a fiataljaink lelkére s azért kell élesen tudatosítani bennünk azt az igazságot, hogy teljes értékű kultúra csak teológikus alapon valósítható meg, mert az egyén és a közösség legfőbb életkérdéseit egyedül ezen az alapon tudjuk megérteni és megoldani. Az a sokféle világnézet, amely ma a kereszténység ellen olyan gyilkos harcot folytat, az isteni világrendtől független emberi világrend győzelmét keresi. Nemcsak az Istenről vallott felfogásában, hanem az ember értékelésében is ütközik a kereszténységgel és ha egyik vagy másik gyakorlati tanításuk hangzás szerint hasonlít is a miénkhez, a kultúra lényegéről vallott nézeteiket el nem fogadhatjuk. Van ugyanis egy nagyon szabatosan meghatározott keresztény antropológia is és mi csak ennek megfelelő világrendet akarhatunk. Mi csak keresztény alkotmányt, keresztény közoktatást, társadalmi jogrendet és közérkölcsiséget fogadhatunk el és elvben sohasem egyezhetünk ki például a szocializmussal merőben azért, mert ez is a proletárok megváltásán fáradozik. Aki minden munkásnak kertes családi házat akar juttatni, még nem szükségképen bará-

tunk és szövetségünk, mert egyáltalán nem biztos, hogy minden tekintetben jót akar az embernek. Mi ugyanis éppen a keresztény tanításból és a hatalmas történelmi tapasztalatból igen jól tudjuk, hogy a kultúra legnagyobb kérdéseit még távolról sem oldottuk meg akkor, ha az egész társadalmat kifogástalan anyagi jólétbe helyezzük, mivel ez az erkölcsi jólét nélkül sem el nem érhető, sem maradandóan fenn nem tartható. Annál kevésbé lehet ilyen kiegyezésről szó akkor, amikor a szociális megváltás ígéretének fejében a lélek és a kultúra legnagyobb javairól való lemondást követelik tőlünk. Ezért kell most hatványozott erővel begyökereztetni a hívek szívébe a klasszikus törvényt: csak az a valódi jó, aminek a forrása is egészen jó és az elvi tévedés még a részleges jót is megrontja. A barbár még nem lesz művelt ember azzal, hogy termes kocsiban utazik és naponta tisztaságtól ragyogó porcellánkádban fürdözik.

Ha majd ilyen szellemi magatartásra, az igazság mély megismeréséből fakadó értelmi hajthatatlanságra neveljük fiatalságunkat, kifejlődik bennük az a biztos érzék, amely nyomban átlát a szitán és élesen elválasztja a jószándékot a tévedéstől és a szavak édességében megérzi a kábítás mérgét. Ez lesz az egyedül helyes magyar észjárás, amely szeretettől és gyűlölettől függetlenül magát a dolgot nézi vagy még jobban mondva, feltétlenül szereti az igazságot és feltétlenül gyűlöli a hazugságot, főképen a megejtően kedves magyar hazugságokat, mert azokra már sokszor ráfizettünk.

Amikor azt akarjuk, hogy a holnapi magyar élet rendje egészen keresztény legyen, mert ez az egyetlen emberi álláspont, amely az értelem előtt kifogástalanul igazolható és amikor népünket az isteni kultúra teljességébe akarjuk vezetni, ezzel nemzeti életünket akarjuk a legmagasabbra fejleszteni. A mondottak után fölöslegesnek tartjuk bizonyos magyarkodóknak idevágó ki-

fogásaira válaszolni, mert az igazság világosságába állítva ürességük túlon túl nyilvánvaló, de a szellemi műveltségről tárgyalva egy dolgot különösen ki kell emelnünk, és ez a magyar nyelv kérdése. Aki értelmiségünk beszédjét és írásmódját tüzetesen megfigyeli, kénytelen megállapítani, hogy ezek a különben igen derék magyarok nem tudnak jól magyarul. Márpedig a műveltségnek egyik elemi követelménye, hogy tökéletesen beszéljük azt a nyelvet, amelyen gondolatainkat kifejezzük. Tudjuk, lényegesen nehezebb a magyart jól megtanulni, mint akár az olaszt vagy a franciát és éppen azért a született magyarnak is több gondot kell rá fordítania, hogy anyanyelvét szépen beszélje. Ennek nyelvtani, lélektani és történelmi okai eléggé ismeretesek, de egy mozzanatra külön rá kell mutatni. Nálunk még nem fejlődött ki a nemzeti nyelvnek az a szerető és majdnem áhítatos tisztelete, amelyet másutt tapasztalunk. Bámulattal magasztaljuk azt a magyar embert, aki jól megtanult angolul vagy franciául, de még sohasem hallottam, fiatalok társaságában sem, hogy azért dicsérték volna valakit, mert tökéletesen beszél magyarul. Akármint forgatjuk is a dolgot, ez bizony barbárság! Szégyenkezés nélkül nem lehet gondolni a suta és bárdolatlan felszólalásokra, amelyeket gyűléseken és vitákon elszenvedünk. Jó honfitársaink legtöbbje úgy bánik nyelvünkkel, mint a cipész a talpbőrrel vagy a kovács a lópatkóval. Hasznos és szükséges jószág a kezében, és semmi több. Izéről és szépségéről sejtelmük sincs, mert irodalmunkat is inkább kötelességből tanulták meg, mint szeretetből és tudatos lelkesedéssel. Szinte ujjainkon lehetne megszámolni azokat, akik a középiskola befejezése után nyelvünk klasszikus mestereit tovább olvassák magyar ízlésük és műveltségük gazdagítása végett.

Az előadásban és társalgásban megtúrt, sőt elfogadott zavaros mondatszerkesztés, a laza és hanyag kifeje-

zés mód egyszersem azt is mutatja, hogy a beszélők és írók gondolatmenetei is ugyancsak homályosak és fegyelmezetlenek, mert inkább érzéseket vagy kezdetleges ötleteket tolmácsolnak, mint igazi gondolatokat. Aki ugyanis világosan és szabatosan gondolkodik, hasonlóképpen szokott beszélni is. Pázmány szoros kötésben és a logika kemény törvényei szerint járatta az eszét és azért a magyar paraszt ma is jobban megérti az ő beszédjét, mint a mostani szónokok legtöbbszörének vezércikk kaptafájára készült mondókáit. De az is igaz, hogy Pázmánynak volt mondanivalója, és mindig igazságot hirdetett, nem pedig meggyőződés nélkül vagy vaksi rajongásból betanult szövegeket.

A jellemet alakító és kifejező cselekvés közvetlen forrása az akarat és az érzelmek. Az akarat keménysége és az érzelmek mélysége nélkül az életre és alkotásra való jellemet kialakítani nem lehet. A nagy célok világos látásából és a nagy szeretet szenvedélyéből fakad a termékeny cselekvés. A keménységen itt nem durvaságot és könyörtelenséget értünk, hanem következetességet és hűséget olyan értelemben, mint az Írás mondja: erős, mint a halál, a szeretet. A mai magyar társadalom jellemében nem domborodik ki, sőt nagyon is kevés ez a keménység, mert a nevelésünk sem kemény. Ennek egyik kétségtelen bizonyítéka, hogy nincs meg bennünk a munka erős szenvedélye, holott erre nekünk szegénységünk miatt különösképpen szükségünk volna. Tőkében és nyersanyagban szegény ország csak akkor állhat fenn és politikai függetlensége akkor szilárd, ha lázasan dolgozik és tőkehiányát mennyiségben és minőségben többértékű munkával pótolja. Nálunk a legtöbb ember csak állást és fizetést keres, de nem munkát. A szülők véleménye ebben egészen megegyezik a fiatalokéval, mert általában azt az embert tartják szerencsésnek és boldognak, aki olyan állásba tud jutni, ahol nagy a jövedelem

és igen kevés a munka. Ilyen társadalomban az élet fényes napjai a mulatság és a szórakozás ünnepei, nem pedig az alkotás és termelés hétköznapijai; a munka ellenben kényszerű robot és nem érték és élettartalom. A magyarságnak léte függ attól, mennyire fogjuk ifjúságunkban a munka szenvedélyét felébreszteni vagy fel-fokozni.

Fiataljainkban kétségtelenül eleven a hazaszeretet és tudatosan foglalkozik legfőbb tárgyával, a népi problémákkal. Ezek a fiatalok nem akarnak többé nyomorgó, műveletlen és proletár magyart látni a hazában. Ebben a tekintetben a régi állapottal szemben roppant haladást tettünk és ez mind befelé, mind külpolitikai téren lényegesen megjavítja helyzetünket. Most csak arra kell vigyáznunk, hogy a közösségi eszme győzelmét sürgetve a személyiség kultúráját feltétlenül biztosítsuk. Ehhez a szellemi és erkölcsi műveltségnek az a teljessége kívánatik, amelyet egyedül a kereszténység képvisel és nyújt, mert az egyén és közösség ellentéte csak a kereszténységben oldódik fel, mind az elmélet, mind a gyakorlat síkján.

Széchenyi mutatta meg nekünk lángelméje alkotó hevében, milyen isteni feladat egy nemzetet megtartani az emberiség számára és az ő óriás lelkének lendületéből szállt ezekbe a fiatalokba. A mi helyzetünkben, a világpolitikának ezen a folytonos feszültségben álló területén, a nagy ragadozók ütköző vonalán népünket magyarnak megtartani és a magas kultúra szintjére emelni van akkora feladat, mint sokkal kedvezőbb viszonyok között, mérhetetlen anyagi erők birtokában világbirodalmat teremteni. Ha ennek a páratlanul fenséges küldetésnek látomása megragadja és állandó hevületben tartja fiataljaink lelkét és ha a fenyegetettség és bizonytalanság mállasztó félelmét az akarat keménysége legyűri bennük, a mai kereső nyugtalanságból új magyar száza-

dok születnek, amikor majd nemcsak a szenvedésben, de a cselekvésben is nagyok tudunk lenni.

Amilyen súlyos tévedés a nemzeti érdekek szolgálatában teljesen megfeledkezni az emberiség egyetemes érdekeiről, éppen olyan végzetes hiba lenne merő rövidlátásból és gyerekes hiszékenységből kívülről jövő kápráztató ígéreteknek hitelt adnunk, pedig erre nálunk igen sokakban ijesztően nagy hajlandóság mutatkozik. Ha fiatalságunkat egyrészt erre a becsületesen, de okos hidegen mérlegelő gondolkodásra, másrészt népünk belső megerősítésének kemény munkájára neveljük, minden politikánál eredményesebben biztosítjuk a nemzet szellemi egységét is. Szívük mélyén ezek a hűséges nyugtalanok mind ez után sóvárognak és nem szabad engednünk, hogy hivatlan próféták ködbe vezessék őket.

Az állam sorsa

Minap egy Rómában élő külföldi rendtársammal rőt-tam a főváros utcáit. Szerfölött érdekelte őt ez a mi különös magyar világunk s alig győztem rengeteg okos kérdésére lehetőleg szabatos válaszokat adni. Egyik kérdése azonban úgy csapott a lelkembe, mint a mérges nyíl az eleven húsba: hol vannak a gyerekek a pesti utcákról, mert itt csak felnőtteket és öregeket lehet látni? Legnagyobb szégyenünket valósággal dadogva magyaráztam el neki. Az idegen megütközött azon, ami a pesti népnek már fel sem tűnik. A fővárosi utcák gyermektelensége mutatja, hogy a magyarság igen nagyrésze kihalásra ítélte önmagát és magában az egész nemzetet. Éppen azért a magyar család termékenységének visszaállítása létkérdése az országnak és mérhetetlenül fontosabb, mint az iskolaügy, a hadügy vagy a külpolitika.

Hiába építünk nagyszerű iskolákat, ha az osztályokba nem kerül gyerek. Hiába a legújabb rendszerű gépesített felszerelés, ha nem lesz ifjúság, aki fegyvert fogjon. A külpolitikában pedig csak annak a népnek van súlya, amelynek életerejét a magas születési arányszám igazolja. Kicsi vagy elfogyó népekkel mint elhanyagolható mennyiséggel játszik a történelem. Mindig így volt ez, de ma különösen nagy szerepet játszik a nemzetek versenyében a népesedési kérdés, mert a politikai nézetek ebben az irányban lényegesen megváltoztak. Valamikor elég volt az ország földrajzi helyzete, az együtt-

élés megszokásának ténye, a közös hagyomány, az uralkodóház hatalma és tekintélye, a vezetőnép számbeli és műveltségi fölénye, hogy több népet egy birodalomba fogjon össze és békés egyetértésben megtartsa. Ma ez a birodalmi gondolat kétségtelenül újból jelentkezik, mint gazdasági és politikai szükségesség, azonban előreláthatólag még sok idő fog elfolyni, míg olyan formát ölthet, amelyet a népek közös akarattal, önkéntes belátásból elfogadhatnak. Ma a népiség elve a szétszórt népcsoportokat és tagokat szorosabb egységbe kapcsolja, de ugyanakkor lényegénél fogva más népekben is hasonló törekvéseket indít el és a nemzeti érzést korlátokat nem ismerő szenvedéllyé fokozza. A közlekedés gyorsasága ugyan megszüntette a földrajzi határokat, gyepűket és távolságot, de a szellemi távolság a népek között döbbenetesen megnőtt, határsorompók és drótkakadályok bevonultak a lelkekbe és jobban elválasztják egymástól az embereket, mint többezer kilométeres messzeség. Az egyesek individualizmusa nemzetivé változott, a fajszeretet csendes tüzei vadul lobogó máglyákká erősödtek a szivekben és olyan egységbe olvasztják a népeket és olyan türelmetlen szenvedéllyé szilajodtak, aminőt eddig a történelem nem látott. Innen ered aztán a törekvés, hogy országhatárnak egyedül a népi határt tekintsék. Talán a természet kemény parancsa szólal meg erősen eltorzítva ebben és figyelmezteti a könnyelmű népeket a fenyegető végzetre: csak az a föld marad a tiétek, amelyet családdal és gyermekkel tudtok megszállni, csak az a föld marad magyar, amelyen szaporodó magyar családok vertek gyökeret. Ezért a magyar állam sorsa elsősorban a magyar anyák akaratától függ és nem a kormánytól, az országgyűléstől vagy a külügyi vezetéstől.

Ez ma népünk legsúlyosabb politikai és erkölcsi problémája, amelynek megoldását elodázni többé nem

lehet, hacsak nem akarjuk az üdvösséget és a hazát egyszerre elveszíteni. A magyar középosztály politikai rövidlátása és korlátozottsága e téren egyenesen félelmetes. Terméketlen és nevetséges ábrándok után lohol és a valóságról egészen megfeledkezik. Vezetőosztálynak mondja magát, követeli is magának a jó állásokat, de a népet félrevezeti. Nacionalistának tudja magát, de a náció legfőbb érdekeiről többnyire halovány fogalma sincs. A felelősséget hangoztatja szüntelenül, de szökik az igazi felelősség elől. A magyarságot irtó bűn, a gyermekáldás szabályozása a középosztályt sorvasztja és tőle tanulják el a többiek. Amint életmódban, igényekben és divatban utánozzák az alsóbb osztályok a felettük levőket, bűneikben is szintúgy követik őket. E tények ma már minden látó ember előtt ismeretesek, de a kérdés megoldását illetőleg hiányzik az egyetértés és elmarad az elhatározó, a megváltó cselekvés.

Sokan, a legtöbben a gazdasági helyzetre hivatkozva igyekeznek mentegetni magukat és igazolni ezt a végzetes óvakodást az élettől. A felelősségre hivatkoznak, amellyel állítólag a gyermekeiknek tartoznak. Nem akarják világra hozni azokat, akiknek nem tudnak megfelelő jövőt biztosítani. Nevetségesen együgyű ez a védekezés! Még a néptelenedő nyugaton, Franciaországban és Angliában, sőt a szegény Magyarországon is közismert tény, hogy a jómódú rétegekben legkevesebb a gyermek, míg a szegény családok népesek, sőt a legszegényebbek hemzsegnék az apróságoktól. Itt is érvényesül a törvény: a szegény és kevés igényű népek termékenyek és erősek, a gazdagok pedig kivesznek és elgyöngülnek. Igen, a gazdag nehezebben tart el sok gyermeket, mint a szegény. Bármilyen különösen hangzik is, ez a tiszta igazság. A gazdagnak annyi nélkülözhetetlen szükséglete van, annyi felesleges és ostoba igény fojtogatja, a fényűzés olyannyira megterheli, hogy a legfontosabbra, a gyermeke

már nem futja. Budapesten legvagyonosabb társaság a zsidóság és ennek van a legkevesebb gyermeke. A gazdagok összeesküvése az élet áldása ellen már jóval a háború, a forradalmak és gazdasági válságok előtt közismert gyakorlat volt. Valóban azt kell mondanunk, hogy a sok pénz, a nagy jövedelem első ellensége a gyermeknek és nem engedi megszületni a holnap fiatalságát. Vagyis a népesedési kérdés elsősorban nem gazdasági probléma, hanem egészen másvalami. A nyugati társadalom s benne a magyar is az álkultúra áldozata. Valahányszor az erkölcsi haladás nem tart lépést a gazdasági fejlődéssel, szükségképpen bekövetkezik a születések számának csökkenése és a nemzet rohamos elsorvadása. A könnyű élet megszokása és az élvezetvágy hatalmába keríti a lelket s az ilyen lélek irtózik minden lemondástól és áldozattól. Kínos nyűg lesz neki a gyermek, még hozzá a több gyermek. Elveszti érzékét a mély és tiszta örömök iránt, a szeretet és szolgálat nagyszerűségét nem is sejti, valami beteg barbárságba süllyed le, amelyből felemelkedni majdnem lehetetlen.

Ha pedig az erkölcsi erők hiánya legfőbb oka a nemzet sorvadásának, logikusan következik, hogy a bajt megszüntetni egyedül a vallási élet megerősítésével tudjuk. Az életirtó bűn mindent elnyelő áradását visszaszorítani a mostani világrendben csak a kereszténység tudja, mégpedig a katolikus Egyház, mert csak ennek van logikusan zárt erkölcsi rendszere. Ez tanítja és igazolja következetesen, kibúvót és megalkuvást nem ismerve a lemondás feltétlen köteleességét, ez mutatja meg, hogy a lelki javak lényegesen magasabbrendűek, mint a testi élvezetek, s ez láttatja meg az emberrel a kényelem és a könnyű élet borzalmas sivárságát és az egész mai kultúra kietlen ürességét. De a helyes látás még önmagában nem elegendő. A kereszténység több, mint tanítás és belátás. Eleven és közvetlen életközösség a bűnben elhalt

életet újjáteremtő Krisztussal, és határtalan bőségű szellemi erőforrás, amely képessé tesz a legnagyobb áldozatokra is. A magyar állam sorsa tehát végeredményben attól függ, vajjon népünk többsége és főleg vezetőrétege ismét elfogadja-e a teljes kereszténységet, annak minden áldását és minden parancsát. Ha pedig továbbra is beéri a neobarokk valláspótlékkal, amely többnyire csak díszítése az életnek, de nem a jellem formája, nem hűséges egyetértés Istennel és a cselekvés állandó sugalmazója, sirba viszi magával a nemzet jövőjét is. Fajtánknak legvadabb ellensége ma a magyar szívekben tanyázik, mint halálos hazugság és gyávaság. Hazugság bennük a hazaszeretet, mert nagyobb országot akarnak, de több magyart nem. Lángolnak a revízióért, de jaj annak, aki fejükre olvassa bűnüket és a legfontosabb revíziót sürgeti tőlük. Készségesen és bátran meghalnak a hazáért, de semmi ellenségtől nem rettegnek annyira, mint a harmadik és negyedik gyermektől. Ezt a hazugságot és gyávaságot egyedül a mély és átélt kereszténység képes legyőzni a lelkekben s azért a legjobb magyar politikát azok csinálják, akik őket Krisztus közösségébe vezetik. Mondjuk csak ki egészen nyíltan: itt milliókat újra meg kell keresztelni, de már nem vízzel, hanem a Lélek újjáteremtő erejével, amely kinyitja hazugságtól vakult szemüket az élet igazi és örök értékeinek meglátására és megkíváncsatja velük azt a boldogságot, amelyet egyedül a népes családok tagjai élveznek. Majd ha megint tudják, hogy az életet akaró Istennek fognak számot adni sáfárkodásukról, az üdvös rettegés az erkölcsi világrend Urától számúzi szívükből a gyávaságot. Akkor majd nem törődnek a gúnyolódók szennyes megjegyzéseivel és bátran szembenéznek azokkal, akiknek jobban fáj a mások hősies becsületessége és áldozatos magyarsága, mint a saját hitványságuk szégyene.

Ezt a lelki változást, ezt az erkölcsi ellenforradalmat

semmiféle politika nem tudja végrehajtani, mert az Egyház dolga ez, s az államnak az a teendője, hogy az Egyház munkáját minden erejével támogassa.

Van azonban az államnak más teendője is. A társadalmi élet az átlagos család igényei szerint szerveződik. Ahol az átlagos gyermekszám a kettő, ott a sokgyermekes család roppant hátrányba kerül a többiekkel szemben. Az adórendszer, a lakáspolitikai, a jövedelem megoszlása, az általános életszínvonal mind ehhez igazodik s aki kivételt tesz, annak valósággal tűrhetetlen lesz a helyzete. Társasházakra, komfortos lakásokra mindig akad tőke, de a kislakások építése az ilyen társadalomban nem fizeti ki magát, tehát nem is jut rá pénz. Mindennél beszédesebb példa erre a mi fővárosunk. Csoda-e, ha a sokgyermekes munkás szocialista lesz, amikor azt látja, hogy a kapitalista társadalomban neki csak akkor jut emberi lakás, ha a közpénzekből építenek lakótelepeket? Magánvállalkozás erre a mai gazdasági rendszerben nem kapható. A sokgyermekes családra nehezedő gazdasági nyomás tehát a másik oka a születések csökkenésének. Annyira közismert tény ez, hogy bővebb ismertetésével teljesen felesleges foglalkozni. A kapitalista gazdaság csak egyént ismert, csak egyénben gondolkozott és a családot nem volt hajlandó tudomásul venni. Ez volt a rendszernek legsúlyosabb tévedése, bár a szocialisták egyáltalán nem ezt kifogásolták benne. Odáig ment a mély kultúra rombolásában, hogy a nőt, sőt az anyát is kiszakította a családból és mint olcsóbban fizetett versenytársat állította a férfi mellé. Ezért kezdték a munkásszülők is csakhamar valóságos csapásnak tekinteni a gyermekáldást s ma már éppúgy menekülnek tőle, mint a felsőbb osztályok vagy a kiscsodák. Mivel az államnak ma nem lehet nagyobb és sürgősebb gondja, mint a népesedés kérdése, ezért kell olyan gazdasági rendet bevezetnie, amelynek tengelyében a család áll. A szociális gondolat ugyan lassankint utat

tört magának a közvéleményhez és már majdnem mindenki szociális húrokat penget, a szociális igazságosság tartalma azonban még ma is szinte teljesen ismeretlen a közvélemény előtt. Tartalmát ugyanis elsősorban a család jogos gazdasági és egyéb igényei határozzák meg. Jól tudjuk, ma nem egy üzem van, amely nem tud családi bért fizetni, de annak oka nem a gazdasági kényszer. A gazdaság, ha helyesen van megszervezve, a nemzet minden tagját jól el tudja tartani. Azért az állam kötelessége a gazdaságnak olyan szervezeti formát adni, hogy az céljának meg tudjon felelni. Ez a szervezeti forma pedig csak a hivatásrendiség lehet.

Sőt még tovább is mehetünk! Megfelelő gazdaságpolitikával a sokgyermekes családoknak gazdaságilag kedvezőbb megélhetést nyújthatnak, mint a többinek, az egykéseknek. Ebből a célból új örökösödési törvényt kell hoznunk, mely részleges vagyonvesztéssel sújtja az egykézőket. Ugyanezt az elvet kell alkalmaznunk az adózás terén is. Rendkívül tanulságos igazolása e javaslat hatékonyságának a Michelin Művek kezdeményezése a franciaországi Clermont-Ferrandban. Egy gyermek után a pótlék 100 frank volt havonként, két gyermek után 200, három után 405, négy után 540, öt után 675 és nyolc után 1080 — egészen 16 éves korukig. Az eredmény nem is késett. 1924-ben a Michelin-családokban a születési arányszám 25.1 volt, míg a környék többi családjaiban csak 14.6 születés esett ezer lélekre. 1929-ben a Michelin-családokban ez a szám 29.8-re emelkedett, míg a többiekénél 11.9-re csökkent. Még azt is hozzá kell fűzni, hogy a Michelin-családok nem külön munkásvárosban laktak, hanem szétszórtan az egész környéken, az egykétől átfertőzött környezetben.

Ezt a célt szolgálja a most végrehajtásra kerülő nép- és családvédelmi törvényünk. István király óta a legbölcsebb és legszükségesebb magyar törvény, de önma-

gában, átfogó gazdasági reform nélkül csak részben fogja orvosolni a súlyos bajokat, amelyeket egy elveiben téves gazdasági és társadalmi rendszer okozott a magyarságnak. A nép életszínvonalát, vagyis a munkajövedelmet emelni csak többtermeléssel lehet. Ámde a tervszerűtlen, kontingentáló kapitalista rendszer már egyenesen útjában állt a többtermelésnek, aminek hazánkban legkirívóbb példáját a cukorkartell szolgáltatta. Amikor a dorozsmai gyerekek még hírből sem ismerték a kockacukrot, a kartell ezer holdakkal csökkentette a cukorrépa vetésterületét. Az ilyen gazdaságpolitika csak azért volt lehetséges, mert a közgazdaság irányításában a nemzet elsőrendű érdekei nem játszottak szerepet. Liberális közgazdák, mint legújabbán Marlio is, számosan nyíltan elismerik, hogy a rendszer a vezetők hibájából teljes válságba jutott, de azért a megfelelő következtetéseket e tényből nem hajlandók levonni. Elismerik, hogy a fejetlenség, rövidlátás, kapkodás és szellemi renyhesség megbénították a termelést. A gazdaság önmagától, külön irányítás nélkül nem fogja a család igényeit szolgálni. Márpedig éppen a legutóbbi példátlan válságból tanultuk meg, hogy a fiatal korosztályok kiesése és a legfőbb fogyasztónak, a gyermeknek hiánya volt egyik oka a gazdasági szervezet összeomlásának. Ebben az esetben is beigazolódott: amikor az ember szembefordul a természettel, a természet könyörtelenül bosszút áll rajta. A neokapitalista reformeszmék már eleve bukásra vannak ítélve, mert a társadalmi életnek legfontosabb elemét, a családot és annak közgazdasági szerepét újból kifelejtik a számításból. A gazdasági szervezet tehát csak akkor fog meggyógyulni, ha a családot állítjuk annak középpontjába. Ez éppen annyira közgazdasági, mint nemzeti érdek. Racionalizálunk, vagyis állandóan észszerűbb gazdálkodásra törekszünk, de az eddigi racionalizálás csődöt mondott és kiűnt, hogy a legolcsóbb termelés lesz a legdrágább, ha

a fő emberi tényezőt, a családot kihagyjuk a számításból. A megbámult és agyonmagasztalt okszerűség oktalannak bizonyult, de a kellő belátás az illetékeseknél még mindig késik, mert a magasabb emberi műveltség iránti érzékük megdöbbenően eltompult.

Ezért nem látjuk a gyökeres fordulatot és a magyar létérdek parancsának valóban komoly megértését a középosztályban sem, amely ma a nemzet életét irányítja. Gátlás nélkül garázdálkodik tovább a régi könnyelműség bűne, pedig éppen ennek az osztálynak kellene ma komoly bűnbánatot tartania és jóvátennie, amit népünk ellen gyilkos, rossz példájával vétkezett. A részleges javulás némi jelei ugyan mutatkoznak már, de ezek még túlságosan szórványosak és a közvéleményt egyáltalán nem tudták megfordítani. Azonfelül nem egy vállalkozás a műkedvelő honmentés komolytalanságával tündöklök s csak arra jó, hogy a nép szemében teljesen lejárassa a halálosan szent gondolatot. Nem éri meg a fáradságot, hogy ezeket részletesen ismertessük, mert megsértenők a képmutatás idült érzékenységet és a tiltakozás rikácsolása csak erősítené a magyar élet ellen összeesküvők helyzeti fölényét. Együgyűség volna megtérést várni azoktól, akik a bűnnel együtt nőttek fel és egyetlen, legfőbb két gyermekük jövőjét is súlyosan veszélyeztették vagy talán el is játszották önámító és rövidlátó önzéssel. Hiába is mutatnók meg az ilyen elvakultaknak, hogy az agyondédelgetett, elkényeztetett gyermeket megfosztották legfőbb vagyonától, a kemény, harcot bíró jellemtől. Melegházi virágot ültettek a magyar élet szikes földjébe és pálmákat neveltek a Kárpát-medence zord történelmi éghajlatában. Pedig a kemény nevelés az egyetlen időálló örökség, amelyet magyar gyermek szülőjétől kaphat. Arról sem beszélünk, mit fognak tenni a szerencsétlenek, ha majd e véres mérkőzésben a háború démonja a halál malmára önti a fiatalságnak százazreit. Itt marad-

nak mint valami elátkozott emberkert, amelynek fái nem terem többé gyümölcs!

Az a fiatalság, amelytől bűnös anyák és apák elvet-
ték az élet jogát, hogy a világra jött kevesek urasabban
és könnyebben élhessenek, éppen ezeknek fog hiányozni.
Hiányzani fognak a békében mint munkatársak és a
háborúban mint bajtársak. Emberben, fiatal erőben sze-
gény nemzet vagyomban, hatalomban is szegény lesz és
szolgája az erősebbnek. Csak annyi jut neki minden-
ből, amennyit a másik meghagy és igazában nem is él,
hanem csak nyomorban tengődik, míg a teljes megse-
misülés bekövetkezik.

Hamis volna ez a kép, ha meg nem mutatnók a nagy
ígéretet is, amelyet ifjúságunk egy hatalmas táborra jelent.
A magyar holnap csodálatos ígérete ez, mert könyörte-
lenül szakított szegény apáinak minden balgaságával és
az élet Teremtőjéhez szegődött győzelmes szolgálatra. A
dolgozók minden rétegéből sorozza tagjait: tanárok és
tisztviselők, gazdák és béresek, iparosok és napszámosok
fiai fogtak kezét egymással és nem öregszenek meg, míg
hősi akaratukból meg nem születik a sokgyermekes, erős
Magyarország. Nem hisznek a forradalomban, de annál
inkább abban a titokzatos erőben, amelyet a Krisztussal
való életközösségben megtaláltak.

A magyarság értéke

A történelem jóval több, mint eseményeknek hol lassan, hol rohanva hömpölygő folyama, mert ítéletet is hord magában: mozgalmak, kultúrák, egyének és nemzetek ítéletét egyformán. Erősebben akkor figyelnek fel erre az emberek, amikor a nagy válságidőkben könyörtelenül megméretnek a népek. A pusztta létért vállalt halálos küzdelem nemcsak hallatlan erőfeszítésre, de önvizsgálatra is kényszeríti őket: az ítélet visszhangja ez a lelkekben. A gyötrellem megtisztítja a lélek szemét és feltépi a hazugságok ködtorlaszát, amely mögé menekülni szoktunk a valóságtól és az élet szent törvényei elől. Ilyenkor szertefoszlik a jelentéktelenségek bűvölete és bekövetkezik az értéket kutató és láttató számvetés.

A magyarság is ítélet alatt áll most és számvetésre kényszerítették. Fiatalságunk a roppant kényszer nyomása alatt keresi nemzeti létünk és megmaradásunk gyökereit és megtartó értékeink felismerését. A nagy szeretet élesen látóvá tesz, de ugyanakkor vajmi könnyen el is vakít, ha nincs birtokunkban a feltétlen érvényű zsinórmérték. A merőben érzelemtől vezetett ember elvakult lesz és vaksága annál veszélyesebb, minél szentebbnek tartja az érzést, amely uralkodik rajta. Egy hortobágyi ménés láttára áhítatba esik, mert az magyar, és a nemzeti bűnöket is cirógatja, mert a mi bűneink azok. Teljesen igaz, hogy a mi népünk az első nekünk, mert a miénk, amint az asszonyok közül is csak egynek mondjuk: édes-

anyám, de végzetessé lenne ez a szeretet, ha az önismeret útját elvágná.

Egészen helyén van, sőt mindenképen szükséges, hogy népünkben tudatosítsuk, mennyi értékkel és alkotással gyarapítottuk az emberi művelődés közös vagyonát. Különösen amikor végigömlik az országon a külföld, más népek csodálásának láza, elevenen kell tartanunk a közvéleményben a meggyőződést, hogy azért nem vagyunk hitványabbak más nemzeteknél. Emlegezzük csak büszkén a magyar tehetségek alkotásait. Sokszorosan megtizedelt, képtelenül mostoha sorsú nép művei ezek. Talán még azt is hozzátehetjük, hogy éppen életünk sanyarúsága és szerencsétlensége miatt egy kissé a tehetségek temetője is ez az ország. Nem tudtunk szervesen fejlődni, nem volt módunk rá, mint annyi más szerencsésnek, mert történelmi utunk nagy darabon beszakadt. Mindenben elmaradtunk a többiek mögött és két századon át csak a pusztta létért viaskodtunk két nagyhatalom malomkövei között őrlődve, amíg nyugaton az Escorialt meg a versailles-i palotát építették, nekünk nem volt elég pénzünk, hogy a végvári erődvonalakat karban tartsuk. Amikor Brüsszel, Köln, München és Bécs a barokk műveltség nagyságát örökítették meg irodalomban és művészetben; amíg ők Rubens remekeit és Bossuet, Racine és Pascal lángelméjét élvezték, nekünk a vérünk és vagyonunk fogyott szüntelenül. Amíg a nyugati városokban világrészek aránya halmozódott össze, nálunk a mindennapi kenyér is borzalmasan kevés volt. A franciák és flamandok selyemben jártak, amikor a mi népünknek kenderrongyból is kevés jutott. Technikában, iparban, földművelésben, kereskedelemben és művészetben egyformán elmaradtunk Nyugat mögött és egy század is kevés volt arra, hogy a roppant vérvesztés ájultságából felocsúdjunk.

Van azonban sok más néppel szemben egy roppant

előnyünk, amit mi magunk sem értékelünk eléggé. Egy kiváló külföldi pap, aki jól megismert bennünket, ezt így fejezte ki: Magyarország a korlátlan lehetőségek hazája, hogy itt magas keresztény kultúrát teremtsenek. Ezt sajtóságoosan azzal okolta meg, hogy nálunk, bár sok a szegény, a proletár, de nem sok még az egészen elproletárosodott lelkű ember. Az ő hazájában már egészen fordított a helyzet. A proletár lélek kiégett lélek, akinek a földi táplálákon kívül más igénye nincs. A lélekről magáról sem vesz tudomást, és hasznos, meg élvezeti értékeken kívül minden más iránt érzéketlen. A vallást már nem is gyűlöli, mert teljesen közönyös vele szemben: egyszerűen nem érti, mire jó és mire való. Nálunk még a szocialista eszmékkel fertőzött munkásság magatartása sem ilyen. Mi még nem tartunk ott, ahova például a huszas években a madridi nép egyrésze sülyedt. Volt akkor Madridban a jezsuitáknak egy hatalmas felső ipariskolájuk, amelyben az egyszerű nép gyermekei nyertek elsőrendű szakoktatást és nevelést. Az egyik tanárnak az az ötlete támadt, hogy ezek által hatolnak be abba a kommunista övezetbe, amely a fővárost körülvette. A legkatolikusabb király országában a munkásgyermekek kövel fogadták a fiúkat és a velük tartó pátert. Az első kísérlet alkalmával vissza kellett vonulniok. Legközelebb aprópénzt dobáltak vissza a kis vadaknak és csak így tudták megközelíteni őket. Ezt az adatot a vállalkozás kezdeményezője, P. Romaña közölte velem. Nálunk még az a munkásság is könnyen hozzáférhető, amelyet már nagyon elvadított tőlünk az ellenség, mihelyt olyan pap megy közéjük, aki érti a nyelvüket és lelküket, és akin megérzik, hogy szinte minden idegével, szívének minden szenvedélyével vallja azt a hitet, amelyet hirdet.

Az egyik rossz természetű esztendőben, amikor a gazdasági válság legmélyén vergődtünk és az alföldi munkásság képtelen inségben sinylődött, még akkor is szót lehe-

tett érteni ezekkel az elvágódott emberekkel. Aki összeült velük okos beszédre és az őszinte hangba beletette a szívét is, annak megmutatták a lelküket. Gyötrelmükben Moszkva felé is figyeltek, de a Vatikán javaslatát is mohón hallgatták. Megtöltötték a templomot, iskolatermet mindenütt, ahol meghirdették a keresztény szociális előadásokat. Egyenesen megdöbbenő volt egy franciaországi tapasztalat. Lens-ben, az északi bányavidék egyik központjában 8000 magyar élt, jórészt szénbányászok. Az itthoni nyomorúság verte őket oda. A kommunisták ropant ügyesen környékezték meg őket és alaposan képzett magyar elvtársakkal dolgoztak köztük. Előadásaimra ők is eljártak, de egy idő múlva megelégtették működésemet és véget akartak annak vetni. Megelőző értesítés nélkül nyilvános vitára hívtak ki, hogy a tömeg előtt leszámoljanak velem. A forradalom, a politika, a gazdaság kérdései alig érdekelték őket és már azt hittem, unalomba fullad az egész gyűlés, amikor az egyik elvtárs elém vetette a kihívást: Azt mondja meg az úr, van-e Isten vagy nincs? Nyomban elkapta az izgalom a társaságot, amely a kapitalizmus keresztény bírálatát és a marxizmus cáfolatát csak merő udvariasságból hallgatta végig. Még ott a messze idegenben is ennyire magyar maradt a lelkük, jóllehet az egész szellemi légkör vallástalansággal volt telítve.

Mindez csak azt mutatja, hogy a mi népünknek még van érzéke és igénye az élet feltétlen értékei iránt. Nem elmaradottság és kezdetlegesség ez benne, mint egyes vak írástudók hiszik, hanem az egészségnek, a néplélek fiatalságának bizonyossága. A lélek élete ugyanis akkor alszik ki véglegesen, amikor már nem tesz különbséget érték és értéktelenség között, amikor az igazság nem érdekli többé és a rosszat is jónak mondja. Azért, aki Istent elveszti, szükségképen elveszíti a maga életét is. Az ilyen önmagát rombolja le, mert megtelik keserőséggel, gyűlölettel és

embertelenséggel. Azzal öli meg önmagát, hogy nem akar többé látni és alkalmatlan lesz a művelődésre. A belévetett rossz magtól megromlik a lélektalaj és a halálos kietlenség keríti hatalmába. Dosztojevszkij megszállottjai, akik az új Bábelt építik és Gorkij kárhozott messiásai mind ebből a társaságból kerülnek ki, akár mint vezetők, akár mint sugalmazott és szellemi rabszolgaságba kábított tömegek. Ez a nép az, amely tudatosan lemond a halhatatlanságról és ezzel léleksivataggá változtatja a földi létet is. Vallása a szocializmus lesz, istene a nemzeti vagy emberi közösség és üdvössége a hiánytalan szociális jólét. Ez az emberfajta beéri az ember alatti élettel és csordává züllesztí a társadalmat. Aki pedig nem hajlandó igényeit ennyire lecsökkenti, azt a rendszer ellenségének, átkos forradalmárnak tekintik és megsemmisítik. Ezeknek szemében Ágoston püspök, Asszisi Ferenc, Erzsébet asszony, Don Bosco, Pascal, Lacordaire, Prohászka csak az emberi nem ellensége lehet. Ez a rendszer kiereszti a közösségből a legjobbakat: az emberiség színéjavát gonosznak bélyegzi és a teremto szeretet lángelméit szellemi söpredéknek tartja. A nyugati társadalom igen nagy része már ebbe a mélységbe csúszott és értékvak-sága emberileg gyógyíthatatlan.

A magyarságot még nem kapta el ez a démoni áramlat, amely a vallástalanságban látja a művelődés legfelső fokát. Talán az is szerepet játszik ebben, hogy azok a népek, amelyek az ateokráciát leginkább hirdetik, jó-részt politikai létünket is veszélyeztetik. Bármiképen is magyarázzuk magatartásunkat, nyilvánvaló tény az, hogy művelődésünk folytonosságát nagyjában megőriztük és olyan végzetes törések nálunk eddig nem következtek be, amilyeneket más népek szenvedtek. Szinte azt kell mondanunk, hogy még a protestáns magyar lélekben is van valami katolikus vonás, amit konzervatívnak szoktak mondani. Egyesek ugyan ezt annak tulajdonítják, hogy

a népünkben nincs filozófiai hajlam és a metafizikus nyugtalanságot nem ismeri. Nem szereti könyörtelenül végiggondolni a kérdéseket a logika törvényei szerint s azért ítéleteiben rendesen a meglátás és megérzés irányítja. Ez a megállapítás kétségtelenül igaz, de történetesen nem sokat veszítettünk azzal, hogy nem jártuk végig a szellemi öngyilkosság útját, amelyen Hume és Kant óta M. Heideggerig a nyugatiak „haladtak” a gondolkodás és értelem teljes felbomlásába. Jobb, ha semmi filozófiát nem olvasnak a magyarok, mintsem Schopenhauer vagy Hegel eszméivel töltekezzenek. Ez a maradiság valóságos előny, amikor mások Marx és Lenin dialektikájában látják a haladást. Aztán azt sem szabad feledni, hogy a „paraszti” józanság, amely Isten nélkül nem tudja elgondolni a világot, mindig biztosabban találja meg az igazságot és bölcseséget, mint a hamis okoskodások hinárfába gabalyodott bölcselkedés, amelyből rendesen a jóhiszeműség is többé-kevésbé hiányzik.

Továbbá, amikor a racionalizmus hozzánk is betört és a páholyok már arról álmodoztak, hogy az egész magyar szellemi életet csakhamar hatalmukba keríthetik, a keresztény gondolatnak olyan hirdetői támadtak, akik a katolikus hittudomány nagy iskoláin nevelődve, a korszerű műveltség és a nyelv művészetének birtokában szálltak szembe a rombolókkal. Prohászka és Bangha iskolákat teremtettek, amelyekből a keresztény megújulás mozgalmi indultak el minden irányban. A keresztény gondolat rövid idő alatt mint „diadalmas világnézet” és „hódító kereszténység” szorította vissza ellenségeit.

Az óriások kivételes tehetsége sem hozott volna ekkora győzelmet, ha a racionalizmus egészen kiszikkasztotta volna már a nép lelkét. A vallási közöny sivó homokja alatt épen maradt bennünk a krisztusi televény. Sokan ezt azzal szokták magyarázni, hogy a magyarnak vérében van a konzervatív magartartás. Túlnyomó több-

ségben falut lakó, földművelő nép vagyunk és a parasztság természeténél fogva konzervatív. Az orosz még inkább földművelő nép, még vékonyabb volt benne a polgári réteg, mint nálunk és a mult háború előtt birtokviszonyaink is félelmetesen egészségtelenek voltak politikai szempontból és az orosz életben mégis olyan törés következett be, amely minden képzeletet megcáfol. A hagyomány és szokás megőrző ereje kétségtelenül óriási, de lélek és nép is kell hozzá, amelyben gyökere és talaja van. Nálunk is voltak és vannak ma is nagy elhajlások a keresztény törvénytől, de arra sohasem voltunk kaphatók, hogy teljesen szakítsunk a multtal. Nem voltunk soha annyira elvakultak, hogy egészen megtagadjuk és elítéljük apáinkat úgy, mint a műveltebb és haladottabb nyugatiak tették. Másszóval sohasem halt ki belőlünk annyira a politikai érzék, hogy a fejlődés kedvéért régi értékeinket elherdáljuk. Azért mondhatjuk túlzás nélkül, hogy a korlátlan lehetőségek hazája ez az ország a keresztény kultúra számára.

Aki Isten dolgaiban járatos és a hitből nyert tudás világosságánál ismeri meg az emberi élet ügyeit, ennek a sajátos jelenségnek mélyebb magyarázatát is látja. Amint a végső üdvösség kettőn fordul meg: Isten kegyelmén és az ember iparkodásán, hasonlóképen a keresztény műveltség is elsősorban a kegyelem munkájának eredménye. Nagy politikai okosság van abban, hogy ragaszkodunk a királyság eszméjéhez, a népképviselési rendszerhez és a bírói függetlenség elvéhez, de minden emberi igyekezet önmagában elégtelen arra, hogy a keresztény műveltséget mint közéleti tényezőt megtartsuk, főleg olyan korszakban, amikor a nagyvilág szellemi életében ellenkező áramlatok és szervezett erők uralkodnak. Kiváltságosság és felsőbbrendű gondoskodás jele ez; ingyenes ajándék, de egyszersmind nagyszerű felelősség is.

Most nemzeti műveltségünk teljességét keressük és

nagyon helyesen a néphagyomány mélyforrású, ősi gazdagságából igyekszünk megújítani a magyar életet, mert a mostanit silánynak és kifosztottnak érezzük. Sok idegen holmit hurcoltunk be ide, sokkal több rosszat, mint jót: a nagyvárosok mohó rohanását, a gépesített élet sivárságát és a természet lenézését. A tévedés megbűntetett bennünket és most kezd derengni bennünk a sejtés, hogy a természet bölcsesége mélyebb, mint a könyveké és tudósoké. A szakértők azt mondják, hogy ebből a bölcseségből a művelt népek között talán a mienk őrzött meg legtöbbet, míg másutt ez a hagyomány jórészt tudományos gyűjteménnyé zsugorodott. Aki pedig közelebb van a természet okosságához, közelebb van a mély kultúra ősforrásához is. Nem a városodást ítéljük el e kijelentésben, hanem csak azt az életfelfogást, amely a polgárosodást és mai városi életformát azonosítja a műveltséggel, mert minden fejlődés, amely a természettel szembefordul, szükségképpen rombol és hanyatlásra vezet. Az újkori civilizációért borzalmas árat kellett fizetni, mivel az irdatlan nagyvárosok kiszívják a népi erő velőjét, elfogyasztják és elsorvasztják a nemzeteket. Ezt a folyamatot csak magas lelki műveltséggel lehet megelőzni és megakadályozni. Európa szerencsétlensége éppen az volt, hogy akkor lett koldus szellemi javakban, amikor anyagi és technikai fejlődése a tetőpont felé közeledett és lelki egészsége akkor rendült meg, amikor a közegészségügy terén páratlan eredményeket ért el. Míg az evangéliummal szemben a természetet istenítették, lényegét tökéletesen félreismerték és főképpen erkölcsi téren egyenesen megtagadták. A századforduló óta a magyarság erkölcsi egészsége is rohamosan hanyatlott, de gondolkodása még korántsem ferdült el annyira, mint más népeké. Amikor most visszatérünk a néphagyományhoz műveltségünk gazdagodása végett, nem szabad szem elől tévesztünk a legfontosabb értéket, amit a nép őriz: a termé-

szet okossága szerint igazodó életfelfogást. A néprajznak ezzel is foglalkoznia kell, mert különben megreked a félúton. Ha kutatóink ebbe a vizsgálódásba jobban belemerülnek, észre fogják venni, hogy a természet bölcsesége ott uralkodik elevenen a nép életében, ahol a katolikus vallás nevelő és megtartó ereje működött. A hozzáértők jól tudják, hogy ennek így is kellett történnie, mert a természetfölötti kultúra felemeli, megtisztítja és megemesíti a természetet. Ez a dolog lényegéből következik, mert a természet és kegyelem Alkotója ugyanaz. Az az Isten váltott meg minket, aki teremtett.

Egyik legősibb hagyományunk a kereszténységünk, s azért szükségképen közéletünkben is döntő szerepet visz. Sokan ennek csekély jelentőséget tulajdonítanak, részben csak külső formát, kegyes szokást látnak benne, a multunkhoz való rakaszkodásnak jelképes megnyilvánítását. Pedig a dolog nem egészen van így. A szokásnak nagy ereje van, de csak addig, amíg gyökere is van a nemzet lelkében. A hagyomány és a nép lelke kölcsönösen hatnak egymásra. A sekélyes és kevésbé öntudatos meggyőződés is nagy érték, ha megtart bennünket az igazság útján, mert amelyik nép annak birtokában van, eleve készségesebb és fogékonyabb a teljesebb keresztény műveltség befogadására, mint azok, akiknek ez merőben idegen. Ennek köszönhetjük, hogy a magyar papság túlnyomó többsége a nép fiaiból került ki. A magyar gazdaságból szegődött Isten szőlőjébe napszámra és a sajátosan magyar életérzést megőrizve nem engedte magát kiszoríttatni a közéletből sem a falun, sem a fővárosban. Ezt a családias jó viszonyt egyik kitűnő plébánosunk ilyen remek szóval fejezte ki: Uram, itt nálunk valósággal elnyúvik a papot, mert biznak benne. Háromszéktől Sopronig minden tapasztalatunk azt bizonyítja, hogy a korlátlan lehetőségek földje ez az ország, ha rátermett, a

szolgálatban önmagukat szívesen elszaggató emberek e lehetőséggel élni tudnak.

Sajgó szorongásban telnek most napjaink. Ha sokszor szikrázva ragyog is az enyhe ég Budavár fölött, lelkünkre a félelmek nehéz felhőtakarója fekszik, mert emlékezünk arra az iszonyatos időre, amikor a Boldogasszony templomáról leverték a keresztet és a Keletről jött kárhozat jelképét ültették helyébe. Már a nagyon erősek is azt mondják, hogy a háború valami önálló nagyság lett, mert függetlenítette magát az emberek akaratától; olyan, mint a végzet, a földrengés vagy orkán: nem tudunk többé parancsolni neki s azért a sorsunk Isten kezében van. Mi tudjuk: ez az irgalmatlan rémség is eszköz a végtelen Irgalom mindenható kezében. Az istentagadás dagálya tetőpontra ért ebben a században és úgylátszik, ez a szerencsétlenség fogja legyőzni. A magyarság zöme nem hódolt meg a halálos korszellem előtt és ha hű marad önmagához, a holnap kovásza lehet.

Ki tartozik hozzánk?

A magyarnál szerencsésebb népek életében is adódnak korszakok, amikor ez a kérdés nagyon időszerű tud lenni, akár mint újabb erők és remények keltője, akár mint kínzó aggodalmak és félelmek kiáltása. A mi esetünkben úgy is lehet fogalmazni: ki mondható igazában magyarnak és mik azok a jegyek, amelyek szerint meg lehet határozni, ki számítható a mi nemzetcsaládunk tagjának. A kutatásban talán legegyszerűbben a családi kapcsolatok hasonlóságából indulhatunk ki.

Sokféle módon tartozhatnak az emberek egy családhoz. Kétségtelenül elsősorban a vérségi kapcsolat hozza létre a családi közösséget. De jól tudjuk, hogy a régi nagy családokban, ahol főleg a mély keresztény életfelfogás uralkodott, magukhoz tartozónak, valósággal belső tagnak tekintették a hűséges cselédek is. Aztán az örökbe fogadással is beléphet valaki egy idegen a családba, míg viszont a hűtlen, a züllött, a családra szegycint hozó gyermekeket nem ritkán érzelmileg és jogilag is kitagadják a familiából. Aztán egy kivételes jóbarátot magunkhoz közelebb érzünk, mint akárhány rokont, mert a megszeretett családért képes tűzbe-vízbe menni és sokszor jobban számíthatunk rá, mint édestestvérünkre.

Már ezek a tények is mutatják, hogy a lelki kapcsolatok milyen döntő jelentősége van még a szoros értelemben vett család életében is. Annál inkább áll ez minden nemzetre, de főképpen olyan különös fejlődésen átment népre, mint a magyar. Azért a magyar élet minden komoly

kutatója egyetért Györfy Istvánnal abban, hogy a magyarság nem a test, nem a vér, hanem a lélek kérdése. Éppen azért ma már tájékozott ember előtt bizonyításra nem szorul, hogy a megszerzett állampolgársági jog még senkit sem tesz magyarrá és a törzsökösnek mondott családok leszármazottai sem szükségképpen magyarok. Amikor tehát a kizárási módszerrel megállapítjuk, kik nem magyarok, magában véve igen keveset mondtunk a dolog lényegéről. Világosan látjuk ugyanis, hogy nem szükségképpen magyar az, aki tökéletesen beszéli nyelvünket, akár egy Hodzsa Milán. Az sem mindig tartozik hozzánk, akinek családja nemzedékek óta országunkban lakik és a mi könnyelmű nagylelkűségünkől itt fényesen boldogul. Sokaknak a mi hazánk csak amolyan telephely, vadászterület, megszállásra érdemes gyarmat, de nem az ő hazájuk, amint legutóbb is számtalan esetben tapasztaltuk. Csak a földjük, a vagyonuk meg a testük van itt, de a lelkük otthona olyan földön van, amely nekünk mindig idegen lesz. Azok sem magyarok, bármilyen ősi nevet viselnek is, akiknek az itteni birtok csak megélhetési alap, de szívük minden rostja a nyugati világ ragyogó városába húzza őket és a mi életünket mint szánalmas paraszti létet, magukhoz méltatlannak érzik. Még kevésbé miénkek, akik idegen, rontó szellemiségüket ránk akarják kényszeríteni, hogy saját képükre formáljanak bennünket és ezt nekünk mint haladást és kultúrát ajánlják.

Úgy gondolom, minden jó magyar kellemetlenül érzi magát olyan körökben, ahol nagyon hangosan és túlságosan sokat beszélnek a magyarságról. A közülünk valónak ez olyan magától értetődő, olyan belső és szent valami, amiről csak megfelelő alkalommal, ünnepi órákban és áhitattal illik beszélni. A mélyen szerető gyermek sohasem harsogja ki, mennyire ragaszkodik édesanyjához és például sohasem mondja, hogy imádja őt. Ha szólnia kell

róla, azt csak a szerető hódolat ünnepébe öltözött lélek hangján teszi, amely csendet parancsol másokba. Azért a magyar voltokkal hangoskodók szinte úgy hatnak, mintha az erős szóval valamit takarniok vagy pótolniok kellene. Nem véletlen, hogy a mi nemzeti himnuszunk imádság és nem valami lábakat mozgató induló.

Ha a magyarság lelki tartalom, akkor elsősorban erkölcsi valóság, értékítélet, megbecsülés, tisztelet és szeretés. Abban áll, hogy nekünk minden birodalmak és országok között az első a mi országunk. Jól látjuk, mennyivel gazdagabbak, erősebbek, szerencsésebbek és műveltebbek mások és tudjuk, milyen szegény, elmaradt, boldogtalan ez az ország, de az igazi magyarnak mégis ez az első, mert ez a miénk. Egészen úgy vagyunk vele, mint a szülőanyánkkal: akár béresasszony, akár bárónő, nekünk az egyetlen, mert az édesanyánk. A hazaszeretet, a tisztult nacionalizmus ilyen lélekmélyben nyugvó erkölcsi élmény. Akiben ez megvan, hozzánk tartozik, akiben hiányzik, az nekünk idegen, sőt legtöbbször ellenség is. Tehát erkölcsi kötelességtudatból, a pietás érzetéből ragaszkodunk hozzá és lehetőleg szabatosan meghatározzuk, mivel tartozunk neki. Mert nem igazi szeretet az, amely a határozatlan érzelemben, a könnyű és illanó felárgolásokban kiéli magát és a komoly cselekvésre se szívós melege, se erős tüze nem marad. Szeretni pedig annyi, mint akarni, hogy legyen és minél erősebben és boldogabban éljen, akit szeretünk. Magyar tehát az, aki akarja, hogy megmaradjon ez az ország és nemzet, mint független, erős állam, amely kezében tartja a maga sorsát, bármilyen nehéz is legyen az. A nemzet életében éppen úgy érvényes az értékek rangsora, mint az egyéni életben. Ha tehát választani kell — ami vajmi gyakran előfordul ebben a fogyatékos emberi létben — a magasabb és alacsonyabb rendű értékek között, a kiművelt szeretet mindig a magasabbat választja, még fájdalmas áldozatok

árán is. Ebből lesz világos őseink magatartása a hódító török hatalommal szemben. Vérség és eredet szerint rokonnaink voltak. Ezen az alapon talán megegyezhettünk volna, ha elfogadjuk a mozlím hitüket és vejük szövetkezve rontunk a keresztény Nyugatnak. De az akkori magyarok, bármennyire megfogytak is bennük az ősi erények, álmukban sem gondoltak erre a lehetőségre és a meghódolás helyett inkább a reménytelen küzdelmet választották. Lelkük és kultúrájuk megtagadását nagyobb kárhozatnak érezték, mint a fizikai és politikai megsemmisülést.

Az ország elsősorban a benne lakó nép. Azért nem teljes értékű magyarok, akik büszkén és hevesen szeretik a hazát, a királyi pompájú fővárost, a kies vidéki birtokot, a rangos családi kúriát, a finom úri társaságot, de alig veszik észre a földet forgató, a követ törő, a nap-számban görnyedő népet. Embernek is kevesek az ilyenek, nemhogy igaz magyarok lennének. Csak akkor lehetünk büszkéek a hazára és csak akkor leszünk benne boldogok, ha mindent elkövetünk, hogy fajtánkat az emberi műveltség minél magasabb fokára emeljük. De nem nézhetjük aggodalom és ostorozó harag nélkül azokat a jószándékú nyugtalanokat sem, akik értékvaksággal megverve izzadnak a nép felemelésén. Lángolva sürgetik a népművelést, a gyökeres reformot, de ugyanakkor még sejtelmük sincs arról, hogy a belső ember teljes gazdagságát egyedül a krisztusi műveltségben érhetjük el. Siralmas lelki nyavalya ez és borzalmasan nehéz belőle gyógyulni, főleg ha valaki magát küldöttnek és mesternek érzi, jóllehet még igen sokat kellene tanulnia ahhoz, hogy másokat taníthasson. A magyarság jóhiszemű és konok eretnekei az ilyenek, azért sokkal több bajt szereznek, mint amennyit használnak. Szentül hiszik, hogy szolgálatot tesznek, holott még magukon sem tudnak segíteni a legfőbb ügyekben. Az Istenig érő látás, meg a

szív erős jósága csak a keresztény műveltség őforrásai-
ból meríthető, s aki ezt nem tudja, rosszul szereti a ma-
gyarokat. Aki pedig rosszul szeret, valójában gyűlöl
bennünket.

Szerencsére még többségben vagyunk, akik keresz-
ténynek akarjuk megtartani ezt az országot, és éppen
azért nem lehetünk közönyösek a hitet veszített szakadá-
rokkal szemben. Szívük minden szenvedélyével szeretik
ezt a népet, mondhatnám egész vallásuk a magyarságuk,
de valami gonosz ígézet hatalmába kerültek és öntudat-
lanul rengeteget ártnak azoknak, akiket szeretnek. Szel-
lemük iszonyatos fegyelmetlensége, gondolkozási mód-
szerük helytelensége, valami elvi elkeseredettség és nya-
kas elfogultság tartja vissza őket attól, hogy maguk
építette börtönükből a megértés napvilágára jussanak.
Előítéletektől elkápráztatva eszükbe se jut ott keresni az
igazságot, ahol van, és tárgyilagosságuknak hallatlan ön-
kénnyel szabnak határt, amelyet átlépni csökönyösen
vonakodnak. Isten, vallás, kegyelem, evangélium és Egy-
ház szinte csak arra való nekik, hogy bírálják, mielőtt
azzal a lehetőséggel is számoltak volna, hogy az ember-
fölötti értékekkel szemben a belátásból fakadó hódolat
az egyetlen értelmes magatartás. Rájuk áll a lélektani
törvény: aki magában nem találja meg az igazi Istent,
másutt hiába keresi. Mivel sötétben botorkáló emberek,
a kíváncsi magyar műveltség teljességétől is távol van-
nak. Úgy hiszik ezek a rövidlátók, hogy az evangéliumi
magas kultúrának nálunk is leáldozott már. Nem veszik
észre, hogy amikor a korszerűbbet keresik, olyan szelle-
miséggel oltják be a már amúgy is beteg magyar lelket,
amely holnap majd mindenki előtt nevetséges lesz, de
közben halálra gyengíti a magyarságot.

A történelmi fejlődésnek és főképen a keresztény
gondolat hatásának kell tulajdonítanunk, hogy a magyar
a társadalmi eszményt a szabadság rendjében látja. Ne-

künk mindkét érték egyformán nélkülözhetetlen, sőt mivel szüntelenül a függetlenségért kellett viaskodnunk, a rend és fegyelem jelentőségének tudata népünkben egyáltalán nem olyan eleven, mint kívánatos volna. A tekintélyt komolyan tiszteljük és monarchikus államforma nélkül az országot el sem tudjuk képzelni, de ugyanakkor a hatalom ellenőrzését is akarjuk. Sem a rendet, sem a szabadságot nem tekintjük önmagáért való értéknek, hanem a tárgyi cél szerint becsüljük, amely mindkettőnek tartalmat ad. Mivel megfelelő rend nélkül a közérdek szenved, és szabadság nélkül a személyiség satnyul el, annyi megkötöttséget és fegyelmet követelünk, amennyi csak szükséges és annyi polgári szabadságot a nemzet tagjai számára, amennyi csak lehetséges. Ez a nagyjaink szemléletéből és alkotmányunk fejlődéséből kiolvasható társadalmi életforma, amely a magyar világnézet lényegéhez tartozik. Aki ennek idő és áramlatok felett álló értékét nem érzi, annak csak a teste van itt, de szellemileg a magyar létben nem vert gyökeret.

Ez a társadalomszemlélet az egyetemes magyar kultúrának csak egyik megnyilvánulása. Ez a kultúra pedig Európát jelent Ázsia felé Európa határán. Kelet népének szellemi vagyona ez, méghozzá olyan népé, amely idegen származása ellenére egészen a nyugati világhoz csatlakozott. Az európai kultúra pedig a görög-latin és a keresztény műveltség összeolvadásából született. Ennek révén lett Európa évezredekre a vezető világ rész. Tudásának gazdagsága és erkölcsiségének fölénye emelte egészen a gótika magaslatára. A strassburgi meg a kölni dóm, vagy a párizsi Sainte Chapelle meg a kassai székesegyház emberfölötti lélekgazdagság alkotásai. Hozzájuk képest a mai haladásnak minden vívmánya csak szánalmas töredék. Úgy viszonylanak egymáshoz, mint egy villanyfényes gépkocsisín a Notre Dame mellett. A magyarság lelkét is megbúvólta és átjárta ennek a magas-

ságnak fonséges csodája. Véglegesen Európa népe lettünk, amikor az egyetemes emberit és a sajátosan népit egysébe forrasztottuk és ezzel olyan politikai erőre is szert tettünk, amely a legmostohább viszonyok között biztosította fönmaradásunkat. Ez az erő teremtett annyi századon át békét a Kárpát-medencében, mert az örök emberit éppen annyira képviseltük itt, mint a magyar államérdeket. Ha élni akarunk, ugyanezt kell tennünk ma és holnap is. Ez lesz a szentistváni gondolat győzelme a huszadik században, mert olyan jogrendet teremt, amely az örök eszménynek egyik megközelítése lesz. Akkor majd megint otthon érzik magukat nálunk azok, akiket az uszítás és rövidlátás oly végzetesen elidegenített tőlünk. Az egész ország érdekét csak azok szolgálják, akik ennek a látásnak és teremtő erőnek birtokában vannak és nem valami tiszamenti tücsökfészek ajtajából nézik a nagyvilágot.

A magyar életérzés lényegében konzervatív, mert legfőbb törekvése megtartani, megőrizni, védelmezni, akárhányszor csak a pusztá nemzeti létet. Nekünk a mi végvári, határmenti sorsunkban lenni is igen nagy dolog és bizvást mondhatjuk, talán nagyobb, mint másoknak világbirodalmat alapítani. Mi századok óta a lét állandó bizonytalansága ellen küszködünk, szüntelenül rettegve a teljes megsemmisüléstől. Úgy is érezzük, hogy egyetlen hivatásunk megmaradni annak, amik voltunk. Vajmi gyakran a megmaradás kérdéseiben sem láttunk világosan, nemhogy időnk és módunk lett volna filozófiát művelni és világraszóló felfedezésekkel gazdagítani az emberiséget. Az ország nagyrésze és jóformán minden városunk szakadatlan ostrom alatt állt, és örültünk, ha a vetésünk egyrészét be tudtuk takarítani, hogy éhen ne vesszünk. Aki ezt az ádázan mostoha sorsot, ezt a szorongatott, hősi létet elfogadja és keserűen szeretni tudja és aki ezt semmiféle szolgaság húsos fazekáért el nem cse-

réli, az a véglegesen és egészen magyar. A többi csak kalandor, vándorcigány és hordaléknép nálunk; amolyan emberi futóhomok, megkötésre sem érdemes, és legjobb, ha történelmi szélrohamok más határba söprik el.

Nem merőben ösztön és érzés dolga tehát a magyarság, mert vannak világosan látható tárgyi jegyek, amelyek szerint meg lehet mondani, hogy az országban lakók közül kik és mennyire tartoznak hozzánk.

Tartalom

Teljesebb magyarság felé	—	—	—	—	—	—	—	5
Egyszerű magyar eszmélődés	—	—	—	—	—	—	—	17
Emberművelés	—	—	—	—	—	—	—	27
Az igazolt fundamentum	—	—	—	—	—	—	—	40
Evangélium és népi kultúra	—	—	—	—	—	—	—	51
Az emberi személyiség méltósága és jogai	—	—	—	—	—	—	—	61
A keresztény állam	—	—	—	—	—	—	—	80
A társadalmi béke alkotmánya	—	—	—	—	—	—	—	97
A vezető osztály	—	—	—	—	—	—	—	115
Magyarok nevelése	—	—	—	—	—	—	—	128
Az állam sorsa	—	—	—	—	—	—	—	141
A magyarság értéke	—	—	—	—	—	—	—	151
Ki tartozik hozzánk?	—	—	—	—	—	—	—	161

